

The background of the cover is a solid orange color with faint, semi-transparent illustrations of various ancient artifacts, including stone tools, a bone handle, and a decorated object, arranged vertically on the left side.

Muinais 3 2007 *tutkija*

SUOMEN ARKEOLOGINEN SEURA RY

Kivikauden hautatutkimus
Suomessa

Miekkojen säiläkirjoitukset

Paikallishistoriat lähdeaineistona

Muinais tutkija

SUOMEN ARKEOLOGINEN SEURA RY

Vastaava toimittaja:

Hanna-Maria Pellinen,
Lanatie 5 C 82, 20540 Turku
p. 02-2422 777
hanna-maria.pellinen
@archaeologist.com

Toimituskunta:

Miikka Haimila,
miikka.haimila@iki.fi
Pirjo Hamari,
pirjo.hamari@nba.fi
Sanna Lipponen,
sanna.lipponen@oulu.fi
Teemu Mökkönen
teemu.mokkonen@helsinki.fi

Käännökset ruotsiksi:

Irene Nurminen
ijnurm@utu.fi

Toimitus (myös tilaukset ja osoitteen muutokset): Muinaistutkija, Suomen arkeologinen seura, Museovirasto, PL 913, 00101 Helsinki. muinaistutkija@gmail.com

Muinaistutkijan vuosikerran tilaus-hinta Suomeen 25 euroa, ulkomaille 28 euroa, jäsenet 15 euroa

Muinaistutkija on vuonna 1982 perustetun Suomen arkeologisen seuran julkaisema lehti, joka ilmestyy neljä kertaa vuodessa. PAINOS 500 kpl. ISSN 0781-6790. Taitto Sanna Lipponen. Kannen suunnittelu Mikael E.T. Manninen. Paino T. Nieminen Oy, Painola, Kaarina 2007.

Seuraavaan lehteen tuleva aineisto on jätettävä vastaavalle toimittajalle viimeistään 31.10.2007 mennessä (4/07). Lisätietoja Muinaistutkijan verkkosivuilta osoitteesta <http://www.sarks.fi/mt/etusivu.html>.

Sisällys

- Marja Lappalainen:* Kivikauden hautatutkimuksen tutkimushistoria Suomessa. 2
- Mikko Moilanen:* Viikinkiaikaisten miekkojen säiläkirjoitusten valmistus kokeellisen arkeologian näkökulmasta. 20
- Päivi Maaranen:* Vanhaa ja uutta historiaa – joitakin huomioita paikallishistorian julkaisujen käyttämisestä maisematutkimuksen lähdeaineistona. 35
- Kirja-arvostelu:* Naapurimme etelässä. (Aivar Kriiska & Anders Tvauri. Viron esihistoria. Suomen-taneet Hannu Oittinen & Andres Tvauri. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1105. Jyväskylä 2007. 252 s.) *Eero Muurimäki* 46
- Kirja-arvostelu:* Naisia rautakautisten kalmistojen rajoilla – mytologista nimistöntutkimusta. (Kaija Mallat 2007: Naiset rajalla. Kyöpeli, Nainen, Naara(s), Neitsyt, Morsian, Akka ja Ämmä Suomen paikannimissä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1122. 232 s.) *Juha Ruohonen* 51
- Kirja-arvostelu:* Kertomuksia Karjalan kaivauksilta – mitä arkeologi haluaa muistaa. (Hannu Takala 2007: Kertomuksia Karjalan kaivauksilta. Kustantaja Vuoksen Vartio. 291 s.) *Christian Carpelan* 56

Tiedejulkisuuden kahdet kasvot

Hanna-Maria Pellinen

Lähes jokainen arkeologi on jossain vaiheessa ollut tekemisissä tiedottamisen ja tiedon popularisoinnin kanssa. Taannoin median ja arkeologian suhdetta pohdittiin jopa Arkeologipäivien yhdessä osiossa. Harvemmin suomalainen arkeologinen tutkimus kuitenkaan saa osakseen niin paljon huomiota kuin esimerkiksi Huhtiniemen kaivaukset. Silloin kun tutkimusaihe yhdistyy voimakkaita tunteita herättävään lähihistorian tapahtumaan tai yleensä nykyihmisen kokemuspiiriin, ja kun se tuodaan esille usealla laajalevikkisellä foorumilla, ollaan siinä pisteessä, jossa asia myös helposti alkaa elää omaa elämäänsä. Tiedotusvälineillä kun on monessakin suhteessa erilaiset pelisäännöt kuin tieteellä. Parhaimmassa tapauksessa yleisön tietoon tuodaan nopeasti alan merkittävää tutkimusta. Pahimmassa tapauksessa tieteen tuloksia vääristetään tahallaan lööppihakuisiksi, millä horjutetaan tutkijayhteisön tai tutkijan uskottavuutta.

Eräs median keskeinen ongelma tiedeviestinnän suhteen on se, että vallalla voi olla yleensä vain yksi oikea tulkinta. Taannoinen Susiluola-keskustelun yhteydessä ilmeni konkreettisesti yleisön hämmentäminen kahdella eriävällä mielipiteellä kun Museoviraston kannan ohella muutamat, lähinnä yliopistoa edustavat tahot toivat esille oman eriävän mielipiteensä.

Suomessa ei nykyisellään ole arkeologia, jonka suuri yleisö mieltäisi alan "kasvoiksi". Opetusministeriön Museovirastoa koskevassa selvityksessä on kohta, jossa Museoviraston pääjohtajan toimenkuvassa toivotaan korostettavan "aktiivista osallistumista alaan liittyvään kulttuuripoliittiseen toimintaan". Lieneekö kyseisessä lausunnossa pääjohtajasta toivottu juuri tuollaista koko museoalaa ja samalla arkeologista tutkimusta edustavaa hahmoa?

Suomalaisten usko tieteeseen on vahva. Ehkä olisikin vain syytä unohtaa pelot media-lööpeistä ja pohtia enemmän sitä, mitä tiedottamisen sisällössä pitäisi ottaa huomioon. Kun arkeologinen tutkimus usein suodattuu mediaan "hienoiksi löydöiksi" ja joukoksi superlatiiveja, voisimme miettiä myös itse alan menetelmien, perustutkimuksen ja metodisten innovaatioiden aktiivisempaa popularisointia.

Punamullan pauloissa. Kivikauden hautatutkimuksen tutkimushistoria Suomessa

Marja Lappalainen

Punamultahaudan määrittelyn ja ajoittamisen ongelmat

Mesoliittiselle ja neoliittiselle kivikaudelle ajoitetut hautaukset – nk. punamultahaudat – ovat melko nuori muinaisjäännösryhmä Suomen arkeologisessa aineistossa. Kivikautisilta asuinpaikoilta havaittujen punamultaläikkien mahdollisuutta hautauksina pohdittiin jo 1920-luvulla (Edgren 1966: 97), mutta aiheeseen ei tuolloin paneuduttu tarkemmin. Ensimmäisen varsinaisen punamultakalmiston tutki Torsten Edgren vuonna 1959 Euran Honkilahden Kolmhaarassa. Viimeistään Kolmhaaran tutkimukset kumosivat vanhan käsityksen siitä, ettei kampakeramisella ajalla olisi ollut käytössä ruumishautauksia. Edgren oli myös ensimmäinen, joka nosti punamullan käytön hautausten keskeiseksi tuntomerkiksi. (Edgren 1966: 97 - 106.) Nykyään Suomesta tunnetaan kuutisenkymmentä kivi- tai varhaismetallikaudelle ajoittuvaa punamultahautakohdetta, joista suurin osa on ajoitettu neoliittiselle kivikaudelle (ks. liite 1).

Suomen arkeologiaan vakiintunut termi *punamultahauta* pitää sisällään suuren määrän erilaisia ja eri-ikäisiä hautauksia. Punamultahaudoiksi käsitetään kivikaudelle ajoittuvat ruumishautaukset, joista ei pääsääntöisesti tunneta jäänteitä

maanpäällisistä rakenteista. Hautauksille on tyypillistä niiden sijainti asuinpaikalla (Edgren 1993: 61) tai sen välittömässä läheisyydessä (Miettinen *et al.* 1997: 4). Sen sijaan hautakuopan muoto, koko ja suunta vaihtelevat eri kohteiden välillä (Edgren 1966: 90; Väkeväinen 1975: 13; Halinen 1999: 73). Vaikka hautauksia kutsutaan yleisesti yksinkertaisiksi kuoppahautauksiksi, on joistain haudoista löydetty mahdollisen arkkurakenteen jäänteitä tai selkeitä kivirakenteita (Väkeväinen 1975: 13; Vikkula 1987: 8-12).

Hautakuopan pohjan muoto vaihtelee tasapohjaisesta pyöreään (ks. Halinen 1997: 22 - 23; Miettinen 1999: 10). Pohjaltaan epätasaista ja polveilevaa kuoppaanetta ei ole pidetty soveltuvana hautaukseen (Ikäheimo 2000: 6). Löytöaineistosta tyypillisen kampakeramiikan aikaan ajoittuville haudoille on pidetty luonteenomaisina ns. prestiisiesineitä eli meripihka- ja liuskekoruja sekä käyttöjäljettömiä työkaluja (Vuorinen 1982: 67 - 68; Halinen 1999: 174; Ikäheimo 2000: 5). Haudan pintakerroksista löytyneitä kvartsi-iskoksia, palanutta luuta ja keramiikkaa on pidetty hautaukseen täyttemaan mukana kulkeutuneena asuinpaikka-aineistona (Halinen 1997: 22 - 23; Laulumaa 1997: 4 - 5).

Koska hautakuopissa ei ole maanpäällisiä rakenteita, löytyvät haudat usein tutkimuksissa yllättäen (Miettinen *et al.* 1997: 4). Suurin osa haudoista tunnistetaan haudoiksi vasta laajan punamulta-alueen myötä. Punamultahautauksen tunnistaminen hautaukseksi on kuitenkin ongelmallista, sillä palamaton luuaineesäily Suomen happamassa maaperässä. Joistakin hautauksista on löydetty hammafragmentteja (ks. Edgren 1966: 17 - 30; Mustonen 2005: 22 - 26), joiden avulla rakenteet on voitu tulkita hautauksiksi. Rakenteet, joissa ei ole luuainesta, on tulkittu hautauksiksi kokonsa, muotonsa, punamullan sekä hauta-antimiksi sopivan löytöaineiston perusteella (Ikäheimo 2000: 5-6).

Koska kivikautisissa ruumishautauksissa vainaja on yleensä asetettu haudataan selälleen tai ns. kyyrypolviasentoon (Edgren 1984: 48, 76), tulee myös hautakuopan olla niin suuri, että vainaja on mahtunut siihen (Miettinen *et al.* 1997: 4). Kokoamieni punamultahautojen mittatietojen mukaan (ks. Lappalainen 2007, liite 3) hautarakenteen pituus on keskimäärin 207 cm. Pituus kuitenkin vaihtelee noin metrin mittaisista lapsen haudoiksi tulkituista rakenteista yli kolmen metrin mittaisiin rakenteisiin. Suurimmat hautarakenteet on tulkittu usean vainajan kollektiivihautauksiksi (Miettinen 1992b; Halinen 1997). Hautojen keskimääräinen leveys on 97 cm vaihdellen noin puolen metrin levyisistä yksilöhautauksista kollektiivihautausten neljän metrin leveyteen. Hautakuopan syvyyden keskiarvo on 69 cm ja myös se vaihtelee rakenteesta riippuen vajaan puolesta metrillä metriin. Punamultaa on keskimäärin hautauksissa 28 cm paksuinen kerros. Punamulta ei kuitenkaan aina kata koko hautakuoppaa, vaan sijaitsee joissain tapauksissa vain muutama sentin kerroksena haudan pohjalla,

itse vainajan päällä (Miettinen *et al.* 1997: 4).

Vaikka hautoja kutsutaan yleisesti punamultahautoiksi, on nimitys joidenkin hautarakenteiden kannalta jopa harhaanjohtava, sillä kaikissa hautauksissa ei ole käytetty punamultaa. Esimerkiksi Simon Tainiaron varhaiskampakeraamiselle ajalle ajoitetuissa hautarakenteissa ei ole punamultaa kuin paikoitellen pieninä hippuina. Tainiaron kuopparakenteet on kuitenkin tulkittu hautauksiksi niiden koon, muodon ja yhtenäisen suunnan mukaan. (Wallenius 1990: 8-13.) Useissa hautarakenteiksi tulkituissa punamultaläikissä ei myöskään ole hautaukselle todettua tyypillistä löytöaineistoa. Tällaiset rakenteet on tulkittu hautauksiksi pääasiassa niiden koon perusteella, joskin esimerkiksi Kokemäen Pispassa ja Tervolan Laajamaassa haudoiksi on tulkittu myös pieniä, läpimitaltaan vain parikymmentä senttiä olevia löydöllisiä punamultaläikkiä (Luho 1961: 8 - 9; Engblom 1992: 51- 54).

Mielestäni pieniä punamultaläikkiä ei voi tulkita hautauksiksi, mikäli niiden ympärillä ei näy suurempaa, hautakuopan kokoista likamaa- aluetta. On luonnollisesti mahdollista, että pieniin läikkiin olisi haudattu vain osa vainajaa, mutta ilman säilynyttä luuaineistoa jää ajatus vain todentamattomaksi hypoteesiksi. Latvian Zvejniekin kivikautiselta kalmistolta on löytynyt useita pieniä punamultaläikkiä kollektiivihautausten vierestä. Koska näissä kuopissa on ollut runsaasti löytömateriaalia, mutta ei jäänteitä itse vainajasta, on kuopat tulkittu hautauksen sijaan hautarituaaliin tai kuolemankulttuuriin liittyviksi uhrikuopiksi. (Zagorska 2001: 109 - 110.) Myös Laajamaan ja Pispas pienet löydölliset punamultaläikät (Luho 1961:

8 - 9; Engblom 1992: 51 - 54) saattaisivat olla vastaavanlaisia uhrikuoppia.

Hautausten tunnistamisen lisäksi myös niiden ajoittaminen on ongelmallista, sillä radiohiiliajoitukseen soveltuvaa orgaanista materiaalia on vain harvoin säilynyt. Usein ajoitus on tehty esinetytologian perusteella, jolloin esimerkiksi tyyppillisen kampakeramiikan piiriin kuuluvat hautaukset on tunnistettu runsaasta pii- ja meripihkaesineistöstään. (Edgren 1966: 99; Halinen 1999: 174.) Eriytyisen hankalia tulkinnan kannalta ovat rakenteet, jotka eivät sisällä punamultaa tai hauta-antimiksi tulkittavaa löytöaineistoa. Mikäli haudaksi tulkitussa rakenteessa ei ole ajoittavaa löytöainemateriaalia, on hauta usein saanut ajoituksensa sen välittömässä yhteydessä olevan asuinpaikan kautta (ks. Edgren 1966: liite 1; Väkeväinen 1975: 14; Purhonen 1980). Tämäkin on ongelmallista, sillä esimerkiksi Ruotsin neoliittisella kivikaudella kalmistoja on rakennettu vanhalle asuinpaikalle (Tilley 1996: 73 - 79). Samoin kuten Outokummun Sätöksen uudempi tutkimus osoittaa (Räihälä 1996), saattaa myös uusi asuinpaikka rakentua vanhan kalmiston päälle.

Ajoituksen ongelmaa on pohdittu esimerkiksi Vantaan Jönsaksen kalmiston yhteydessä (Purhonen 1980: 8). Jönsaksen kalmistoa pidetään malliesimerkkinä mesoliittisista hautauksista, mutta ajoittavia löytöjä tai luonnontieteellisiä ajoituksia siitä ei ole. Jönsaksen asuinpaikalta taas tunnetaan löytöjä mesoliittiselta ajalta varhaismetallikaudelle. Punamultahautojen läheisyydestä on lisäksi löydetty nuorakeramiisia hautoja. Yhden punamultahaudan kivirakenteen yhteydestä on myös löytynyt nuorakeramiikkaa, joka on tosin voinut kulkeutua hautarakenteeseen myöhemmin. (Purhonen 1980: 7-15.) Kalmiston ajoittuminen mesoliit-

tiseksi ei siis ole itsestään selvää, vaikka yhtäläisyyksiä esimerkiksi Venäjän Oleni'Ostrovin mesoliittisiin hautauksiin löytyykin (Purhonen 1980: 15).

Radiohiiliajoituksia on tehty haudoista, joista on löytynyt esimerkiksi hammasfragmenteja tai hiiltä. Hammasfragmenteista tehdyt ajoitukset ovat kuitenkin ongelmallisia, sillä hammaskiilteen hiili-isotoopit ovat alttiita maaperän vaikutuksille. Koska hammaskiillenäytteestä on vaikea erottaa eksogeenista hiiltä, voi hammaskiilteestä tehtyjen radiohiiliajoitusten virhemarginaali olla useita tuhansia vuosia. (Hedges *et al* 1995.) Useissa tapauksissa hammas- tai luuaineistosta tehdyt ajoitukset ovatkin antaneet yllättävän tuloksen. Esimerkiksi Euran Honkilahden Kolmhaaran punamultaa sisältäneet paasiarkkuhautaukset ajoittuivat luo- ja hammasfragmenteista tehdyin C-14 ajoituksin esiroomalaiselle rautakaudelle ja jopa merovingiaikaan (Edgren 1999: 319 - 324). Samoin Joroisten Kanavan esineistönsä puolesta tyyppilliseen kampakeramiikkaan ajoittuvat hautaukset sijoittuvat yllättäen hammasfragmenteista tehtyjen C-14 ajoitusten mukaan vanhemmalle roomalaisajalle (Schulz 2006: 136). Kolmhaarasta on löytynyt joitakin kappaleita varhaismetallikaudelle ajoittuvaa Morbyn keramiikkaa (Edgren 1999: 319 - 324), jotka tukevat C-14 ajoitusta. Sen sijaan Kanavan asuinpaikan nuorin löytökerros muodostuu myöhäisneoliittisesta keramiikasta (Schulz 2003: 3 - 12).

Yllä mainittujen piirteiden perusteella on vaikeaa tyypitellä suurinta osaa Suomen kivikautisista hautauksista punamultahauta - termin alle. Luonnollisinta olisi käsitellä hautauksia ajoitusten kautta, kuten esimerkiksi Skandinaviassa ja Baltiassa on tehty (ks. Albrethsen & Brinch Petersen 1976; Zagorska 2001), mutta

kuten edellä on käynyt ilmi, eivät punamultahautojen ajoitukset ole yksiselitteisiä. Tästä syystä esittelen seuraavissa luvuissa Suomen kivikautisten hautausten tutkimusta kronologisesta esitystavasta poiketen tutkimushistoriallisesta näkökulmasta, 1900-luvun alusta nykypäivään. Tarkoitukseni on pohtia, minkälaiset tieteenfilosofiset ajatusmallit ovat kulloinkin olleet vallalla ja kuinka ne ovat vaikuttaneet kivikauden hautaustutkimukseen.

1900-luvun alusta 1940-luvun loppuun: esinetutkimusta ja nuorakeraamisen kulttuurin hautoja

1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä ei tunnettu termiä punamultahauta. Suomen alueen kivikautisten hautojen tutkimus keskittyi nuorakeraamisen kulttuurin hautoihin. Tämä johtui oletettavasti siitä, ettei esi- tai kampakeraamiselle ajalle ajoittuvia hautauksia juuri tunnettu naapurimaistakaan ennen 1930-lukua (Edgren 1966: 100 -106). Poikkeuksena Björn Cederhvarf tutki jo vuonna 1911 Ahvenanmaan Jomalan Jettbölessä kuopakeraamiselle asuinpaikalle tehdyn punamultaa sisältäneen hautauksen, jonka luuaineisto oli pääosin säilynyt (Edgren 1984: 83). Jettbölen aineiston raportointi ja julkaiseminen kuitenkin keskeytyi ensimmäisen maailmansodan sytyttyä (Stenbäck & Storå 2000: 33).

1900-luvun ensimmäisen puoliskon arkeologinen tutkimus painottui kulttuurihistorialliseen tutkimussuuntaukseen, jossa kerättyä ja luokiteltua tietoa pidettiin empiirisenä todistusaineistona menneisyyden tapahtumista (Ucko 1995: 11). Tutkimus keskittyi pitkälti esinetytologian rakentamiseen. Esinetytologian lisäksi kulttuurihistoriallisessa suuntauksessa oli tyypillistä jakaa materiaaliset

kokonaisuudet etnisiin kokonaisuuksiin, kulttuureihin. Muutosta materiaalisessa kulttuurissa selitettiin migraatioteorialla. (Olsen 1997: 31 - 33, 125.) Myös Suomen kivikauden hautatutkimuksessa näkyy vahvasti sekä esinetytologian että migraatioteorian elinvoimaisuus; hautojen esineistölle ja rakenteille etsittiin vastineita Suomen ulkopuolelta, koska haluttiin selvittää mistä suunnasta kyseinen väestö oli Suomeen saapunut (ks. Kivikoski 1934: 35 - 40).

1930-luvun puoliväliin mennessä Suomesta tunnettiin jo useita nuorakeraamiseen kulttuuriin ajoitettuja hautoja. Haudat löydettiin yleensä maankäytön yhteydessä ja vaikka hautauksia päästiin vain harvoin tutkimaan kaivauksin, tunnistettiin niistä toisinaan myös hautarakenteesta kertovia piirteitä. Esimerkiksi Paimion Rukkijoen hauta tuli esiin pienen kummun alta. Kummun kohdalla oli ollut yhtenäinen pitkulaisen muotoinen nokialue, joka oli kuin ”kivillä ladottu”. Nokikuopassa sijaitsivat Rukkijoen löydöt – vasarakirves, kourutaltoa sekä osa nuorakeraamisesta astiasta. (Kivikoski 1934: 35 - 36.)

Koska rakenteissa ei ollut luuaineistoa, tulkittiin ne haudoiksi löytöaineistonsa perusteella. Skandinaavisen esimerkin mukaan oletettiin, että mm. kokonaisuina säilynyt astia on tarkoituksellisesti kaivettu maahan (Äyräpää 1922a: 25 - 26). Samoin myös kiviesineiden – erityisesti vasarakirveiden – esiintyminen asuinpaikkakerrosta syvemmällä ja yhdessä saviastian kanssa on katsottu kertovan haudasta (Äyräpää 1915: 10 - 11). Suuri osa Suomen tunnetuista nuorakeraamisen kulttuurin haudoista koostuikin lähinnä yllä mainitun löytökombinaation sisältämistä irtolöytökohteista (ks. Äyräpää 1915: 10; 1917: 47-52; Edgren 1970: 86-88; Torvinen 1983: 56, 74). Ilman

jälkiä hautarakenteesta, on mahdollista, että osa viime vuosisadan alussa tutkituista haudoista ei ole hautauksia, vaan löydöt saattavat yhtä hyvin olla uhreja tai kätköjiä. Kaivauskertomusten puuttuessa on aineistoa vaikea tulkita jälkikäteen.

Koska tutkimus oli kivikautisten hautausten osalta keskittynyt nuorakeraamisiin hautauksiin, jäivät Viipurin Häyrynmäkeä vuonna 1910 kaivaneelta K. Soikkelilta tunnistamatta ”verenpunaisen maan täyttämät kuopat” haudoiksi. Soikkeli kuitenkin huomioi punaiset kuopat asuinpaikan löytörikkaimmiksi alueiksi. Vastaavanlaisia huomioita on myös muilta kampakeraamisilta asuinpaikoilta 1930-luvulta eteenpäin. (Edgren 1959: 18 – 20, 1966: 97.) Äyräpää pohti jo vuonna 1925 punamultakuoppien mahdollisuutta hautoina Viipurin Sommeen pitäjää käsittelevässä tutkimusraportissaan, mutta palasi tulkintansa pariin vasta 1940-luvun puolivälissä (Äyräpää 1945: 12 - 13; Edgren 1966: 97). Nuorakeraamista kulttuuria vanhempia hautoja ei siis varsinaisesti tunnettu ennen 1900-luvun puoliväliä.

1950-luvulta 1960-luvun loppuun: punamultahaudat löytyvät

1950 - 60 -luvuilla tapahtui suuri muutos kivikauden hautatutkimuksessa. Sekä Tanskasta että Ruotsista oli löydetty 1950-luvun puoliväliin mennessä nuorakeraamista kulttuuria vanhempaan vaiheeseen ajoitettuja hautauksia. (Edgren 1966: 100.) Vuonna 1959 Edgren aloitti kaivauksensa Euran Honkilahden Kolmhaaran kampakeraamisella asuinpaikalla. Asuinpaikan rikkovasta hiekkakuopasta oli huomioitu 1940-luvun lopulla ”kaksi punaista läikkää, joista toisen yhteydestä löytyi meripihkakoru”. Artikkelissaan *Kolmhaara-gravarna* vuo-

delta 1959 Edgren tulkitsee rakenteet ensi kertaa haudoiksi lähialueiden materiaaliin viitaten. (Edgren 1959.)

Kolmhaaran tutkimukset ovat merkittäviä Suomen punamultahautojen kannalta, sillä kaivauksissa tutkittiin ensi kertaa tietoisesti punamultakalmisto. Kalmisto on edelleen yksi runsaslöytöisimmistä ja suurimmista kalmistoista Suomen alueella (Halinen 1999: 174). Kolmhaaran tutkimusten jälkeen Suomen arkeologiaan syntyikin käsite punamultahauta. Esimerkiksi Ville Luho puhuu vuonna 1961 Kokemäen Pispan asuinpaikkaa ja kalmistoa käsittelevässä artikkelissaan punamultahautoista (Luho 1961: 26 - 30). Viimeistään termi vakiintui käyttöön Edgrenin (1966) väitöskirjan *Jäkärälä-gruppen* myötä.

1960-luvulla punamultahautojen tutkimus oli vielä uutta ja keskittyi voimakkaasti hautojen tyypittelyyn ja ajoittamiseen. Edgren loi väitöskirjassaan (1966) Kolmhaaran hautojen rakenteen, esineistön sekä Suomen ulkopuolisten vastineiden avulla punamultahautojen tyypittelyn, joka eli 1990-luvun loppuun saakka. Edgren tyypitteli väitöskirjassaan kampakeraamisen ajan haudat asuinpaikkahautoiksi. Tyypittely pohjautui suomalaiseseen materiaaliin, jonka perusteella Edgren esitti hautojen sijoittuvan joko itse asuinpaikalle tai sen läheisyyteen. Mm. Kokemäen Pispasta saadut tutkimustulokset osoittivat hautojen sijoittuvan myös asuinpainanteiden alle. (Edgren 1966: 98.) Samoin Edgren jakoi punamultahaudat kolmeen tyyppiluokkaan. Edgrenin tyyppi A on yksinkertainen, maahan kaivettu kuoppa, jossa on runsaasti punamultaa ja ajoittuu tyypilliseen kampakeramiikkaan. Tyyppi B koostui haudoista, joissa kuopan päissä on pystykivi tai kiviä, ja tyyppi C koostui punamultaa sisältävistä paasiarkkuhau-

tauksista. Tyypin B ja C hautoja Edgren piti länsisuomalaisen Jäkärän -ryhmän hautoina, sillä niille ei löytynyt vastineita muualta. (Edgren 1966: 90 - 97.)

Vaikka pääpaino Suomen kivikauden hautatutkimuksessa olikin kulttuurihistorialliselle suuntaukselle ominaisella tyypittelyllä, näkyi Yhdysvalloissa ja Britanniassa ensiaskeleitaan ottava "uusi arkeologia" hautalöytöjen tulkinasta käydyssä keskustelussa. Luho esitti Kokemäen Pispan asuinpaikkaa ja kalmistoa käsittelevässä artikkelissaan perinteikkään tulkinnan, jonka mukaan haudat voidaan jakaa miesten ja naisten hautoihin löytöaineistonsa perusteella: miesten haudoissa olisivat työkalut ja naisten haudoissa meripihkakorut. Samoin Luhon mielestä hauta-antimissa oli mahdollista nähdä viitteitä vainajien ammasteista. Esimerkiksi vainaja, jonka mukaan oli laitettu ongenkoukku, oli Luhon tulkinnan mukaan kalastaja. (Luho 1961: 29.) Edgren kritisoi Luhon tulkintaa esittäen, että löytörikkaat haudat saattaisivat ammatin sijaan kertoa suvun päämiehistä tai jopa shamaanin erityisasemasta (Edgren 1966: 99). Tulkinnassa on ensi kertaa nähtävissä uuden arkeologian mukanaan tuoma ajatus sosiaalisen statuksen näkymisestä materiaalisessa kulttuurissa (Parker Pearson 1999: 27 - 32).

1970-luvulta 1980-luvun loppuun:
luonnontieteiden korostuminen

Hiljalleen 1970-luvulta lähtien suomalaisen hautatutkimukseen rantautui "uuden arkeologian" eli prosessualismin pariin kuuluvia ajatuksia. Prosessualistinen arkeologia haki vaikutteita erityisesti luonnontieteistä. Keskeistä prosessualismissa oli positivistinen näkemys menneisyyden tutkimukseen sekä usko tutkimuksen objektiivisuuteen. (Olsen

1997: 46 - 48.) Luonnontieteiden lisäksi prosessualistinen arkeologia pohjasi vahvasti myös kulttuuriantropologiseen tutkimukseen. 1970-luvun hautatutkimuksessa olikin yleistä nojata etnografisiin analogioihin, joiden avulla pyrittiin luomaan arkeologiseen aineistoon soveltuvia yleistyksiä hautarituaalista. Esimerkiksi Lewis Binfordin (1971) esittämä näkemys siitä, että hierarkkisten yhteisöjen hautarituaalit ovat monimutkaisempia kuin "yksinkertaisten" keräilijä-pyyntiyhteisöiden, pohjasi laajaan etnografiseen aineistoon. (Parker Pearson 1999: 26 - 28.)

Prosessualistisen näkemyksen mukaan hautauksessa voidaan nähdä henkilön status, ikä ja sukupuoli niin hauta-antimissa kuin hautauksen suunnassakin: mitä rikkaampi hauta, sitä keskeisemmästä yhteisön jäsenestä oli kyse. (Parker Pearson 1999: 28 - 30.) Suomen 1970-luvun arkeologiassa prosessualismin pariin kuuluvat ajatusmallit eivät silti näy hautojen tulkinnoissa, sillä itse tulkinta on hyvin niukkaa. Vaikka 1970-luvulta eteenpäin löytyi useita uusia kivikaudelle ajoittuvia hautakohteita, seurasivat niistä julkaistut artikkelit perinteistä rakennetta. Rakenteen mukaan kohteen haudat ensin kuvailtiin ja luokiteltiin yksityiskohtaisesti, jonka jälkeen pohdittiin kohteelle sekä ajoitusta että mahdollisia vastineita (ks. Väkeväinen 1975; Torvinen 1979a; Purhonen 1980).

Prosessualismi näkyy 1970-luvun tutkimuksessa vahvimmissaan luonnontieteellisten tutkimusmenetelmien käytössä. Erityisesti amerikkalaisesta "uudesta arkeologiasta" lähtöisin oleva pyrkimys mahdollisimman tarkkaan (luonnon) tieteellisyyteen, jonka avulla oli mahdollista päästä totuudenmukaisiin tutkimustuloksiin menneisyydestä (Shanks & Tilley 1992: 11-13; Thomas 1995: 350),

näky myös 1970-luvun tutkimuksessa. Esimerkiksi Christian Carpelan pohti niin radiohiiliajoituksen, siitepölyanalyysin kuin fosfaattianalyysinkin soveltamista arkeologiseen tutkimukseen (Carpelan 1978).

1970-luvulla myös kivikautisia hautoja ajoitettiin rannansiirtymiskronologian avulla, siitepölyanalyysin sekä kalibroimattomin radiohiiliajoituksin, mikäli sopivaa orgaanista ainesta oli tarjolla (ks. Väkeväinen 1975: 14; Torvinen 1979a: 75). Rannansiirtymiskronologia oli keskeinen asuinpaikan ja kalmiston relatiivisen ajoituksen saamiseksi. Rannansiirtymiskronologia nojasi huomattavasti Siiriäisen tutkimukseen (1974), joka tarkensi varhaisempaa Äyräpään kronologiaa (1922b). Kivikauden hautatutkimuksen suurimpana ongelmana oli kuitenkin edelleen – luumateriaalin puuttuessa – haudan tunnistaminen haudaksi. Ongelman ratkaisemiseksi käytettiin mm. fosfaatti- ja typpihaptoanalyyssejä, joiden avulla maanäytteistä pystyttiin todentamaan kemiallisesti poikkeava kohde (Siiriäinen 1972; Nunez 1975; Carpelan 1978: 109 - 110).

Luonnontieteellisillä analyyseillä saatiin positiivisia tuloksia, mutta samalla hautakohteissa ilmeni ongelmia sekä punamultahautojen tyypittelyssä että ajoituksessa. 1970-luvun alussa tutkittu Vantaan Kilterin kalmistokohde on hyvä esimerkki 1970-luvun hautatutkimuksesta, sillä kohteessa näkyvät paitsi monet punamultahautatutkimuksen ongelmat myös luonnontieteellisten menetelmien käyttö. Kilterin asuinpaikka on ajoitettu sekä rannansiirtymiskronologian, esine-typologian että radiohiiliajoitusten avulla mesoliittiseksi. Tutkimusten edessä asuinpaikalta löytyi mahdollisia hautoja, joissa oli käytetty vain vähän punamultaa. Haudat ajoitettiin asuinpaikan

mukaan mesoliittiseksi, vaikka ne poikkesivat rakenteeltaan Vantaan Jönsaksen mukaan muodostetusta mesoliittisten punamultahautojen tyypistä. (Väkeväinen 1975.)

Koska rakenteista ei löydetty luuainesta, tehtiin kohteella fosfaattianalyysi hautojen varmistamiseksi hautauksiksi. Analyysin tulosten mukaan kuopparakenteet olivat hautoja, mutta ajoituksessa oli edelleen ongelmia: osa haudoista ajoitettiin siitepölyanalyysillä mesoliittiseksi, mutta esikeraamiselle ajalle tyypillisen kiviesineen sisältänyt hauta ajoittui sekä radiohiiliajoituksella että siitepölyanalyysillä esiroomalaiselle rautakaudelle. Loppujen lopuksi Kilterissä todettiin olevan kahdelle eri periodille ajoitettavia hautoja mesoliittisella asuinpaikalla. (Väkeväinen 1975; Nunez 1975.)

1990-luvulta 2000-luvulle: tulkinnallisuuden lisääntyminen

Prosessualistinen arkeologia alkoi saada osakseen kritiikkiä 1980-luvulta alkaen. Prosessualismin kritiikkinä syntynyt postprosessualistinen arkeologia ei hyväksynyt näkemystä materiaalisesta kulttuurista menneisyyden suorana heijastuksena. (Olsen 1997: 61 - 62.) Prosessualismista poiketen postprosessualistisessa arkeologiassa myönnetään yhteiskunnan arvojen vaikuttavan tutkimukseen eikä tulkintaa nähdä vapaana tutkijan omista kokemuksista tai arvo-maailmasta. Suurin ero positivistiseen prosessualistiseen ajatteluun on siinä, ettei postprosessualistisen suuntauksen mukaan lopullista totuutta menneisyydestä voi koskaan tavoittaa. (Shanks & Tilley 1992: 7 - 16.) Postprosessualistisessa hautausten arkeologiassa kalmistoja ei enää koettu yhteisön arvojärjestelmää kuvaavana peilinä, vaan niissä nähtiin

sen sijaan yhteisön suhtautuminen kuolemaan ja siihen liittyviin uskomuksiin (Hodder 1986: 3; Parker Pearson 1999: 32). Tutkimussuuntauksen sisällä kuolemakulttuuria on tulkittu mm. sukupuolen, yksilöllisyyden, maiseman ja muistin kautta (Parker Pearson 1999; Bradley 2000; Williams 2003; Fowler 2004).

Suomen hautausten arkeologiassa prosessualismin kritiikki näkyy mm. Edgrenin Suomen kivikautta käsittelevässä yleisesityksessä 1980-luvun alkupuoliskolta. Tässä esityksessä Edgrenin mukaan punamultahautojen esineiden määrää ja laatua ei tulisi tulkita vain yhteiskunnallisen aseman osoituksena, sillä esineistö saattoi yhtä hyvin ilmentää yhteisöjen esteettisiä tai uskonnollisia arvoja. (Edgren 1984: 50.) Edgren kuitenkin palasi vanhaan prosessualistiseen näkemykseensä 1990-luvulla esittäen, että rikaslöytösimpimpien punamultahautojen vainajat kuuluivat nimenomaan sosiaalisen hierarkian huipulle (Edgren 1993: 64-65).

1990-luvulla suomalaisessa punamultahautatutkimuksessa tapahtui muutos tulkinnallisuuden lisääntyessä. Tulkinta ei silti pohjaa vain postprosessualistisiin suuntauksiin, vaan myös prosessualistiset tulkinnat ovat näkyvissä. Esimerkiksi Petri Halinen tulkitsee Kaus-tisen Kankaan kalmistokohteen hautojen rikkaan löytöaineiston prosessualistisesta näkökulmasta vainajan statuksen kautta (Halinen 1997: 25). Postprosessualistinen näkökulma taas on näkyvissä Mirja Miettisen (1990; 1992a; 1992b) tulkin-nassa Laukaan Hartikan laajasta kalmis-tokohteesta. Vaikka varsinaista teoreet-tista viitekehystä ei Hartikkaa koskevissa julkaisuissa ole näkyvissä, on Miettinen kiinnittänyt huomiota niin rituaalimaise-maan kuin itse hautarituaalista kertoviin piirteisiin (Miettinen 1992a:13 -14; 1992b: 30-32).

1990-luvun lopulta 2000-luvulle post-prosessualistinen tulkinta näkyy yhä selvemmin kivikautisten hautausten tutkimuksessa. Esimerkiksi Vesa-Pekka Herva (2001: 31 - 33) pohtii queer -tutkimuksen hengessä Merijärven Kuoppa-kankaan nuorakeraamiselle ajalle ajoitet-tua kaksoishautausta, joka on tulkittu kahden miehen haudaksi. Herva esittää, että haudan tulkinta perinteisten länsi-maalaisten sukupuoliroolien mukaan ei ole ylivoimaisesti perusteltua, vaan Kuoppakankaan hauta voi veljesten hau-dan sijaan olla yhtä lailla rakastavien hauta. (Herva 2001: 31 - 33.)

Kaikki nykypäivän kivikautisia hautauksia koskeva tutkimus ei kuitenkaan ole pelkkää tulkintaa. Teorian ja tulkinnal-lisuuden lisääntymisen rinnalla vaikutta-vat edelleen vahvasti luonnontieteelliset analyysit. Kalmistokohteita on tutkittu edelleen mahdollisuuksien mukaan mm. geofysikaalisilla tutkimuksilla, fosfaat-tianalyysillä, makrofossiilianalyysillä ja kalibroituilla radiohiiliajoituksilla (ks. Ruonavaara 1992; Rätty 1995; Miettinen *et al.* 1997; Katiskoski 2004). Uudet analyysit ovat murtaneet vanhoja hau-tatyyppittelyjä. Hyvä esimerkki tästä on Edgrenin tyyppin C paasiarkkuhautausta, joka ajoittui luufragmenteista tehdyin radiohiiliajoituksin rautakaudelle (Edgren 1999: 319 - 324) kivikauden sijaan.

Kivikautinen kuoppahautausta ja tyyppittelyn vaikeus

Kivikaudelle ajoittuvien hautausten tutkimushistoria on pitkä ja värikäs. Sekä tutkimustraditiot että tulkinnat ovat muuttuneet viimeisen sadan vuoden aikana. Katsottaessa Suomen kivikautisten hautojen tutkimushistoriaa taaksepäin, on suurin vaikuttaja hautatutkimukses-sa ollut Torsten Edgren, jonka tutkimus

sekä punamultahautojen että nuorakeraamisten hautojen parissa on viimeisimmän julkaisun myötä (Edgren 2006) jatkunut yli 50 vuotta. Edgrenin julkaisuissa on seurattavissa hautatutkimuksessa eri vuosikymmenillä vaikuttaneet tutkimussuuntaukset, sillä hän on pitkän uransa aikana esittänyt niin kulttuurihistoriallisen suuntauksen, prosessuaalismin kuin postprosessuaalisminkin piiriin laskettavia tulkintoja (ks. Edgren 1966; 1984; 1993; 2006). Tutkimusympäristöllä ja siinä vallitsevilla ajatusmalleilla on selkeästi suuri merkitys yksittäisen tutkijan ajatusten muotoutumiselle.

Viitauksista päätellen lähes jokainen Suomen kivikauden hautatutkija nojaa Edgrenin luomaan vankkaan pohjatyöhön. Tämän pohjatyön myötä syntynyt käsite *punamultahauta* on iskostunut syvälle suomalaisen arkeologian termistöön, vaikka sen käytössä onkin ilmennyt ongelmia. Termin ongelmallisuudesta johtuen olen omassa kivikautisia hautauksia käsittelevässä Pro gradu -työssäni (Lappalainen 2007) päätenyt käyttämään termiä *kivikautinen kuoppahauta*, joka pitää sisällään sekä punamullattomat hautarakenteet että nuorakeraamisen kulttuurin pariin ajoitetut hautaukset.

Termistön lisäksi keskeinen ongelma Suomen kivikautisten hautausten tutkimuksessa läpi tutkimushistorian on ollut hautauksen tunnistaminen ja ajoittaminen. Ongelmaa on pyritty ratkaisemaan tyypittelemällä ja lokeroimalla haudat rakenteellisten ja ajoituksellisten erojen avulla. Tyypittely ei kuitenkaan ole jättänyt tilaa yksilölle tai ajatukselle siitä, että hautauksissa saattaisi olla paikallista variaatiota. Esimerkiksi Taipalsaaren Vaaterannan tutkimusten myötä Suomeen on tullut käsite *kivikautinen polttohauta* (Räty 1995; Katiskoski 2004). Vainajan

ruumishautausta ei siis ole ollut ainoa tunnettu hautaustapa.

1960-luvulta peräisin olevat tyypittelyt elävät voimakkaina hautatutkimuksen yleisesityksissä. Näissä teoksissa kivikauden hautaustavoissa tapahtuneet muutokset esitetään suoraviivaisesti yksinkertaisista, löydöttömistä mesoliittisista hautauksista rikaslöytöisiin kampakeraamisen ajan hautauksiin (Huurre 1998; Purhonen 1998: 27 - 32; Halinen 1999). Esityksissä nojataan usein mesoliitikumin osalta Vantaan Jönsaksen kalmiston tutkimustuloksiin ja jätetään huomioitta Vantaan Kilterin kaltaiset hautaukset. Kilterin hautauksia ei voi kutsua rakenteeltaan yksinkertaisiksi, sillä niistä tunnetaan jäänteitä sekä arkkurakenteesta että hauta-antimista (ks. Väkeväinen 1975).

Tutkimustraditiossa elää myös vahvana ajatus, jonka mukaan punamultahautoja on tehty asuinpainanteisiin. Oili Räihälän analyysi Outokummun Sätöksestä on osoittanut, että Sätöksen asuinpainanteen alta esiin tulleet hautaukset ovat kuitenkin vanhempia kuin asuinpainante (Räihälä 1996: 116). Viron neoliittisen hauta-aineiston kohdalla taas on todettu asuinpainanteiden hautarakenteiden sijoittuvan rakennuksen käytön loppuvaiheeseen (Kriiska & Tvauri 2007: 60), jolloin vainaja on ehkä haudattu käytöstä pois jääneeseen asumukseen. Tarkka kohteen sisäinen analyysi saattaisi tuoda myös Suomen aineistosta esiin vastaavia tuloksia.

Suomen kivikauden hautatutkimuksessa jatkuvat edelleen samat ongelmat kuin aikaisemminkin; hautauksen määrittelyminen hautaukseksi on yhtä ongelmallista kuin haudan ajoittaminen. Lisäksi uusi tutkimus on murentanut vanhoja tyypit-

telyjä. Selkeän luokittelun rakentaminen Suomen kivikautisten hautausten osalta onkin lähes mahdotonta, sillä hautaus-tavoissa on runsaasti variaatiota. Ilman absoluuttisia ajoituksia myös kronologi-an rakentaminen on vaikeaa. Vuosi vuo-delta tarkentuvat tutkimus- ja dokumen-tointimenetelmät tarkentanevat kuiten-kin tulevaisuudessa kuvaa kivikautisesta kuoppahautauksesta – mahdollisesti yl-lättäviinkin suuntiin.

Abstrakt: Förtrollad av rödockra. De finska rödockragra-varnas forskningshistoria.

Artikeln behandlar stenåldersgravarnas forskningshisto-ria i Finland med en speciell synvinkel på problemati-ken kring rödockragravar. Gravarna som främst dateras till mesolitisk och neolitisk stenålder är en relativt ung fornlämningsgrupp i det finska arkeologiska materialet. Innan den första egentliga rödockragravens utgrävning på 1950-talet kände man till enbart snörkeramiska gra-var. Idag har vi ca 60 rödockragravar från stenålder och tidig metallålder. Största delen av dem dateras till neoli-tisk stenålder. Man kan utläsa flera vetenskapsfilosofiska inriktningar inom forskningstraditionen av rödockragra-var. Dessa inriktningar har alla dirigerat både gravarnas typologisering samt deras tolkning. Fastän forsknings-traditionen och tolkningarna har ändrats kvarstår de främsta problemen. Gravarnas datering väcker fortfa-rande huvudbry. Dessutom är det oklart vilka kriterier en rödockragrav skall uppfylla.

Lähteet

Painamattomat lähteet

- Kankkunen, P. 1993: Arkeologisen luokit-telun tarkastelua Espoon Bosmalmin keramiikka-aineiston avulla. Pro gradu – tutkielma. HY, kulttuurien tutkimuk-sen laitos, arkeologia.
- 1994: Espoo Bosmalm. Kivikautisen asuin-paikan kaivaus 1987. Kaivauskertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto.
- Kankkunen, P. & Katiskoski, K. 2004: Pieksänmäen mlk Marketanhiekka ki-vikautisen asuinpaikka-alueen koekai-vaus 2000 - 2001. Kaivauskertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto.
- Karjalainen, T. 1992: Sulkava Vilkkajärvi. Ki-vikautisen asuinpaikan kaivaus 1991. Kaivauskertomus. MV, arkeologian os-aston topografinen arkisto.
- Katiskoski, K. 1992: Lieksa 24 Pokronlam-pi. Kivikautisen/varhaismetallikauti-sen asuinpaikan koekaivaus 1991. Kaivauskertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto.
- Laulumaa, V. 1997: Kristiinankaupunki Dagsmark Rävåsen. Kivikautisen asuinpaikan kaivaus v. 1997. Kaivaus-kertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto.
- Lappalainen, M. 2007. Hautarituuali ja kuolemankulttuuri Suomen neoliit-tisella kivikaudella. Rituaalimaisema, kollektiivinen muisti ja kuoleman ma-teriaalinen kulttuuri Laitilan Nästinris-tin, Liedon Kukarkosken ja Laukaan Hartikan kalmistoissa. Pro gradu – tut-kielma. HY, kulttuurien tutkimuksen laitos, arkeologia.
- Laulumaa, V. 1996: Kristiinankaupunki Dagsmark Rävåsen. Kivikautisen asuinpaikan kaivaus v. 1996. Kaivaus-kertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto.
- 1997: Kristiinankaupunki Dagsmark Rävåsen. Kivikautisen asuinpaikan kaivaus v. 1997. Kaivauskertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto.
- Luho, V. 1956: Leppävirta Moninmäki Voutilainen. Kivikautisen asuinpai-kan kaivaus 1955. Kaivauskertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto.
- 1960: Kokemäki Pispä. Kivikautisen asuin-paikan kaivaus. Kaivauskertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto.
- Matiskainen, H. 1979: Suomusalmen Kukkosaaari. Kaivaustulokset 14.7. – 14.8.1979. Kaivauskertomus. MV, arkeo-logian osaston topografinen arkisto.
- Meinander, C.F. 1962: Pyhäselkä Rinkumä-ki. Kivikautisen asuinpaikan kaivaus

1961. Kaivauskertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto.
- Museovirasto 2006: Museoviraston muinaisjäännösrekisteri. Luettu 22.2.2006.
- Pesonen, P. 1997: Kitee [18] Sarvisuo. Kivikautisen asuinpaikan kaivaus 1996. Kaivauskertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto.
- Pälsi, S. 1937: Tottijärvi Pelttarinmäki. Kivikautisen kalmiston kaivaus 1937. Kaivauskertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto.
- Räty, J. 1973: Vantaa Kaivoksela Gröndal 2. Kivikautisen asuinpaikan kaivaus 1972. Kaivauskertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto.
- Schulz, E.-L. 2003: Joroinen Kanava. Kivikautisen asuinpaikan ja punamultahaudan kaivaus 9.7.-10.9.2002. Kaivauskertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto.
- Taskinen, H. 1983: Harjavalta Hiittenharju. Punamultahaudan kaivauskertomus 1983. Kaivauskertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto.
- 1986: Suomensalmi TB:n ranta. Esihistoriallisen asuinpaikan koekaivaus 1986. Kaivauskertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto.
- Torvinen, M. 1979b: Sievi Markkula Sopenkangas. Kivikautisen asuinpaikan kaivaus 1979. Kaivauskertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto.
- 1983: Teuva. Inventointi 1983. Inventointikertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto
- 1984: Teuva 43 Komsinkangas. Kivikautisen haudan kaivaus 1983. Kaivauskertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto.
- Wallenius, T. 1985: Simo Tainiari. Kivikautisen asuinpaikan kaivaus 1984. Kaivauskertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto.
- 1990: Simo 40 Tainiari. Kivikautisen asuinpaikan kaivaus 1989. Kaivauskertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto.
- 1991: Simo 40 Tainiari. Kivikautisen asuinpaikan kaivaus 1990. Kaivauskertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto.
- 1992: Simo 40 Tainiari. Kivikautisen asuinpaikan kaivaus 1991. Kaivauskertomus. MV, arkeologian osaston topografinen arkisto.

Painetut lähteet

- Albrethsen, S.E. & Brinch Petersen, E. 1976: Excavation of a Mesolithic Cemetery at Vedbæk, Denmark. *Acta Archaeologica* 47. (1 - 28).
- Appelgren-Kivalo, Hj. 1908: Kivikauden tutkimuksia. SMYA XXIV.
- Binford, L. 1971: Mortuary Practices: their study and their potential. *Approaches to the Social Dimensions of Mortuary Practices. Memoir of the Society for American Archaeology* 25. (6 - 29).
- Bradley, R. 2000: *An Archaeology of Natural Places*. London.
- Carpelan, C. 1978: Arkeologisen toiminnan näkymiä: luonnontieteellisten menetelmien soveltamisesta. *Humanistisesta tutkimuksesta. Metodeja ja ajankohtaisia kysymyksiä*. Helsinki. (101 - 122).
- 1999: Käännekohtia Suomen esihistoriasa aikavälillä 5100...1000 eKr. Teoksessa Fogelberg (toim.) : *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan*. Helsinki. (249 - 280).
- Edgren, T. 1958: Ekenäs-graven. Ett bidrag till kändedom om båt- och kulturen i östra Nyland. *FM* 1958. (27 - 49).
- 1959: Kolmhaara-gravarna. *FM* 1959. (5 - 25).
- 1966: Jäkärälä-gruppen. En västfinsk kulturgrupp under yngre stenåldern. *SMYA* 64. Helsinki.
- 1970: Studier över den snökeramiska kulturens keramik i Finland. *SMYA* 72. Helsinki.
- 1984: Kivikausi. Teoksessa Blomstedt, Y. (toim.): *Suomen historia I*. (19 - 97).
- 1993: Den forhistoriska tiden. Teoksessa Norrback, M. (toim.): *Finlands historia 1*. (11 - 270).
- 1999: Alkavan rautakauden kulttuuriku-

- va Länsi-Suomessa. Teoksessa Fogelberg, P. (toim.): *Pohjan poluilla. Suomalaisen juuret nykytutkimuksen mukaan*. Helsinki. (311 - 333).
- 2006: Kolmhaara reconsidered. Some new observations concerning Neolithic burial practice in Finland. Teoksessa Larsson, L. & Zagorska, I. (toim.): *Back to the Origin. New research in the mesolithic-neolithic Zvejnieki cemetery and environment, Northern Latvia*. *Acta Archaeologica Lundenesia Series in 8* no. 52. (327 - 336).
- Engblom, L. 1992: Tervolan punamultahaudat. Kentältä poimittua. Kirjoitelmia arkeologian alalta. *Museoviraston arkeologian osaston julkaisuja* no. 2. (50 - 57).
- Fewster, D. 1999: The Invention of the Finnish Stone Age. Politics, Ethnicity and Archaeology. Teoksessa Huurre, M. (toim.): *Dig it all. Papers dedicated to Ari Siiriäinen*. Helsinki. (13 - 20).
- Halinen, P. 1997: Kaustisen Kankaan asuinpaikka ja punamultahaudat. *Muinaistutkija* 2/1997. (18 - 27).
- Fowler, C. 2004: *The Archaeology of Personhood. An anthropological approach*. Lontoo
- Halinen, P. 1997: Kaustisen Kankaan asuinpaikka ja punamultahaudat. *Muinaistutkija* 2/1997. (18 - 27).
- 1999: Burial Practises and the Structure of Societies during the Stone Age in Finland. Teoksessa Huurre, M. (toim.): *Dig it all. Papers dedicated to Ari Siiriäinen*. Helsinki. (173 - 179).
- Hedges, R.E.M., Lee-Thorp, J.A. & Tuross, N.C. 1995: Is tooth enamel carbonate a suitable material for radiocarbon dating? *Radiocarbon* vol 37(1995) no 2. (285 - 290).
- Herva, V-P. 2001: Miinoja avioliittoken- tässä: yksilö ja seksuaalisuus Suomen esihistoriassa. *Muinaistutkija* 3/2001. (26 - 37).
- Hodder, I. 1986: *Reading the Past. Current approaches to interpretation in archaeology*. Cambridge.
- Huurre, M. 1958: Arkeologiska undersökningar i Suomussalmi. *FM* 1958.
- 1983: Pohjois-pohjanmaan ja Lapin esihistoria. *Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia I*. Kuusamo.
- 1986: Esihistoria. *Kainuun historia I*. Kajaani. (5-184).
- 1998: *Kivikauden Suomi*. Helsinki.
- Katiskoski, K. 2004: The Cemetery and the Dwelling Site in Vaateranta in Taipalsaari, Southeastern Finland. *SM* 2003. Helsinki. (81 - 125).
- Kivikoski, E. 1934: Paimion Rukkijoen vasarakirveshauta. *SM* 41. (34 - 40).
- Kriiska, A. & Tvauri, A. 2007: *Viron esihistoria*. Suom. Oittinen, H. & Tvauri, A. Helsinki.
- Lehtosalo-Hilander, P-L. 1988: Esihistorian vuosituhannet Savon alueella. *Savon historia I*. (11 - 264).
- Leskinen, S. 2001: Kaivaustuloksia Pornaisten Myllyniityn asuinpaikalta. Kentältä poimittua: kirjoitelmia arkeologian alalta 5. *Museoviraston arkeologian osaston julkaisuja* no. 9. Helsinki. (20 - 33).
- Luhov, V. 1961: Kokemäen Pispan kivikautinen asuinpaikka. *SM* LXVIII. (5 - 31).
- 1965: Helsingin pitäjän esihistoria. *Helsingin pitäjän historia I*. (7 - 92).
- 1967: Arkeologist fältsamverket i Finland 1963-1967. *FM* 1967. (25 - 38).
- Miettinen, M. 1982: Arkeologisk fältverk- samhet i svensk Österbotten 1974-1982. Österbotten 1981-1982. (139 - 160).
- 1983: Esihistoriallinen aika Etelä-Pohjanmaan järvisseudulla. Järvisseudun historia I. (61 - 174).
- 1990: A Red-ochre Grave of the Comb Ware Period from Hartikka in Laukaa. *Iskos* 9. (39 - 49).
- 1992a: Laukaan Hartikan kivikautinen kalmisto. *Keski-Suomi* 19. (8 - 23).
- 1992b: The Stone Age cemetery of Hartikka in Laukaa, Central Finland. *Cultural Heritage of the Finno-Ugrians and Slavs. Papers presented by the participants in the Soviet-Finnish archaeological symposium 10-16 May 1990 in Tallinn*. Tallinna. (24 - 40).
- Miettinen, M., Kukkonen I.T., Julkunen, A & Matsson, A. 1997: Magnetic Prospecting of Stone-Age Red Ochre Graves With a Case Study from Laukaa, Cent-

- ral Finland. *Fennoscandia archaeologica* XIV. (3 - 22).
- Mustonen, R. 2005: Joroisten Kanavan punamultahaudat. Kentältä poimittua: kirjoitelmia arkeologian alalta 6. *Museoviraston arkeologian osaston julkaisuja* no. 11. (19 - 30).
- Nunez, M. 1975: Phosphorus determination of the Graves of Kilteri in Vantaa, Southern Finland. *SM* 1975. (18 - 25).
- 1995: Cannibalism on Pitted Ware Åland? *Karhunhammas* 16. (65 - 68).
- Olsen, B. 1997: *Fra ting til text. Teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*. Oslo.
- Parker Pearson, M. 1999: *The Archaeology of Death and Burial*. Sutton.
- Pesonen, P. 1998: Vihi - kampakeraaminen asuinpaikka Rääkkylässä. *Muinaistutkija* 1/1998. (23 - 30).
- Pohjakallio, L. 1983: Esihistoria. *Vieremän kirja*. Saarijärvi. (21 - 35).
- Purhonen, P. 1980: Jönsaksen punamultahaudat - vanhimmat Suomesta tunnetut hautaukset? *Helsingin pitäjä*. (6 - 15).
- 1986: Vantaan Jönsaksen nuorakeraamiset haudat. *Iskos* 6. (113 - 125).
- 1998: Kristinuskon saapumisesta Suomeen. *SMYA* 106.
- Purhonen, P. [toim.] 2001: *Maiseman muisti. Valtakunnallisesti merkittävät muinaisjäännökset*. Helsinki.
- Ruonavaara, L. 1992: Koekaivaus, fosforikartoitus ja geofysikaaliset tutkimukset Kokemäen Pispassa 1989. Kentältä poimittua. Kirjoitelmia arkeologian alalta. *Museoviraston arkeologian osaston julkaisuja* no. 2. (64 - 77).
- Räihälä, O. 1996: A Comb ware House in Outokumpu Sätös. Some remarks on the application of ceramic typologies. Pithouses and potmakers in Eastern Finland. Reports of the Ancient Lake Saimaa project. *Helsinki papers in archaeology* no. 9. (89 - 117).
- Räty, J. 1995: The Red Ochre Graves of Vaateranta in Taipalsaari. *Fennoscandia archaeologica* XII. (161 - 170).
- Sarvas, A. 1986: Kuusamon esihistoria. *Kuusamon historia* 4. (7 - 226).
- Schulz, E-L. 1999: Red Ochre Grave at Äkä-länniemi in Kajaani, North Finland. Teoksessa Huurre, M. (toim.): *Dig it all. Papers dedicated to Ari Siiriäinen*. Helsinki. (219 - 224).
- 2006: Joroisten Kanavan radiohiiliajotukset. Teoksessa Pesonen, P. & Mökkönen, T. (toim.) *Arkeologia ja kulttuuri. Uutta kivikauden tutkimuksessa. Arkeologipäivät 2005*. (120 - 138).
- Shanks, M. & Tilley, C. 1992: *Re-Constructing Archaeology. Theory and Practice. Second Edition*. Lontoo.
- Siiriäinen, A. 1972: Nuorakeraamisen kulttuurin hauta Teuvalla. *SM* 1972. (5 - 13).
- 1974: Studies Relating to the Shore Displacement and Stone Age Chronology in Finland. *Helsingin yliopiston arkeologian laitos, moniste* nro. 10. Helsinki.
- Stenbäck, N. & Storå, J. 2000: Nya undersökningar vid Jettböleboplatsen på Åland. *Muinaistutkija* 4/2000. (33 - 39).
- Thomas, J. 1995: Where are we now? Archaeological theory in the 1990s. Teoksessa Ucko, P.J. (toim.): *Theory in archaeology. A World Perspective*. (343 - 362).
- Tilley, C. 1996: *An Ethnography of the Neolithic. Early Prehistoric Societies in Southern Scandinavia*. Cambridge.
- Torvinen, M. 1979a: Liedon Kukkarkosken kivikautinen kalmisto. *SM* 1978. (37 - 80).
- Ucko, P.J. 1995: Introduction: archaeological interpretation in a world context. Teoksessa Ucko, P.J. (toim.): *Theory in archaeology. A World Perspective*. (1 - 27).
- Vikkula, A. 1987: The Stone Age Graves of the Nästinristi Site in Laitila, SW Finland. *SM* 1986. (5 - 17).
- Vuorinen, J. 1982: Piikivi ja Suomen kampakeraaminen piikauppa. *Helsingin yliopiston arkeologian laitos, moniste* no 30.
- Väkeväinen, L. 1975: Vantaan Kilterin hautalöydöt. *SM* 1975. (5 - 17).
- Williams, H. (toim.) 2003: *Archaeologies of Remembrance. Death and Memory in Past Societies*. Lontoo.
- Zagorska, I. 2001: Amber Graves of Zvei-

jnieki Burial Ground. Teoksessa Butrimas, A. (toim.): Baltic Amber. Proceedings of the international interdisciplinary conference Baltic Amber in natural sciences, archaeology and applied arts 13 – 18 September, Vilnis, Palanga, Nida. *Acta Academiae Artium Vilnesis* 21. (109-124).

Zagorskis, F. 2004 (1987): Zvejnieki (Northern Latvia) Stone Age Cemetery. Käänt. Bērziņš, V. *BAR International Series* 1292. Oxford.

Äyräpää (Europaeus), A. 1915: Förvarv till Statens Historiska Museum år 1913. Den förhistoriska avdelningen. *FM* 1915. (1 - 19).

- 1917: Förvarv till Nationalmuseet år 1915. Den förhistoriska avdelningen. *FM* 1917. (39 - 58).

- 1922a: Säckijärven Ravin kivikautiset asuinpaikat. *SM* 1922. (20 - 31).

- 1922b: Fornfynd från Kyrklätt och Esbo socknar. *SMYA XXXII*. (2 - 178).

- 1931: Kauhavan Perttulanmäen kivikautinen hauta. *SM* 1931. (1 - 15).

- 1945: Die Verarbeitung des Bernsteins in kammkeramischen Gebiet. *SMYA XLV*. (10 - 25).

- 1952: Veneenmuotoisten vasarakirveiden kivikautisia jäljittelyjä. *SM* 59. (5 - 28).

Internet – lähteet

Ikäheimo, J. 2000: *Muhos Pyhäkoski 1. Kivikautisen punamultakeskittymän kaivaus 30.8.2000*. Kaivauskertomus. OY, arkeologian laboratorio. WWW -dokumentti. [<http://www.oulu.fi/taida/arkeologia/labra/PDF/kaivaus/pyha1b.pdf>]. Luettu 5.1.2007.

Pesonen, P. 1999: Suomen esihistoriallinen keramiikka. WWW - dokumentti. [<http://www.helsinki.fi/hum/arla/keram/>]. Luettu 16.5.2007.

Lyhenteet:

HY Helsingin yliopisto

OY Oulun yliopisto

MVMuseovirasto

SM Suomen Museo

FM Finskt Museum

SMYA Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakausikirja

Marja Lappalainen

Kulttuurien tutkimuksen laitos

Arkeologia

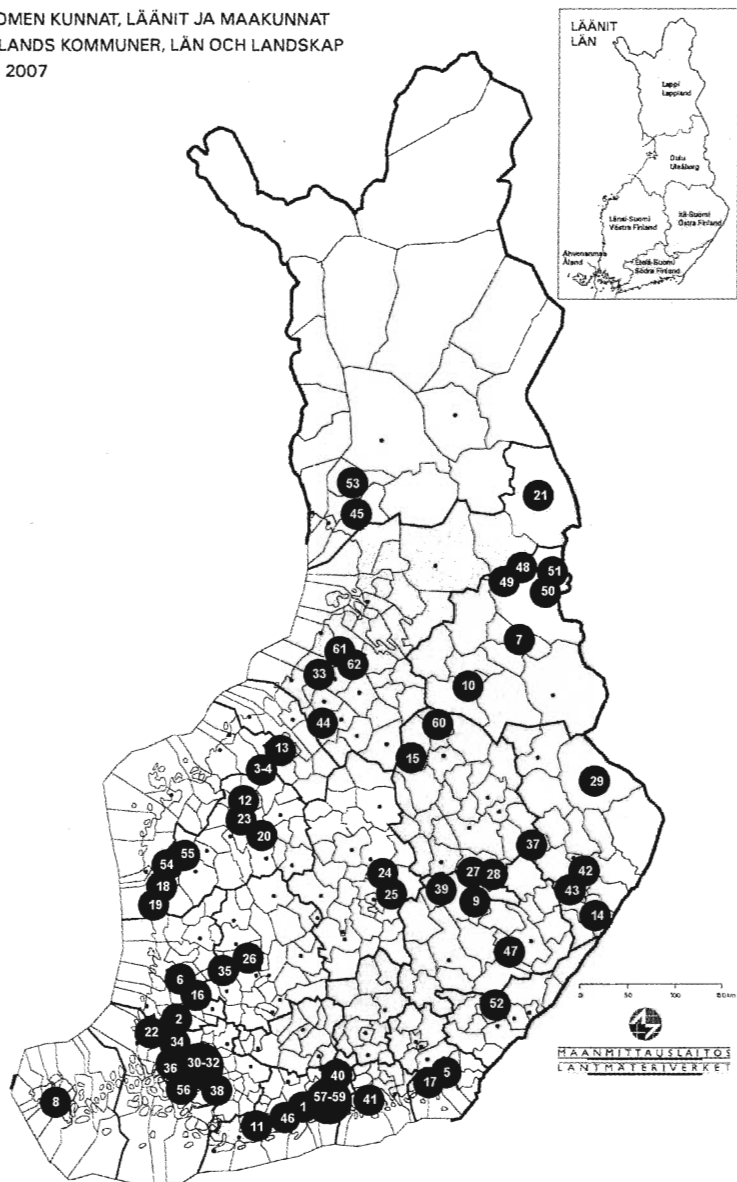
PI 59

00014 Helsingin yliopisto

marja.lappalainen@helsinki.fi

Kirjoittaja on tänä syksynä valmistunut Helsingin yliopistosta filosofian maisteriksi pääaineena arkeologia.

SUOMEN KUNNAT, LÄÄNIT JA MAAKUNNAT
 FINLANDS KOMMUNER, LÄN OCH LANDSKAP
 1. 1. 2007

© MAANMITTAUSLAITOS, LANTMÄTERVERKET 2007

Kivi- ja varhaismetallikautiset hautakohteet. Pohjakartta(c)Maanmittauslaitos, lupa no. 595/MML/07.

Liite 1: Suomen tunnetut kivi- ja varhaismetallikautiset kuoppahautaukset (2007)

Liitteeseen on koottu perustiedot Suomen alueen kivi- ja varhaismetallikautisista kuoppahautauksista. Liitteestä on jätetty pois kohteet, joista tunnetaan hauta-antimiksi sopivaa löytöaineistoa, mutta ei ole havaittu hautarakenteita. Tällaisia kohteita ovat esimerkiksi Teuvan Hietaharjun ja Koskelan, Kaarinan Tammenmäen, Kiikoisen Uusi-Jaaran, Ilmajoen Piirtolan ja Mynämäen Hoppelan löytöaineistonsa perusteella nuora-keräämiseksi hautauksiksi tulkitut kohteet (Äyräpää 1915: 10; 1917: 47 - 52; Edgren 1970: 86 - 88; Torvinen 1983: 56, 74). Samoin liitteestä on jätetty pois kohteet, joita ei ole todennettu hautauksiksi kaivaustutkimuksin.

	Kohteen nimi	Kalmiston/ haudan ajoitus	Hautojen luku- määrä	Kalmiston/ haudan sijainti	Asuinpaikan ajoitus:	Viite:
1	Espoo Bosmalm	Ka II	1	asuinpaikalla	Ka II/ Ka III:1	Kankkunen 1993, 1994
2	Eura Honkilahti Kolmhaara	Ka II/ Varhm/ Merov	19 (4 Ka II, 11Varhm/ Merov, 4?)	asuinpaikan ulko- puolella	Jäk/Ka II	Edgren 1959, 1966, 1999
3	Evijärvi Kotikangas	Ka II	1	asuinpaikalla	Ka II	Miettinen 1983
4	Evijärvi Timonen	?	1	asuinpaikalla	Ka II/ Ka III/ Pö/ Nuo?	Miettinen 1983
5	Hamina Vehkalahti Reitkalli	Nuo?	3	asuinpaikalla	Nuo	Edgren 1958
6	Harjavalta Hiittenharju	Pyh	1	asuinpaikalla	Pyh/Ka III?	Taskinen 1983
7	Hyrnsalmi Saha	?	1	asuinpaikalla	Ka I:1/Sär1/Pö	Huurre 1986
8	Jomala Jettböle	Kuoppak/ Varhaism	1	asuinpaikalla	Kuoppak/Pyh	Edgren 1984, 1993; Nunez 1995; Stenback & Storå 2000
9	Joroinen Kanava	Ka II/Room	2	asuinpaikalla	Ka II	Mustonen 2005; Schulz 2006
10	Kajaani Äkälänniemi	Esiker	1	asuinpaikalla	Esiker/Varhm/ Keskiaika	Huurre 1986; Schultz 1999
11	Karjaa Säterinkatu	Ka II:1	1	asuinpaikalla	Jäk/Ka II/Ka III/Pyh/ Kuop- pak/	Museovirasto 2006
12	Kauhava Perttulan- mäki	Nuo	1	asuinpaikalla	Ka	Äyräpää 1931, Edgren 1970
13	Kaustinen Kangas	Ka II	3	asuinpaikalla	Ka II/ Ka III	Halinen 1997
14	Kitee Sarvisuo	Ka II	1	asuinpaikalla	Ka II/ Vasb	Pesonen 1997
15	Kiuruvesi Kariaho	Ka II	3	asuinpaikalla	Ka II	Luho 1961; Edgren 1966
16	Kokemäki Pispä	Ka II	10	asuinpaikalla/ asui- paikan ulkopuolella	Ka II/ Nuo	Luho 1961; Ruonavaara 1992
17	Kotka Nikeli	Ka II	1	asuinpaikalla	Jäk/Ka II	Edgren 1966
18	Kristiinankaupunki Dagsmark Rävåsen	?	1	asuinpaikalla	Ka II/III/ Kuop- pak/Nuo	Laulumaa 1996, 1997
19	Kristiinankaupunki Lappjärd Björnåsen	?	?	asuinpaikalla?	Jäk/Ka II/ Ka III?	Miettinen 1982; Museovirasto 2006
20	Kuortane Haaviston- harju	Esiker	1	asuinpaikalla	Esiker	Edgren 1966
21	Kuusamo Tuovila Jokela	?	1	?	Esiker?	Sarvas 1986
22	Laitila Nästinristi	Ka III	9	asuinpaikalla	Ka II/ Ka III:1	Vikkula 1987; Väkeväinen 1981
23	Lapua Pitkämäki	Ka II/III	1	asuinpaikalla	Ka II/ Ka III/ Nuo	Luho 1961; Edgren 1966, 1970
24	Laukaa Harjukangas B	?	1	?	?	Museovirasto 2006
25	Laukaa Hartikka	Ka II	14	asuinpaikan ulko- puolella	Ka II/ Pö	Miettinen 1990, 1992a, 1992b, Miettinen et al 1997
26	Lempäälä Littunen Aimalankangas	Nuo	1	ei asuinpaikalla		Edgren 1958, 1970

27	Leppävirta Moninmäki Holopainen	?	1	asuinpaikalla	Ka II/Kuoppak	Luhon 1967; Lehtosalo-Hilander 1988
28	Leppävirta Moninmäki Voutilainen	?	1	asuinpaikalla	Ka II, Ka III	Luhon 1957
29	Lieksa Pokronlampi	Ka II	1	asuinpaikalla	Ka II/Sär 2/ Rautak	Katiskoski 1992
30	Lieto Knaapin hiekkakuoppa	Esiker	3	?	Esiker	Museovirasto 2006
31	Lieto Kukkarkoski	Ka II/Nuo	12 (10 Ka II, 1 Nuo, 1 ?)	asuinpaikan ulkopuolella	Ka II	Torvinen 1979a
32	Lieto Viikka Jyrkänkallio	Nuo	1	asuinpaikalla	Nuo?	Edgren 1958, 1970, 1984, 1993
33	Merijärvi Kuoppakangas	Nuo	1	ei asuinpaikalla		Äyräpää 1952; Huurre 1983; Edgren 1984; Herva 2001
34	Mynämäki Aisti	Ka II/ Varhm?	4 (3 Varhm?, 1 Ka II ?)	asuinpaikalla	Jäk/Ka II/Nuo	Edgren 1966; 1999
35	Nokia Tottijärvi Pelttari Pelttarinmäki	Nuo?	3	asuinpaikan ulkopuolella	?	Pälsi 1937
36	Nousianen Koivumäki	Nuo	4	asuinpaikalla?	Nuo/Varhm	Edgren 1970, 1984
37	Outokumpu Sätös	Ka II	5	asuinpaikalla	Ka I/Ka II/ Vasb/Pö	Edgren 1966; Räihälä 1996;
38	Paimio Rukkijoki	Nuo	1	asuinpaikalla	Ka I	Kivikoski 1934, Edgren 1970
39	Pieksämäki Marketanhiekka	Ka/Varhm	2	asuinpaikalla	Ka I/ Ka II/Pö	Kankkunen & Katiskoski 2004
40	Pornainen Myllyniitty	Nuo?/Varhm?	1	asuinpaikalla	Nuo	Leskinen 2001
41	Porvoon Ekenäs	Nuo	1	ei asuinpaikalla		Edgren 1958, 1970
42	Pyhäselkä Saviniemi (Rinkumäki)	Ka II	1	asuinpaikalla	Ka II	Meinander 1962; Edgren 1966
43	Rääkkylä Vihi	Ka II	1	asuinpaikalla	Ka II/Ka III/ Vasb/Pö/Romb	Pesonen 1998
44	Sievi Sopenkangas	Ka I	1	asuinpaikalla	Jäk/Ka II	Torvinen 1979b
45	Simo Tainiari	Ka I	35	asuinpaikalla	Ka I:1	Wallenius 1985 - 1992
46	Siuntio Dalamalm	Nuo	1	asuinpaikalla	Nuo	Edgren 1970, 1984, 1993
47	Sulkava Viljakjärvi	Ka II	1	asuinpaikalla	Ka II	Karjalainen 1992
48	Suomussalmi Kalmosärkkä	?	1	asuinpaikalla	Esiker/Sär1/ Ka II/Pö/Kie/ Varhm	Huurre 1986
49	Suomussalmi Kellolaisten Tuli II	?	1	asuinpaikalla	Esiker/Sär1/Ka II/ Pö/Varhm	Edgren 1966, Huurre 1958, 1986
50	Suomussalmi Kukkosaaari	Varhm	1	asuinpaikalla	Esiker/Ka I:1/ Jäk/Sär1/ Ka II/ Varhm	Matiskainen 1979; Huurre 1986
51	Suomussalmi TB:n ranta	?	1	asuinpaikalla	Varhm?	Taskinen 1986
52	Taipalsaari Vaateranta	Ka II	18-19	asuinpaikan ulkopuolella?	Ka I/Ka II/ Varhm	Räty 1995; Katiskoski 2004
53	Tervola Laajamaa	Ka II	1	asuinpaikalla	Ka II	Engblom 1992
54	Teuva Kantola Kortesevankorpi	Nuo	1	ei asuinpaikalla		Siiräinen 1972
55	Teuva Komsinkangas	Ka II	1	asuinpaikan ulkopuolella	Jäk/Ka III/Nuo	Torvinen 1983, 1984
56	Turku Maaria Jäkärälä	Ka II	1	asuinpaikalla	Jäk/Ka II/Ka III	Edgren 1966
57	Vantaa Jönsas	Esiker/Nuo	19 (15 Esiker, 4 Nuo)	asuinpaikalla	Esiker/Nuo/ Ka I:1/Varhm	Luhon 1965; Purhonen 1980, 1986

58	Vantaa Kaivoksela Gröndahl 2	Esiker	1	asuinpaikalla	Esiker	Räty 1973
59	Vantaa Kilteri	Esiker/ Varhm	9 (7 Esiker, 2 Varhm)	asuinpaikalla	Esiker	Väkeväinen 1975; Nunez 1975
60	Vieremä Hukkalan- harju	Ka II	?	asuinpaikalla	Vasb/Ka II	Pohjakallio 1983; Lehtosalo- Hilander 1988
61	Vihanti Pitkäsaari	Ka II	?	asuinpaikalla	Jäk/Ka II	Applegren-Kivalo 1908; Edgren 1966
62	Vihanti Taivaskasaari	?	1	asuinpaikalla	?	Applegren-Kivalo 1908

Taulukossa käytetyt lyhenteet:

Esiker = Esikeraaminen aika (8 600 – 5000 e.a.a.)

Ka I:1 = Varhaiskampakeramiikka (5000 – 4500 e.a.a.)

Sär 1 = Säräisniemi 1 -keramiikka (5000 – 4500 e.a.a.)

Jäk = Jäkärilän keramiikka (4300 – 3900 e.a.a.)

Vasb = Varhainen asbestikeramiikka (4000 – 3000 e.a.a.)

Ka II = Tyypillinen kampakeramiikka (3900 – 3400 e.a.a.)

Ka III = Myöhäiskampakeramiikka (3600 – 3200 e.a.a.)

Kie = Kierikin keramiikka (3600 – 3100 e.a.a.)

Pyh = Pyheensillan keramiikka (3200 – 2800 e.a.a.)

Nuo = Nuorakeramiikka (3200 – 2300 e.a.a.)

Pö = Pöljän keramiikka (3100 – 1900 e.a.a.)

Kuoppak = Kuoppakeramiikka (2600-1900 e.a.a.)

Varhm = Varhaismetallikausi (1900 e.a.a – 300 j.a.a.)

Room = Roomalainen rautakausi (0-400 j.a.a.)

Merov = Merovingiaika (575-800 j.a.a.)

Rautak = määrittelemätön rautakautistyyppinen keramiikka

Ka = määrittelemätön kampakeramiikka

Keramiikkatyyppien ajoitukset ovat kalibroituja kalenterivuosia, jotka on pyöristetty lähimpään sataan vuoteen. Rautakauden ajoitukset ovat historiallisia vuosilukuja. (Ajoitukset on sovellettu seuraavista lähteistä: Carpelan 1999; Purhonen [toim.] 2001: 12; Pesonen 1999.)

Viikinkiaikaisten miekkojen säiläkirjoitusten valmistus kokeellisen arkeologian näkökulmasta

Mikko Moilanen

Johdanto

Säiläkirjoitusmiekat on perinteisesti tulkittu viikinkiajan (n. 800-1050 jKr.) puolenvälin ilmiöksi. Todennäköisesti kehittyneet raudanvalmistustekniikat sekä aikaisempaa tehokkaampi malmi-
varojen hyödyntäminen johtivat kuvio-
teräksisten – eli arkikielellä damaskoitujen – miekkojen valmistustradition nopeaan hiipumiseen. Kuvioteras ei kuitenkaan jäänyt kokonaan pois, vaan sitä käytettiin säilän pintaan kiinnitettyjen kirjoitusten ja merkkien materiaalina.

Säilämerkkejä ja -kirjoituksia on monenlaisia: symbolisista risti- ja omegaku-
vioista sekä niiden erilaisista yhdistel-
mistä Raamatun lausahduksiin ja sep-
pien nimiin. Viimeiseksi mainitut ovat
yleisimpiä ja eniten tutkimuksissa huo-
mioituja. Ylivertaisesti levinnein näistä
näyttää olleen nimi ULFBERHT, joka on
aikoinaan merkinnyt ehkä kokonaisen
pajan nimeä, ottaen huomioon nimen
esiintymisen säilissä yli kahdensadan
vuoden ajan (esim. Oakeshott 2002:
7-8). Toiseksi yleisin ja hieman edellistä
myöhäisempi on nimi INGELRII. Ylei-
sesti säiläkirjoitusmiekkojen alkuperä on
liitetty frankkilaisalueiden aseverstaisiin
(esim. Müller-Wille 1970: 82; Oakeshott
1960: 142-143; Petersen 1919: 149).

Kuvioterasisten säiläkirjoitusten val-
mistukseen frankkilaisalueiden ulko-
puolella viittaavat kirjoituksella ja
merkeillä varustettujen miekkojen suuri
lukumäärä, niiden laaja levinneisyys,
sekä lukuisat erilaiset kirjoitusten variaa-
tiot, symboliset merkit ja niiden erilaiset
kombinaatiot. Voisi ajatella, että kir-
joituksia on kopioitu merkkiverstaiden
ulkopuolella halvempiin ja huonompiin
säiliin menekin ja korkean hinnan ta-
kaamiseksi. Perinteinen näkemys kuiten-
kin on, että kirjoitus – kuten itse kuvio-
terasikin – on nähty niin vaikeana valmis-
taa, että vain frankkilaissepät ovat siihen
kyenneet. Tosin viime aikoina tästä on
esiintynyt epäilyjä, ja on jopa spekuloitu,
että Skandinaviassa olisi hallittu kuvio-
terasien valmistus (esim. Stalsberg 1994:
187).

Pro gradu -työssäni (Moilanen 2006)
lähdin selvittämään kokeellisesti, kuin-
ka kokonainen säiläkirjoitus on voitu
valmistaa kokonaiseen miekkaan ja
millaisin välinein. Pyrin testaamaan ai-
kaisempia teorioita kirjoituksen kiinnit-
tämisestä ja pohtimaan erilaisia valmis-
tustekniikoita. Taustaltani olen saanut
kisälliperiaatteella koulutusta sepän-
töissä ja olen valmistanut pääasiassa har-
rastuspohjalta joitakin miekanteriä sekä
useampia pienempiä teriä. Tässä artikke-
lissa esittelen lyhyesti opinnäytteessäni
suorittamani koesarjan taustoineen ja tu-
loksineen.

Kokeellisen arkeologian teorian soveltaminen säiläkirjoitusten valmistuskokeisiin

Kokeellisella arkeologialla on lukuisia, jokseenkin tutkijakohtaisia määritelmiä (esim. Coles 1973: 13; Ingersoll & MacDonald 1977: xii; Skibo 2000: 199). Lyhyesti sanottuna kokeellinen arkeologia tutkii menneisyyden ihmisen käyttäytymistä tai teknologiaa kokeiden kautta. Kokeellisen arkeologian lopputulos on aina rekonstruktio esim. muinaisesta artefaktista, muinaisjäännöksestä tai niiden tuotannossa käytetyistä prosesseista.

Ainoa varma tapa testata hypoteeseja säiläkirjoituksen kiinnittämisestä on kokeellinen lähestymistapa. Suurin ongelma käyttäessäni kokeellista arkeologiaa työkaluna oli sen teoriapohjan puuttuminen, mikä on jopa johtanut kokeiden osittaiseen unohtamiseen arkeologisissa piireissä (ks. esim. Tringham 1978: 171). Vankan teoriapohjan puutteesta ja käsitteistön pelkistymisestä johtuen kokeellista arkeologiaa on pidetty eräänlaisena ”muinaispuuhasteluna”. Kimmo Kyllönen (2005: 37) määritteli tällaisen huolettomamman, epätieteellisen lähestymistavan ’kokeilevaksi’ arkeologiaksi. Tieteellisellä kokeellisella arkeologialla tarkoitan sitä, että koe tai koesarja on suoritettu sellaisella tarkkuudella ja autenttisuudella, että sen tuloksia ja tulkintoja voi soveltaa muuhun arkeologiseen tutkimukseen.

Miten kokeellisesta arkeologiasta saadaan sitten ’tieteellistä’? Tieteellisyys ja autenttisuus syntyvät kriittisestä tutkimuskysymystä, koesarjan suunnittelua, käytännön toteutusta sekä tulosten tulkintoja kohtaan. Kenties paras lähtökohta kokeiden suunnittelulle on lähteä liikkeelle John Colesin ns. virheidenmini-

mointisäännöistä (Coles 1979: 46-48). Näitä sääntöjä on kahdeksan kappaletta ja niiden järjestyksessä soveltaminen sekä muokattaminen tutkimuskysymykseen ja tutkittavaan materiaaliin voi tuottaa tieteellisen ja sovellettavissa olevan lopputuloksen.

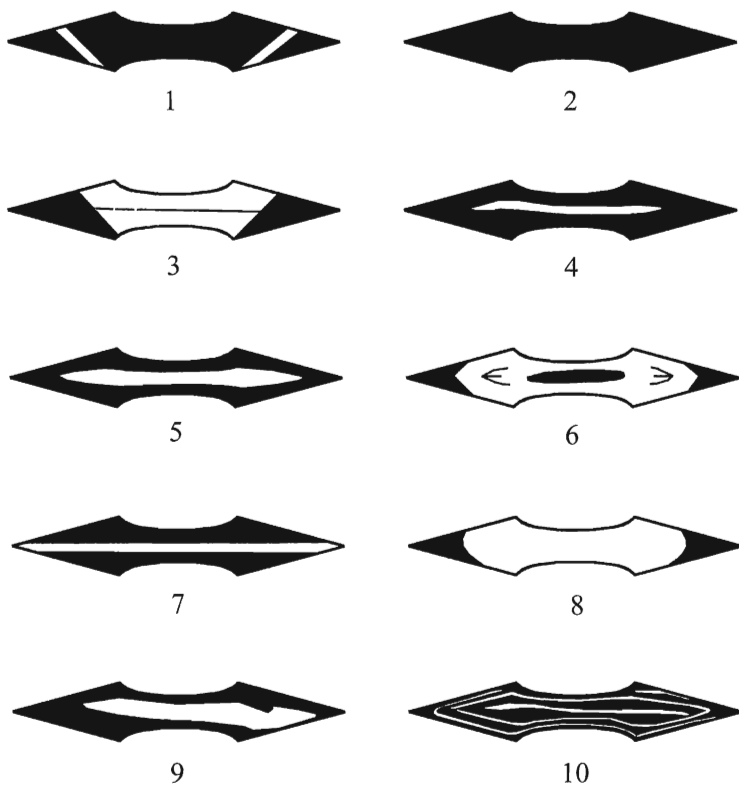
Pro gradu -työssäni pääasiallinen tutkimuskysymys oli, kuinka säiläkirjoitus on valmistettu molemmille puolille säilää. Tästä pääkysymyksestä rönsyili joukko uusia kysymyksiä. Miten yksittäinen kirjain on kiinnitetty? Miltä kirjoitus on näyttänyt valmiissa säilässä? Vaikuttaako kirjoituksen ja/tai säilän materiaali kiinnitystekniikkaan? Kyseessä oli siis mahdollisimman autenttisia menetelmiä käyttäen löytää ”unohtunut” menetelmä sekä valmistaa rekonstruktio säiläkirjoituksella varustetusta säilästä tai useasta sellaisesta. Termi *rekonstruktio* tarkoitti tässä yhteydessä ulkonäöltään ja kirjoituksen osalta valmistustekniikoiltaan alkuperäisen kaltaista säilää.

Tavoitteenani oli myös testata aikaisempia teorioita kirjoituksen kiinnittämisestä. Aiheesta on olemassa myös yksi koe (Andresen 1993), joka ei ole puutteidensa vuoksi täysin todenmukainen ja sovellettavissa oleva. Myös tätä sekä omia oletuksiani tuli kokeilla käytännössä. Käytännön kokeissa materiaalien sekä työkalujen ja -menetelmien vastaavuus on erittäin olennaista. Lähdeaineistoni käsitti tutkimuskirjallisuudessa esiintyviä analyyseja kirjoitusten ja itse miekkujen materiaaleista sekä kotimaisista löytöaineistosta. Työtäni varten kävin läpi yhteensä 26 viikinkiajalle ajoittuvaa, Suomesta löytynyttä säiläkirjoitusmiekkää. Työn luonteen huomioiden ei tietenkään ollut mahdollista tehdä metallografisia analyyseja säilän tai kirjoituksen materiaaleista. Käyttämäni suhteellisen pieni löytöaineiston määrä

johtui siitä, että säiläkirjoitusmiekkoja ei Suomen osalta ole tutkittu niin paljon, että niistä olisi olemassa jonkinlaista kokoavaa listaa. Lisäksi käyttämissäni miekoissa tuli kirjoituksen olla paljain silmin havaittavissa, mikä osaltaan johti tutustumaan jo valmiiksi tunnettuihin miekkoihin.

Käytännön toteutuksessa oli huomioitava viikinkiaikaiset sepäntyökalulöydöt ja otettava niiden työkaluista mallia (ks. esim. Arwidsson & Berg 1983; Oldeberg 1966; Peets 2003). Sepäntyön kokeellinen tutkimus on helppoa siinä mielessä, että

työtavat ja -menetelmät ovat säilyneet elävänä traditiona nykypäivään saakka. Jopa työkalut ovat pysyneet jokseenkin samankaltaisina jo roomalaiselta rautakaudelta asti (Gaitszsch 1980: 256). Koska säiläkirjoituksen kiinnittäminen on kiinteässä yhteydessä kokonaisen miekan valmistukseen, pyrin myös takomaan kokeissa valmistettavat miekat mahdollisimman autenttisin ja vähäisin välinein. *Autenttisuus*-termi kytkeytyy työkalujen yhteydessä lähinnä rautaisten työkalujen muotoon eikä esimerkiksi tarkkaan valmistusmateriaalin koostumukseen.

Kuva 1. Viikinkiaikaisten säiläkirjoitusmiekkojen rakennepiirroksia. 1, 2 ja 3. Tylecote & Gilmour 1986, 4. Leppäaho 1964, 5. Törnblom 1981, 6. Williams 1977, 7. Anteins 1973, 8. Thålin-Bergman & Arrhenius 2005, 9. KM 8911:91, 10. KM 2986:4. Valkoinen väri ilmentää rautaa ja tummempi harmaan sävy hiilipitoisempaa terästä. Piirros: Mikko Moilanen.

Säiläkirjoitusmiekkojen ja itse kirjoitusten materiaaleista

Yleisesti on oletettu, että kirjoituksella varustetut, viikinkiajan puolenvälin jälkeiset säilät olivat kauttaaltaan homogeenista terästä (esim. Oakeshott 1960: 143). Tämä oletus ilmeisesti perustuu säilien yhdenmukaiseen ulkoasuun. Tutkimuskirjallisuudesta on kuitenkin löydettävissä analyyseja säiläkirjoitusmiekkojen poikkileikkauksista, jotka antavat toisenlaisen kuvan näiden miekkojen rakenteesta.

Kaikki analysoidut miekat ovat rakenteeltaan laminaatteja, eli ne on hitsattu yhteen useasta pitkittäisestä palasta, joissa on useimmissa tapauksissa vaihteleva hiilipitoisuus (esim. Anteins 1973: 40; Leppäaho 1964: 8-9; Thålin-Bergman & Arrhenius 2005: 100-101; Tylecote & Gilmour 1986: 218-220, 224-227, 234-236; Törnblom 1982: 25; Williams 1977: 81-84) (kuva 1). Mainittakoon, että kotimaisen löytöaineiston osalta säilän rakenne oli nähtävissä kahdessa miekassa: KM 8911:91 Mynämäen Tursunperästä sekä KM 2986:4 Tampereen Messukylästä (kuvat 1.9 ja 1.10). Molempia oli ilmeisesti hiottu aikaisemmin tutkimustarkoituksessa, mutta tuloksia ei ole julkaistu.

Hiilipitoisuus on olennaisin seikka ajatellen miekan toimivuutta aseena, sillä hiilipitoisuudeltaan vähäistä (alle 0,4% hiiltä) terää ei voi karkaista eli kovettaa teräänsä pitäväksi ja leikkaavaksi. Lisäksi hiilipitoisuudella on merkitystä teräksen hitsattavuuteen. Poikkileikkausanalyysien ohella säiläkirjoitusmiekkojen hiilipitoisuuksista löytyy määrytyksiä (esim. Ellis Davidson 1962: 47; Oakeshott 1960: 143; Petersen 1919: 209). Näiden tutkimuskirjallisuudesta löytyvien analyysien mukaan säiläkirjoitusmiekkojen

keskinäiset hiilipitoisuudet näyttävät vaihdelleen rajusti ainakin välillä 0-1,2%. Eri asia on, mistä kohdasta säilää hiilipitoisuuslukema on otettu. Laminaattisäilissä hiilipitoisuus voi vaihdella hyvinkin rajusti eri osissa samaa säilää.

Säilän materiaalin tapaan myös kirjoituksen materiaalista on olemassa traditio naalinen tulkinta: kirjoitus on rautaa kun itse säilä on terästä (esim. Oakeshott 1960: 143-144; Tylecote 1987: 276). Kirjoitusten materiaaliin on kiinnitetty suhteellisen vähän huomiota. Eräät tutkijat tosin ovat huomanneet kirjainvartaiden kierteisyyden (esim. Petersen 1919) ja jotkut ovat jopa huomioineet kirjainvartaiden olevan raudasta ja teräksestä koostuvia kuvioteräsvartaita (esim. Anteins 1973: 54; Jones 1997), kuten asian laita näyttäisi useimmissa tapauksissa olevan. Tavallisen raudan sijaan onkin monesti tyydytty mainitsemaan kirjoitus pelkästään 'damaskoituna'. Vanhojen, materiaaleja koskevien pelkistettyjen näkemysten taustalla lienee epätietoisuus materiaalista - tässä tapauksessa kuvioteräksestä - puhumattakaan sen valmistukseen liittyvistä näkökohdista.

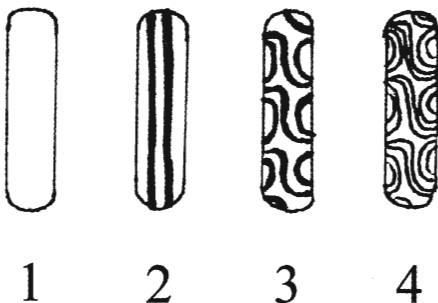
Käyttämässäni kotimaisessa löytöaineistossa havaitsin erilaisia materiaalityyppejä säiläkirjoituksissa (kuva 2). Yksinkertaisin näistä on kiertämätön, yksinkertainen rauta- tai teräslanka. Monimutkaisuusasteittain seuraavana tulee ns. laminaattivarras tai kiertämätön kuvioteräsvarras, mikä usein käsittää kolmesta viiteen vuorottelevaa teräs- ja rautakerrosta. Seuraavaksi monimutkaisin on kierretty kuvioteräsvarras, jossa on havaittavissa erilaisia kerrosmääriä. Yleisin kerrosmäärä on seitsemän ja yhdeksän välillä, ja joissakin tapauksissa kerrosmäärä on kaksinkertainen, jolloin kirjainten kuviointi näyttää huomattavasti hienojakoisemmalta. Kuviointi ilmenee

vinottaisina ja puoliympyrämaisina viivoina, mikä puolestaan johtuu siitä, että varrasta on kierretty akselinsa ympäri ruuvin tavoin.

Kirjoituksen kiinnittämisen teoriaa

Kirjoituksen kiinnittämisestä on olemassa monia teorioita, joita ei ole käytännössä testattu. Primitiivisin oletamus juontaa todennäköisesti juurensa jalometalliuopotusten kiinnitystekniikasta, jossa metallilangat vasaroidaan kylminä niille kaiverrettuihin uriin. Tällöin urat on muotoiltu nk. lohenpyrstöuriksi, jotka ovat pohjastaan leveämpiä kuin pinnalta. Kun kirjainvarras vasaroidaan uraan, se täyttää koko uran pohjaa myöten ja täten lukittuu paikalleen.

Edellä mainitun ohella kirjoituksen kiinnittämistekniikan spekuloinnista on olemassa karkeasti katsottuna kaksi vallitsevaa koulukuntaa. Ensimmäisen mukaan kirjaimet on upotettu niille kaiverrettuihin uriin ja sitten hitsattu vasaroinnalla lopullisesti kiinni säilään (esim. Oakeshott 1960: 143-144; Tylecote 1987: 276). Toinen koulukunta katsoo, että kirjaimet on hitsattu suoraan säilän pinnalle kaivertamatta niille uria (esim. Jones 1997; Kirpichnikov & Stalsberg 1998: 507). Tähän tekniikkaan viittaa myös Kasper Andresenin (1993) koe, jossa Andresen hitsasi onnistuneesti muutamia teräksisiä kiriaimia raudanpalaan kiinni.

Andresenin koe on ainoa julkaistu koe säilämerkkien kiinnittämisestä. Julkaisun perusteella kokeessa ei kuitenkaan valmistettu kokonaista tekstiä kokonaiseen miekkaan, joten kokeen todistusarvo on hieman epäluotettava. Andresenin koe pohjautui norjalaiseen löytöön, jossa säilä oli ruostunut kirjainvarrasta enemmän, ja paljasti kirjaimen olleen hitsattu kiinni niin, että säilän rakenne oli taipunut kirjaimen alla. Jos kirjainta varten olisi kaiverrettu taltalla ura, olisi säilän rakenne ollut selkeästi poikki. Andresenin selittämä menetelmä on kokonaisuudessaan hyvin yksinkertainen ja oletuksena toimiva, mutta sen avulla ei ole valmistettu kokonaista säilää, jossa on merkkejä molemmilla puolilla. Lisäksi Andresen ei käsitellyt ohuiden kuvioteräsvartaiden valmistusta lainkaan, eikä hän myöskään pohtinut muiden erilaisten kiinnitystekniikoiden mahdollisuutta.

Arvokkain tietolähde kiinnitystekniikkaa pohdittaessa on säilän poikkileikkaus kirjaimen kohdalta. Näin voidaan nähdä, onko kirjain todella hitsattu kiinni ja kuinka syväälle se on uponnut. Joitakin harvoja poikkileikkauksia on tehty, ja niiden perusteella kirjain on hitsattu kiinni säilään. Lisäksi kirjainten uppoavuus vaihtelee puolesta millimetristä hieman yli millimetriin (ks. Leppäaho 1964: 9; Thålin-Bergman & Arrhenius 2005: 100-101; Törnblom 1982: 25). Huomionarvoisia ovat myös sellaiset veriuraltaan kuvioteräksiset säilät, jossa kuvioteräsmotiivin päälle on hitsattu kirjoitusmerkkejä.

Kuva 2. Erilaisia säilämerkkien vartaiden materiaalivaihtoehtoja: 1. kiertämätön rautatai teräsvarras, 2. laminaattivarras eli kiertämätön kuvioteräsvarras, jossa on viisi kerrosta, 3. kierretty kuvioteräsvarras, jossa on seitsemän kerrosta, 4. kierretty kuvioteräsvarras, jossa on 13 kerrosta. Piirros: Mikko Moilanen.

Kuvioteräksisen veriuran kuviointi voi antaa viitteitä miekan taonnan vaiheesta, jossa merkit on kiinnitetty. Säilien pinnan tarkastelun perusteella voisi varovasti arvioida, että joissakin tapauksissa veriura olisi ollut valmiina ennen merkien kiinnittämistä (ks. esim. Peirce 2002: 150), kun taas joissakin tapauksissa veriura näyttää taotun vasta merkin kiinnittämisen jälkeen.

Kotimainen löytöaineisto antaa viitteitä kaikenlaisista tekniikoista. Kokemäen Äimälän Leikkimäen (KM 1174:2) ja Sääksmäen (KM 2767) miekkojen kirjainten reunoilla on paljon epäpuhtauksia pienissä syvennyksissä, mikä saattaa johtua joko kirjaimen erittäin kovasta vasaroinnista tai kirjainvartaita varten tehdyistä urista. Yleisesti kirjainten epätasainen leveys saattaisi olla merkki runsaan vasaroinnin aiheuttamasta litistymisestä ja deformatiivisesta. Kaarevat säilämerkit puolestaan ovat löydöissä hyvin siististi toteutettuja (pois lukien KM 2767), mikä on hankalaa, jos kirjaimia varten on tehty ensin urat. Sääksmäen (KM 2767) miekassa osa merkeistä menee selvästi veriuran harjan yli terän viisteelle, mikä antaisi olettaa, että joko merkeille on tehty ensin erittäin syvät urat, tai sitten merkit on hitsattu ennen veriuran ja terän viisteiden muotoilua palkkimaiseen säilän aihioon.

Toisin kuin voisi olettaa, kirjainvartaiden kuviointi ei välttämättä kerro kiinnitystekniikasta mitään. Kierretylle kuvioteräsvartaalle on ominaista, että sen kuviot muuttuvat mentäessä sen keski-kohtaa kohti (kuva 3). Esimerkiksi joissakin miekoissa kirjainten pinnalla on havaittavissa puoliympyräistä, kierretyn vartaan puolenvälin kuviointia. Voi tietysti olettaa, että veriuran hionta ja kiillotus on saanut aikaan tämän, mutta todennäköisemmin myöhempi tutkimustapa on ollut syytä. Suurinta osaa aineistoni miekoista oli aikaisemman tutkimuksen yhteydessä hiottu karkeasti veriuran kohdalla kirjoituksen saamiseksi esiin, jolloin kirjainvartaiden pinnasta on hioutunut osa pois. Hyvä esimerkki kirjainten lähes täydellisestä poishioutumisesta on Tampereen Messukylän säilä (KM 6066:1), joka saattaa olla joko käyttöaikanaan hioutunut tai sitten vasta tutkimuspöydällä.

Kokeita ja niiden tuloksia

Käytännön kokeissa lähdin ensin liikkeelle Andresenin (1993) selvittämän menetelmän oikeellisuuden varmistamisesta. En yrittänyt heti kiinnittää kokonaista kirjoitusta säilään, vaan testasin yksittäisen kirjaimen kiinnitystekniikan toimivuuden pieneen koepalaan

Kuva 3. Pala kierrettyä, portaittain hiottua kuvioteräsvarrasta. Vartaassa on kolmetoista vuorottelevaa teräs- ja rautakerrosta. Kierretyn vartaan kuviointi muuttuu puoliympyräiseksi mentäessä kohti vartaan keskustaa. Kuva: Mikko Moilanen.

(kuva 4). Taivuttelin rautalangasta kirjaimet +VL, jotka hitsasin kiinni säilää simuloivaan teräspalaan. Yhden merkin hitsaus tapahtui seuraavasti: lämmitin teräspalan ensin taontalämpöiseksi eli noin 800 asteeseen. Tämän jälkeen asetin kylmän merkin tulevalle paikalleen kuumen teräspalan päälle ja ripottelin päälle booraksia. Sitten lämmitin teräspalan merkkeineen hitsauslämpötilaan, joka oli tässä tapauksessa hieman yli 1000 °C. Kun lämpötila oli saavutettu, otin teräspalan ahjosta ja vasaroin merkin kiinni muutamalla ripeällä iskulla, jolloin se upposi hieman teräspalaan ja leveni noin kaksinkertaiseksi. Lopuksi hioin ja etsasin palan pinnan laimealla hapolla saadakseni kirjaimen selkeämmin esiin.

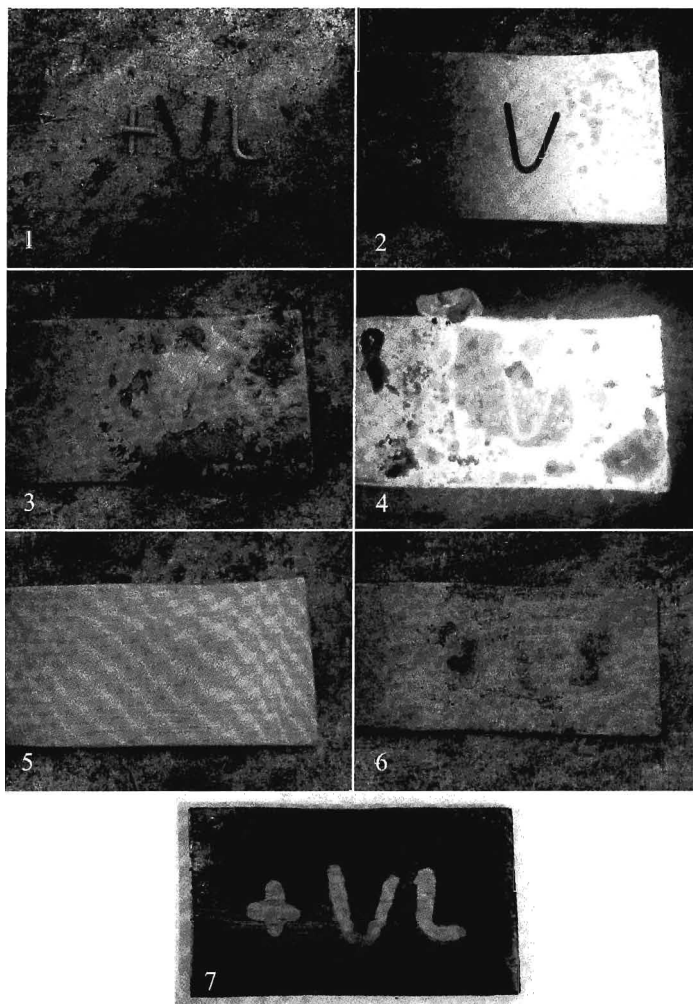
Edellä kuvatusta hitsaustekniikasta käytetään nimitystä ahjo- tai pajahitsaus, jossa lähes sulamispisteessä olevat pinnat liitetään toisiinsa vasaroimalla. Ahjohitsauksessa käytetään normaalisti nk. hitsausainetta, joka sulaa hitsattavan kohdan päälle. Näin hitsattavat pinnat eivät pääse hapettumaan ja hitsaus onnistuu. Jos hitsausainetta ei käytetä, lämmitetyt hitsauspinnat reagoivat ilman hapen kanssa, jolloin lämmitetyn raudan/teräksen pintakerros muuttuu ohueksi happeumaksi. Käytin valtaosassa kokeita hitsausaineena kidevedetöntä booraksia, joka toimii perinteisesti käytetyn hienon kvartsihiekan tavoin.

Yllä kuvailtu menetelmä oli sama kuin Andresenin käyttämä. Ainoa muutos oli hitsauslämpötila: Andresen käytti 1200 asteen lämpötilaa, kun taas itse käytin noin kaksisataa astetta alhaisempaa lämpötilaa. Säiläkirjoitus on normaalisti säilän ylimmän kolmanneksen kohdalla vastakkaisilla puolilla säilää. Jos lähes samoja kohtia lämmitetään 1200 asteen lämpötilaan toistuvasti jokaisen merkin kohdalla, hapettuvat ensin kiinnitetyt

merkit osittain pois. Merkkeihin kun pitäisi jäädä vielä hionta- ja kiillotusvaraa niiden hitsauksen ja säilän muotoilun jälkeen. Toisaalta voisi olettaa, että korkeammassa hitsauslämpötilassa kirjaimet uppoavat syvemmälle kuin matalassa. Valmistamassani ensimmäisessä koepalassa merkit upposivat enimmillään noin puolen millimetrin syvyyteen.

Seuraava vaihe oli sovittaa yllä kuvattu kiinnitystekniikka osaksi säilän valmistusprosessia, jonka kulku voi hieman vaihdella sepästä riippuen. Oma eniten käyttämäni työjärjestys on seuraava: aihion venyttämisen ja ohentamisen, kärjen muotoilu, ruodon olastaminen ja taonta, veriuran taonta tai hionta, viisteiden taonta, lämpökäsittelyt, hionta, sekä mahdollinen etsaus. Tähän prosessiin sovitettuna kirjoituksen voi kiinnittää joko ennen tai jälkeen veriuran valmistuksen. Teoriassa turvallisinta säilän palamis- ja hapettumisriskin minimoimiseksi olisi hitsata kirjoitus kiinni jo aihioon ennen mitään muita muotoiluja. Varmaa kuitenkin on, että valmiiseen eli hiottuun ja teroitettuun säilään kirjoitusta ei voi hitsata kiinni säilän siitä runsaasti kärsimättä hapettumisen vuoksi.

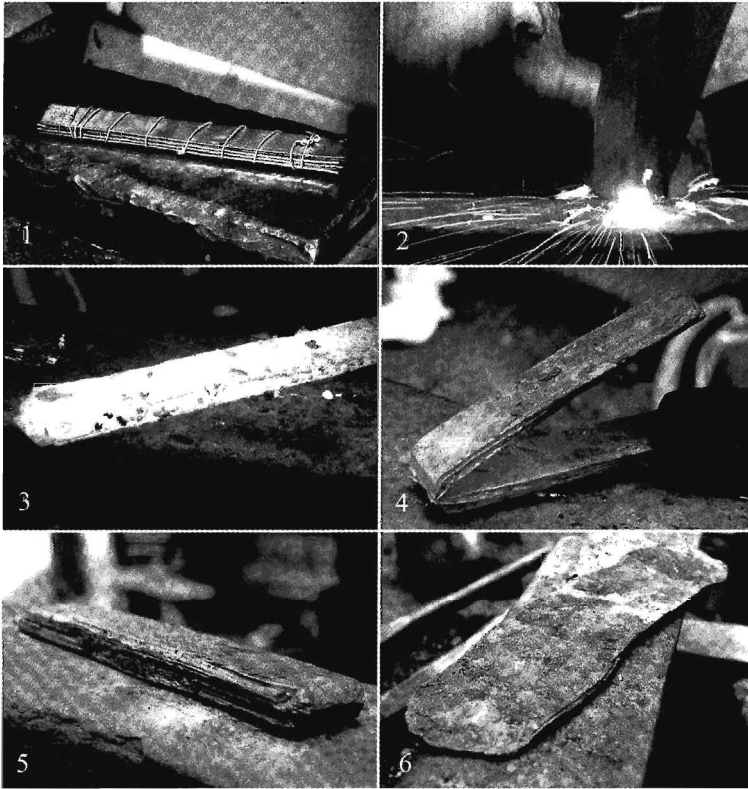
Valmistin kokeissa yhteensä seitsemän säilää teksteineen. Säilien mitat sekä tekstien ja merkkien mallit olivat suoraan löydöistä. Vaihtelin kokeissa säilän valmistusprosessin vaihetta aina muotoonsa taotusta säilästä pelkkään aihioon. Muotoonsa taotussa säilässä oli taotut terän viisteet sekä veriura. Säilät eivät olleet löytöjen tavoin laminaatteja, vaan ne olivat homogeenista terästä, jonka hiilipitoisuus vaihteli 0,5-0,7 prosentin välillä. Kokeiden kannalta merkittävää oli se, että säilän pinnan hiilipitoisuus vastaa löytöjä. Säilän sisäisellä rakenteella ei ole merkitystä kirjoituksen kiinnitystekniikan kannalta.

Kuva 4. Yksittäisten kirjainten kiinnityskokeilu: 1. rautalangasta taivutellut kirjaimet +VL, 2. kylmä kirjain asetettuna lämmitetyn, säilää imitoivan teräspalan päälle, 3. booraksia heitettynä lämmitetyn teräspalan ja viileän kirjaimen päälle, 4. kirjain ja teräspala lämmitettynä hitsauslämpötilaan, jonka jälkeen kirjainta vasaroidaan vasten teräspalaa, 5. kiinni vasaroitu V-kirjain, 6. kaikki merkit +VL hitsattuna kiinni teräspalaan, 7. karkeasti hiotut ja happokäsitellyt rautaiset kirjaimet teräspalan pinnalla. Kuvat: Ulla Moilanen.

Kirjainvartaiden materiaalina käytin pääasiassa kierrettyä kuvioteräsvarrasta. Vartaiden valmistus tapahtui seuraavasti (kuva5): sidoin ensin rautalangalla yhteen pakan, jossa oli kolme teräslevyä ja neljä rautalevyä. Sitten hitsasin vasaroinnalla pakan yhtenäiseksi pieni osa kerrallaan noin 1200 asteen lämpötilassa. Tämän

jälkeen katkaisin pakan lähes kokonaan keskeltä kahtia, laskostin sen kaksinkerroin, ja hitsasin jälleen yhtenäiseksi. Laskostamalla saatoin tuplata seitsemänkerroksisen pakan kerrosmäärän, jolloin pakkaan muodostui 13 kerrosta. Lopuksi taoin pakan litteäksi, noin kahden millimetrin paksuiseksi levyksi, josta leik-

Kuva 5. Kuvioteräspakan valmistaminen kirjaimia varten: 1. rauta- ja teräslevyistä pinottu pakka sidottuna yhteen rautalangalla, 2. booraksipeitteestä pakkaa vasaroidaan yhtenäiseksi hitsauslämpötilassa, 3. yhtenäiseksi hitsattu pakan toinen pää, 4. yhtenäinen pakka on katkaistu lähes poikki asti, ja se laskostetaan kaksinkerroin, 5. laskostettu pakka on hitsattu jälleen yhtenäiseksi, 6. pakka on taottu alasinta vasten litteäksi levyksi. Kuvat: Ulla Moilanen.

kasin rautasahalla noin kaksi millimetriä leveitä suikaleita, jotka kiersin akselinsa ympäri taontalämpöisenä pihtien avulla.

Suurin ongelma kaikissa kokeissa oli säilän hapettuminen kirjaimia kiinnitettäessä. Erityisesti ensimmäisessä kokeessa muotoonsa taottu säilä oheni ja kapeni huomattavasti kirjoituksen kohdalta, mikä johti säilän kaventamiseen ja ohentamiseen koko pituudelta. Esteettisenä ongelmana mainittakoon, että veriuran harjat pyrkivät hapettumaan liikaa, jolloin ne jäävät hionnankin jälkeen rikkonaisiksi ja tummiksi. Pyrin kokeiden kuluessa vähentämään hapettumisriskiä

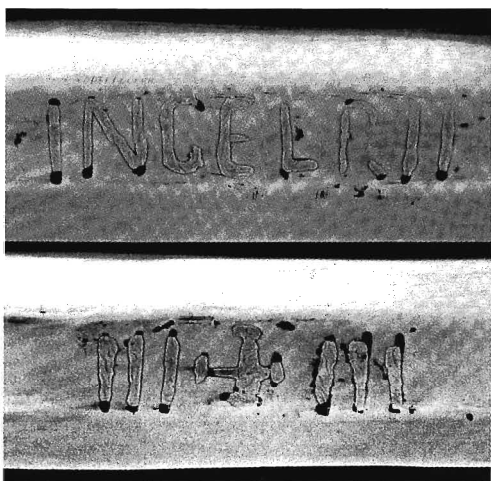
hitsaamalla kirjoituksen kiinni 2-3 mm lopputulosta paksumpaan säilään tai sen aihioon. Kokeissa kävi ilmi, että kirjoituksesta muodostuu huomattavasti siistimpi, jos se hitsataan edes puoliksi muotoiltuun veriuraan. Jos kirjainvartaat hitsataan suoraan aihion pinnalle, täytyy veriura tämän jälkeen takoa säilään, mikä puolestaan aiheuttaa kirjainten ja merkien epämuodostuneisuutta ja liiallista litistymistä.

Jo toisen kokeen havaintojen perusteella päädyin kiinnittämään saman kirjaimen kaikki osat yhdellä lämmityksellä. Tämä johti havaintoon, että näin kirjaimet me-

nevät helposti vinoon, niiden osat eivät ole suorassa toisiinsa nähden, ja kirjaimet saattavat jopa liikkua säilällä hitsauslämmityksen aikana. Positiivisena puolena tässä on, että hitsauslämmitysten määrää voi tuntuvasti vähentää ja näin myös säilän ja kirjainten hapettumista.

Paitsi säilän, myös kiinnitettyjen kirjainten hapettuminen oli ongelma. Kirjoitusta/merkkejä tuli kiinnittää molemmille, vastakkaisille puolille säilää niin, että yksi puoli hitsataan ensin kokonaisuudessaan yksi merkki kerrallaan. Vasta tämän jälkeen saattoi kiinnittää toisen puolen merkit, jolloin ensin kiinnitetyn puolen merkkien pinnasta hapettui huomattava osa pois, mikä puolestaan vähentää merkkien uppoavuutta. Osassa kokeita olikin juuri ongelmallista saada kirjaimia uppamaan tarpeeksi syväälle, jotta niistä jäisi vielä jotain jäljelle säilän hionnan ja kiillotuksen jälkeenkin. Yllä kuvaillulla tekniikalla kirjain uppoaa vain noin puolen millimetrin syvyyteen.

Suurimmassa osassa kokeita kirjainten uppoavuus ei ollut tarpeeksi suuri, jotta niitä olisi jäänyt jäljelle hapettumisen ja hionnan jälkeen. Päätin tehdä ensimmäisen koepalan tavoin toisenkin koepalan, jossa muuntelin hieman kirjainten kiin-

nitystekniikkaa. Asetin kylmän kirjaimen taontalämpöisen teräslevyn päälle, minkä jälkeen iskin sitä terävästi hieman syvemmälle teräslevyyn. Vasta tämän jälkeen lämmitin palan hitsauslämpötilaan ja hitsasin kirjaimen kiinni. Koepalan poikkileikkauksesta saattoi havaita, että kirjain oli tällä kertaa uponnut noin yhden millimetrin syvyyteen. Sovelsin tätä tekniikkaa yhdessä kokeessa kokonaiseen säilään. Tekniikka oli muuten toimiva, mutta huonona puolena oli, että kirjaimet olivat liikkuneet ahjossa hitsauslämmityksen aikana urista huolimatta. Tämän seurauksena kirjaimet piti vasaroida hieman ohi niille isketyistä urista, mikä näkyi valmiissa säilässä tummina kuoppina merkkien reunoilla (kuva 6). Kun säilä merkkeineen saavuttaa hitsauslämpötilan, on merkin paikkaa vaikea muuttaa säilän pinnalla, sillä merkki hitsautuu hieman kiinni jo ilman vasarointiakin.

Yritin yhdessä kokeessa hieman erilaista vaihtoehtoista menetelmää, jolla kirjaimet saataisiin uppamaan syvemmälle. Joistakin löydöistä käy ilmi, että kirjaimia varten ei ole kaiverrettu uria, mutta on tietysti mahdollista, että niitä varten on voitu iskeä urat talttamaisilla punseleilla (esim. Lang & Ager 1989: 101). Näin säilän rakenne ei mene rikki vaan taipuu kirjaimen uran alla. Yhdessä kokeessa iskin punseleilla taontalämmössä noin yhden millimetrin syvyiset urat sekä kirjaimille että kuvioille (kuva 7). Säilä oli ensimmäisen kokeen tapaan taottu

Kuva 6. Kokeen numero viisi teksti INGELRII sekä kuviot valmiissa säilässä. Kirjainten reunoilla olevat kuopat ovat syntyneet vasarointaessa kirjaimia syvemmälle säilään ennen hitsauslämmitystä. Lämmityksen aikana kirjaimet ovat liikkuneet pois paikoiltaan, jonka seurauksena ne on täytynyt vasaroida hieman ohi tarkoitetuilta paikoiltaan. Kuvat: Mikko Moilanen.

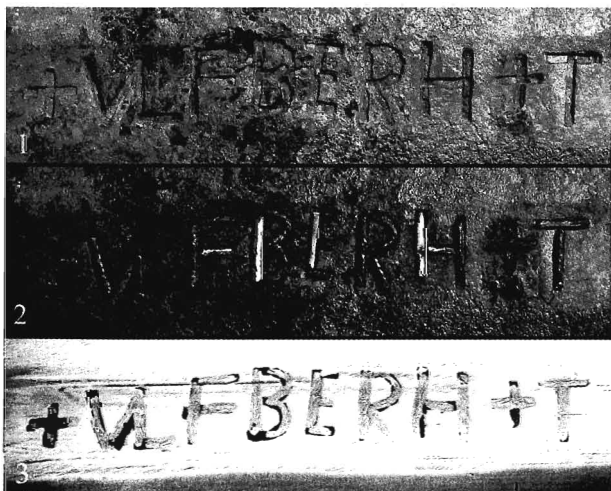
loppuun asti. Kun urat olivat valmiit, muotoilin kirjaimet ja kuviot kuvioteräsvartaasta. Sitten iskin vartaanpalat kiinni ensin tekstipuolen kaikkiiin uriin, minkä jälkeen koko tekstipuolen saattoi hitsata yhtenäiseksi vain kahdella hitsauslämmityksellä. Samoin menettelin kuvio-puolen kanssa. Kirjaimet olivat kuitenkin jälleen liikkuneet hitsauslämmitysten aikana, joten osa niistä ei enää ollut niille tarkoitetuissa kuopissa. Kirjainvartaat olivat kuitenkin uponneet syvälle jättäen runsaasti hiontavaraa. Myöskin kirjainten kuviointi oli säännöllinen ja tyypillinen kierretylle kuvioteräsvartaalle. Kirjainvartaiden sovituksen tulisi kuitenkin olla huomattavasti yksityiskohtaisempi ja tarkempi, jotta voitaisiin välttyä kokeessa ilmenneistä tummista reunoista kirjainten ympäriällä.

Kokeiden perusteella näyttää siltä, että optimaalisin menetelmä nopeuden ja helppouden kannalta olisi juuri Andresein käyttämä, missä kirjaimet hitsataan suoraan säilän pintaan kiinni. Kuitenkin kirjaimia tulisi saada syvemmälle hapettamatta säilää ja kirjaimia liikaa. Kirjoitus tulisi täten kiinnittää ennen viisteiden taontaa, ja korkeintaan puolivalmiiseen veriuraan. Kiinnitettäessä kirjaimia veri-

ura syvenee entisestään, joten se ei saa olla täydessä syvyydessään ennen kirjailua. Myös säilän tulisi kokonaisuudessaan olla huomattavasti aiottua lopputulosta paksumpi ainakin tulevan kirjoituksen kohdalta. Hapettumista tulisi pyrkiä ehkäisemään lisäksi runsaalla hitsaus-aineen käytöllä sekä mahdollisesti useamman kirjaimen hitsaamisella yhdellä lämmityksellä. Oma vaikutuksensa voi olla myös iskuvoimalla: mitä kovemmin kirjainta isketään vasten säilää, sitä syvemmälle se uppoaa.

Koesarjan tulos: menetelmien monimuotoisuus

Koesarja antaa olettaa, että säiläkirjoituksia on saatettu valmistaa useilla eri menetelmillä. Jos tekijä on huolellinen ja kokenut, ei eri menetelmiä voi erottaa päällepäin toisistaan juuri lainkaan. Ainoa selkeä indikaattori käytetystä menetelmästä on kirjaimen uppoamis-
syvyys, joka luonnollisesti löytöjen tapauksessa vaatisi poikkileikkauksen kirjainvartaan kohdalta. Helpoin ja nopein menetelmä näyttäisi kuitenkin olevan viimeisessä kokeessa kuvattu tapa, jossa etukäteen kuvioteräksestä valmistetut kirjainvartaat hitsataan suoraan puolivalmiin, lopputulosta noin 1-2 mm paksuuden säilän puolivalmiin veriuran pintaan (kuva 8). Jos käytetään hieman tar-

Kuva 7. Kuvasarja kokeesta numero kuusi, jossa kirjaimet hitsattiin niille iskettyihin uriin: 1. talttamaisilla punsseleilla isketyt urat puolivalmiissa säilässä, 2. kirjainvartaat aseteltuina uriin, 3. hitsatut ja etsatut kirjaimet valmiin säilän pinnalla. Kuvat: Mikko Moi-lanen.

vittua korkeampaa hitsauslämpötilaa, voivat merkit upota syvemmälle, mikä puolestaan mahdollistaisi merkkien hit-saamisen jo aihionkin pintaan. Edelleen merkit on voitu upottaa niille iskeytyihin uriin. Urien kaivertaminenkaan ei ole teknisessä mielessä mahdotonta; poikkeileikkaukseltaan analysoidut säilät saattavat olla vain eri tekniikalla kirjaituja.

Viitteitä näistä vaihtoehtoisista valmistustavoista voi yrittää löytää arkeologisista löydöistä. Esimerkkinä mainit-takoon jo hieman aikaisemmin käsitelty Sääksmäeltä löydetty säilän yläosan katkelma (KM 2767), jossa on poikkeuksellisen hyvin säilynyt teksti +VLFBERH+. Sekä tästä tekstistä että vastakkaisen lappeen kuvioista voi nähdä, että yksikään kirjainvarras ei mene toisen päälle, vaan jokainen merkki on koottu vierekkäin asetelluista pienistä paloista. Kirjainten ja merkkien reunat ovat hyvin teräviä, ja lisäksi niiden reunoilla on nähtävissä paljon kirjainten reunoja mukailevia tummia epäpuhtauksia. Nämä piirteet ovat hyvin samanlaisia verrattuna kokeen numero kuusi lopputulokseen, missä kirjaimille iskettiin urat ennen hitsausta.

Yksi mielenkiintoinen kysymys on se, millaiselta valmis säiläkirjoitusmiekka on näyttänyt. Kokeiden perusteella on todettavissa, että kirjoitus erottuu säilän pinnalta himmeästi ilman happokäsittelyäkin, ja varmasti ajan myötä tulee paremmin esille ilman kosteuden tms. vaikutuksesta. Parempi kontrasti kirjainten ja säilän välille voidaan saada miedoilla hapoilla, kuten hedelmähapoilla etsattaessa. Pitkäaikainen upottaminen veteen voi myös saada eri teräslaatuojen värieroja näkyviin (esim. Leppäaho 1957: 629-630). Lisäksi esteettinen kysymys nousee esiin. Kun säiläkirjoitusmiekoissa veriuran pinta on terästä, etsautuu se hapolla tai vedellä käsiteltäessä tummaksi. Onko veriura siis ollut kauttaaltaan tumma kirjoituksen erottuessa siitä kirkkaampana, vai onko kirjoitusta etsattu niin vahvoilla aineilla tai niin kauan, että se tulee näkyviin eräänlaisena reliefinä? On tietysti kysymys erikseen, kuinka selkeästi merkit ovat olleet näkyvillä miekan käyttäjän suorittaman puhdistamisen, teroituksen ja hionnan jälkeen.

Kritiikkiä

Koesarjaa kohtaan on tietysti esitettävä tarpeellista kritiikkiä. Suurin virhetulkintojen aiheuttaja on oman kokemuksen puute. On mielenkiintoista huomata, että vertailtaessa ensimmäistä ja viimeistä eli seitsemättä koetta, keskimäärin samantyyppisten kirjoitusten kiinnittämiseen kulunut aika väheni yhdestä tunnista ja kolmesta vartista vain yhteen tuntiin. Kyseisissä kokeissa käytetty kirjoituksen

Kuva 8. Viimeisen kokeen vaiheita: 1. kiertetystä kuvioteräsvartaasta muotoiltu teksti +VLFBERHT+, 2. sama teksti valmiissa säilässä, 3. lähikuva tekstin etsatuista kirjaimista. Kuvat: Mikko Moilanen

kiinnitysmenetelmä oli vieläpä sama hitsauslämpötilaa ja säilän valmistusvaihetta lukuun ottamatta, jotka eivät vaikuta ajallisesti itse kirjoituksen kiinnittämiseen.

Sepäntyössä tapahtuva kappaleiden muotoileminen on lähes yksinomaan arviointiin pohjaavaa. Tämä koskee paitsi materiaalmääriä myös sepän käsitystä omista taidoistaan. Taitava seppä voi muotoilla kappaleen takomalla lähes valmiiksi asti, kun kokemattomampi seppä taas voi tyytyä hiomalla tapahtuvaan lopulliseen muotoiluun. Käytännössä tämä arviointiin perustuva työ tarkoittaa sitä, että samaan lopputulokseen pyrittäessä samalta sepältä saattaa syntyä useita hieman erikokoisia ja -näköisiä esineitä. Näin on myös säiläkirjoituksen kohdalla: samalta sepältä saattaa syntyä esimerkiksi ulkoasultaan toisistaan eroavia ULFBERHT-tekstejä, vaikka se ei olisi tarkoitus. Osaltaan tähän vaikuttaa myös kiinnitystekniikka: kirjaimet liukuvat helposti pois tarkoitetuilta paikoiltaan niitä hitsauslämpötilaan lämmitettäessä ahjossa hiilien seassa. Toisin sanoen, kirjoituksen siistin ja yhdenmukaisen ulkonäön toteutuminen ei ole täysin sepän hallittavissa.

Kokeissa käytin pääosin moderneja, seostamattomia materiaaleja. Materiaaleihin kohdistuvalla kritiikillä ei välttämättä ole suurtakaan merkitystä, mutta primitiivisin keinoin valmistetulla raudalla ja teräksellä saattaa olla hieman erilaiset työstöominaisuudet kuin nykyajan materiaaleilla. Lähinnä tämä johtuu nykyaikaisten materiaalien erilaisten seosainesten määrästä. Yleisesti ottaen nykyaikainen hiiliteräs on hieman sitkeämpää työstää kuin ”puhtaampi”, teollista aikaa varhaisempi teräs.

Kokeellisen arkeologian luonteeseen kuuluu, että sen esittämät väittämät ovat vain vaihtoehtoja. Kokeissa selvitettyjä menetelmiä ei voi sanoa varmasti käytetyn viikinkiajalla; ne ovat vain *mahdollisia*. Lisäksi täytyy muistaa, että vaikka muinaisen teknologian rajoissa pystytään tekemään jotain, ei voida sanoa, että niin olisi todella tehty menneisyydessä. Vaikka säiläkirjoitus on mahdollista saada aikaan usealla toisistaan hieman poikkeavalla tavalla, ei niin välttämättä ole tehty.

Koesarjan ja sen tulosten soveltamista

Säiläkirjoitusten kopioinnin ongelmaa ja paikallisen valmistuksen mahdollisuutta voi pyrkiä kokeiden pohjalta havainnollistamaan. Paitsi että kirjoitus on saatettu valmistaa useilla hieman toisistaan eroavilla tavoilla, ei sen valmistamiseen myöskään vaadita kuin sepän perustyökaluja. Miekan taontaan riittävät ahjon lisäksi pieni alasin, erilaiset vasarat sekä pihdit. Sama pätee myös säiläkirjoitukseen. Työ onnistuu samoilla perustyökaluilla; ohuen kuvioteräsvartaan kiertäminen on helpointa, jos käytössä on kahdet pihdit. Näiden perusedellytysten lisäksi tarvitaan vain tietotaito jostain em. kirjoituksen valmistusmenetelmästä. Kuten koesarja osoittaa, myös yrityksen ja erehdyksen kautta on saattanut olla mahdollista oppia säiläkirjoituksen valmistaminen.

Eräs kokeilun paikka olisi soveltaa kokeissa selvitettyjä kiinnitysmenetelmiä pienempiin, ohuesta rautalangasta muotoiltuihin säiläkirjoituksiin. Esimerkiksi Rovaniemen Marikkovaarasta löydettyssä kiekkopontisessa miekassa (KM 3631:1) on toisella puolella kirjoitus +GICELINMEFECIT+ ja toisella puolestaan

+INNOMINEDOMINI+, jotka ovat varhaisempia ULFBERHT-tekstejä paljon pienempikokoisia. Toimisiko sama, optimaalisimmaksi luonnehdittu menetelmä, kun kyseessä on noin yhden millimetrin paksuinen, rautainen kirjainvarras, vai hapettuisivatko ohuet, hitsatut kirjaimet säilän pinnalta. Toisin sanoen, ovatko nämä ohuemat säiläkirjoitukset kiinnitystekniikaltaan jatkumoa varhaisemmista kirjoituksista, vai täytyykö ohuempiin kirjainvartaisiin soveltaa erilaista, uutta tekniikkaa?

Mahdollisesti saman sepän valmistamia säiläkirjoituksia voisi pyrkiä erittelemään käytettyjen materiaalien sekä säilämerkkien sisällön ja asetteluperiaatteiden mukaan, mikä luonnollisesti vaatii huomattavan suuren löytöaineiston. Kokeissa kirjainvartaita valmistettaessa tuli samalla kertaa valmistetuksi useamman miekan tekstien materiaalit, joten voisi olettaa, että viikinkiajallakin on valmistettu useamman miekan säilämerkkien materiaalit yhdellä kertaa. Yhden miekan tekstien kuvioteräspakan valmistaminen olisi hankalaa pakan pienen koon takia. On helpompaa valmistaa kerralla hieman suurempi määrä kuvioterästä. Asettelun kohdalla tulisi unohtaa sellaiset yksityiskohdat kuin esim. toisiinsa osuvat kirjaimet tai vinossa olevat merkit. Kokeiden mukaan nämä eivät välttämättä johdu huolimattomuudesta tai taidottomuudesta. Sen sijaan tulisi ottaa kirjoituksen sisältö huomioon; esim. ULFBERHT-tekstin tietyn muodon esiintyminen tietynlaisen ristikkomotivin kera – yhdistettynä kirjoitusten materiaalien samankaltaisuuteen – voisi merkitä samaa seppää. Myös samanlainen säilän rakenne voi viitata samaan tekijään, mutta tulee muistaa, että kirjoitus on voitu toki kiinnittää muualta tuotuun puolivalmiiseen säilään.

Lopuksi on syytä huomioida, että jos kuvioteräksen valmistus on hallittu josakin aseparissa, on sitä todennäköisesti käytetty miekkojen lisäksi muihinkin aseisiin. Hyvänä esimerkkinä tästä ovat damaskoidut keihäänkärjet, joissa on usein ohuita, suuresti säilämerkkien varrasta muistuttavia kuvioteräsnauhuja, jotka voisivat olla keihäänkärkien pinnalle kiinnitettyjä säilämerkkien tapaan.

Abstrakt: Inläggningar på svärds klingor på vikingatid och deras tillverkning från experimental arkeologis synvinkel

Artikeln handlar om tillverkning av vikingatida svärd och deras inläggningar på svärds klingor med hjälp av experimental arkeologi. Enligt vetenskaplig experimental arkeologis principer försökes klargöra tillverknings sättet av inläggningar på svärds klingor med hjälp av praktiska tester. Som källmaterial användes inhemska svärd fynd och analyser om inläggningar på svärds klingor och deras konstruktion i forskning litteratur. I testerna tillverkades totalt sju svärd med inläggning och de jämfördes med arkeologiska fynd. Resultatet blev en sannolikt metod att göra inläggning, men man upptäckte att man kan göra likadan inläggning med annorlunda metoder.

Lähteet

Painamattomat lähteet

Moilanen, Mikko, 2006: *Viikinkiaikaisten miekkojen säiläkirjoitusten valmistaminen kokeellisen arkeologian näkökulmasta*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.

Painetut lähteet

- Andresen, Kasper, 1993: Dekor og innskrift på vikingsverd. *SPOR* 1/1993: 38-39.
- Anteins, A. K., 1973: *Damasskaja stal' v stranah bassejna Baltijskogo Morja*. Riga.
- Arwidsson, Greta & Berg, Gösta, 1983: *The Mästermyr Find: A Viking Age Tool Chest from Gotland*. Motala.
- Coles, John, 1973: *Archaeology by experiment*. London.

- Coles, John, 1979: *Experimental archaeology*. London.
- Ellis Davidson, Hilda R., 1962: *The Sword in Anglo-Saxon England: Its Archaeology and Literature*. Oxford.
- Gaitsch, Wolfgang, 1980: *Eiserne römische Werkzeuge 1-2. BAR International Series 78*. Oxford.
- Ingersoll, Daniel & Macdonald, William, 1977: Introduction. Ingersoll, Daniel, Yellen, John E. & Macdonald, William (eds.). *Experimental archaeology*: xi-xvii.
- Jones, Lee A., 1997: The Serpent in the Sword: Pattern-welding in Early Medieval Swords. *Park Lane Arms Fair catalogue* 14: 7-11.
- Kirpichnikov, Anatoli & Stalsberg, Anne, 1998: New Investigations of Viking Age Swords: Materials in Norwegian museums. *Studien zur Archäologie des Ostseeraumes*: 507-514.
- Kyllönen, Kimmo, 2005: Kokeellista vai kokeilevaa arkeologiaa? *Muinaistutkija* 2/2005: 33-41.
- Lang, Janet & Ager, Barry, 1989: Swords of the Anglo-Saxon and Viking Periods in the British Museum: A Radiographic Study. Hawkes, S. C. (ed.), *Weapons and Warfare in Anglo-Saxon England*: 85-122.
- Leppäaho, Jorma, 1957: *Damaskering. Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid. Band 2: Blik-Data*: 627-630.
- Leppäaho, Jorma, 1964: Späteisenzeitliche Waffen aus Finnland. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja* 61. Helsinki.
- Müller-Wille, Michael, 1970: Ein neues ULFBERHT-Schwert aus Hamburg. *Offa*, Band 27: 65-91.
- Oakeshott, R. Ewart, 1960: *The archaeology of weapons: arms and armour from prehistory to the age of chivalry*. London.
- Oakeshott, R. Ewart, 2002: Introduction to the Viking Sword. Peirce, I. *Swords of the Viking Age*: 1-14.
- Oldeberg, Andreas, 1966: *Metallteknik under vikingatid och medeltid*. Stockholm.
- Peets, Jüri, 2003: The Power of Iron. *Research into Ancient Times* 12. Tallinn.
- Peirce, Ian, 2002: *Swords of the Viking Age*. Woodbridge.
- Petersen, Jan, 1919: *De Norske Vikingesverd: En Typologisk-kronologisk Studie over Vikingetidens Vaaben*. Kristiania.
- Skibo, James M., 2000: Experimental archaeology. L. Ellis (ed.). *Archaeological method and theory: an encyclopedia*: 199-204.
- Stalsberg, Anne, 1994: The Russian-Norwegian Sword Project. Ambrosiani, Björn & Clarke, Helen (eds.). *Birka Studies 3: Developments Around the Baltic and the North Sea in the Viking Age*: 183-189.
- Thålin-Bergman, Lena & Arrhenius, Birgit, 2005: *Excavations at Helgö XV: Weapon Investigations*. Motala.
- Tringham, Ruth, 1978: Experimentation, ethnoarchaeology, and the leapfrogs in archaeological methodology. Gould, Richard A. (ed.). *Explorations in ethnoarchaeology*: 169-199.
- Tylecote, Richard F., 1987: *The early history of metallurgy in Europe*. Avon.
- Tylecote, Richard F. & Gilmour, Brian J. J., 1986: The metallography of early ferrous edge tools and edged weapons. *B.A.R. British Series* 155. Oxford.
- Törnblom, Mille, 1982: Metallografisk analys av inläggningar i vikingatida svärds-klinga, inv. nr SHM 907 Go, Hogrän sn, Alands. *Fornvännen* 76: 24-25.
- Williams, Alan R., 1977: Methods of manufacture of swords in medieval Europe. *Gladius* 13: 75-101.

FM Mikko Moilanen
mikmoi@utu.fi

Kirjoittaja on valmistunut keväällä 2007 maisteriksi Turun yliopiston arkeologian oppiaineesta.

Vanhaa ja uutta historiaa – joitakin huomioita paikallishistorian julkaisujen käyttämisestä tutkimuksen aineistona

Päivi Maaranen

Taustaa

Paikallishistorioihin perehtymisen taustalla vaikuttaa kirjoittajan kiinnostus ihmisen ja luonnon välisen vuorovaikutuksen tarkasteluun maisematutkimuksen näkökulmasta, mihin liittyvät mm. yritykset hahmottaa menneisyyden maisemia sekä jäljittää ihmisen vaikutuksen synnyttämiä merkkejä ympäristössä. Tutkimuksessa on noussut esille myös pohdiskelu siitä, mitä maisema on, mitä se merkitsee ihmisille, miten ihminen muokkaa sekä luo maisemia, millaisia viestejä maisema voi välittää, miten hyvinvointi näkyy maisemassa jne. Yksi näiden aihepiirien tutkimuksista liittyy Länsi-Uudenmaan rautakautisen ja keskiaikaisen yhteisön kehittymisen sekä muotoutumisen hahmotteluun (Maaranen 2005). Toinen tutkimus käsittelee valtaa ja sitä, kuinka maallinen ja kirkollinen valta manifestoitui maisemassa keskiajalla (Maaranen 2004). Kummassakin tutkimuksessa osan aineistoon perehtymistä on muodostanut paikallishistorioihin tutustuminen. Paikallishistoriat ovat esitelleet tunnetut historialliset päälähteet yhdessä ja lisäksi niiden kirjoittajat ovat tehneet erilaisia tulkintoja menneisyydestä käsittelemisensä lähteisiin perustuen. Tällaiseen lähteiden tarkastelemiseen on tietenkin liittynyt riski erityisesti koskien paikallishistorioiden kykyä käsitellä lähteitä tyhjentyvästi ja tulkita niistä menneisyyden tapahtumia luotettavalla tavalla.

Yleishavaintoja paikallishistorioista

Paikallishistoriaa käsittelevää kirjallisuutta on julkaistu Suomessa runsaasti erilaisilla nimekkeillä kuten *paikallishistoria*, *tilaushistoria*, *kaupunkihistoria*, *pitäjänhistoria*, *maakuntahistoria* tai jopa *kuntahistoria*. Historioiden kirjoittamisen traditio käsittää ainakin 300 vuotta ja vanhimmat kiinnostavat yritykset kuvata kaupunkien tai alueiden historiaa ajoittuvat 1600-luvulle (mm. Jokipii 1968: 9; Tommila 1996: 10–11). Tyypillistä paikallishistorian julkaisuille on se, että ne esittelevät tietyn alueen historian menneisyydestä johonkin tiettyyn vaihettumaperiodiin tai nykypäivään saakka paikkaa ja aikaa yhdessä kuvastavana kertomuksena. Ne kuvailevat paitsi paikallisia tapahtumia historiallisten lähteiden pohjalta myös historian tulkintoja sekä kansantarinoita sisältäen runsaasti tietoa yksilöistä, paikallisyhteisöistä ja maantieteellisistä paikoista.

Yhteensä 45:n paikallishistoriaa käsittelevän julkaisun läpikäynti kattoi sekä myöhäisen esihistorian että keskiaikaa käsittelevien tekstiosien tarkastelun. Useimpien julkaisujen osalta perehdyttiin lisäksi 1500-lukua käsitteleviin teksteihin, jotta saatiin laajempi näkökulma asioihin sekä yleiskuva alueen varhaisesta historiasta kokonaisuutena. Samalla saatiin myös parempi käsitys kirjoittajien tavasta esittää asiatietoja sekä tavasta

käsitellä niitä tulkintojensa perusteluna. Päämielenkiinto julkaisujen läpikäynnissä oli niiden lähteiden ja tulkintojen tarkastelussa, jotka liittyivät asutuskehityksen kuvaamiseen sekä mm. kirkkorakennuksia ja linnoituksia koskevaan kirkollisen ja maallisen vallan rooleihin. Käytännössä materiaalin valinta tapahtui hyvin yksinkertaisella tavalla: Tutkimusalueen nykykunnat listattiin ja paikallishistorian kirjallisuus käytiin kunta kerrallaan läpi Kansalliskirjaston käsikirjastossa. Jokaisesta julkaisusta kirjattiin kiinnostavat asiatiedot ja merkittiin muistiin huomioita kirjoittajan tyylistä, kirjoittajasta itsestään sekä tekstin yleisestä luonteesta.

Tarkempaan analyysiin läpikäydyistä kirjallisuudesta valikoitui satunnaiskuntaotannan perusteella 35 julkaisua. Otanta käsitti julkaisuja 1700-luvulta 2000-luvulle sekä nykyisiä kaupunkeja ja maaseutukuntia käsitteleviä julkaisuja. 1700-luvun ja 1800-luvun julkaisuja on otannassa yhteensä kaksi (Porthan & Alopeus 1794/1795; Neovius 1897) ja 1900-luvun alkupuoliskolta yhteensä 13 (Oljemark 1915; Ramsay 1924; Allardt 1925; Hultin 1927; Soikkeli 1929; Jansson 1930; Bränner 1936; Rosen 1936; Kivenoja et al 1936; Nikula 1938; Rein, 1944; Hällström 1948; Born 1949). 1900-luvun loppupuoliskolta julkaisuja on valikoitunut mukaan 18 (Hyypä et al. 1950; Kerkkonen 1952; Takolander 1954, Hällström 1957; Antell & Cleve 1956; Ahlbäck 1958; Luho & Kerkkonen 1965; Kaukiainen 1970; Ylikangas & Siiriäinen 1973; Edelman et al. 1986; Favorin 1986; Oksanen 1991; Rantanen & Kuvaja 1994a, 1994b; Edgren & Gardberg 1996; Selén 1996; Sarvas 1998). 2000-luvun julkaisuja otannassa on vain kaksi (Luoto 2001; Backman & Ihrcke-Åberg 2003).

Paikallishistorian julkaisujen lukemisen aikana tarkasteltiin sekä julkaisuja yleen-

sä että niiden yksittäisiä piirteitä. Osa julkaisuista on yhden kirjoittajan kirjoittamia mutta useimmat useiden kirjoittajien osateksteistä luotuja kokonaisuuksia. Yksi osakokonaisuus käsittää yleensä tietyn rajatun ajanjakson. Useimmissa tapauksissa kirjoittajat ovat ammattihistorioitsijoita mutta jotkut vaikuttavat olevan paikallisen kulttuuriperinnön vaalijoita ja siten kirjoittamaan inspiroituneita (esim. Jansson 1930). Viimemainitut vaikuttavat antavan tulkinnoissaan enemmän painoarvoa paikalliselle kulttuurille ja heidän tekstissään on ammattihistorioitsijoiden tyylistä poikkeava sävy. Tämä sävy saattaa olla lähellä ihailua tai sympaattista tunnelmointia, mikä tekee tekstin usein koskettavammaksi ja jopa helpommin luettavaksi, sillä se houkuttaa lukijan kuulemaan tarinaa menneisyydestä (esim. Ramsay 1924). Toisaalta tämän tyyppinen sävy tekstissä voi muuttaa lukijan kriittisemmäksi lukemaansa kohtaan. Lukiessa täynnä yksityiskohtia olevia, hyvin objektiivisia ja jopa tyyliltään kylmiä tutkijatekstejä on vaikeampaa säilyttää kriittinen näkökulma tekstiin (esim. Oksanen & Sarvas 1991). Lähteet ja niiden pohjalta tehdyt tulkinnot saattavat olla niin luottamusta herättävällä tavalla esitettyjä, että ne voidaan olettaa kyseenalaistamatta todennäköisimmin paikkansa pitäviksi.

Osa paikallishistorioista perustuu temaattiseen esitystapaan ja pyrkii erottamaan tosiasioiden esittämisen kronologisesta esitystavasta. Näissä julkaisuisa pääteema saattaa olla esimerkiksi paikannimien, paikallisten traditioiden, yhteisön tai jonkin suurehkon yhtymän esittely (esim. Hällström 1957). Kronologiset esitystavat ovat kuitenkin paljon yleisempiä kuin temaattiset esitykset, mihin yksi syy voi olla paikallishistorioiden perinteinen kirjoittamistapa (vrt. Halila 1968: 30–32; Tommila 1996: 12,

14). Paikallishistoriat ovat olleet pikeminkin kertomuksia paikasta ajassa eivätkä kertomuksia ihmisistä ja heidän elämästään. On myös ehkä helpompaa käsitellä faktoja kronologisessa järjestyksessä kuin yrittää järjestää asiat teemattiseksi kokonaisuudeksi. Ainoastaan joissakin julkaisuissa kirjoittajat ovat pyrkineet hyvin tiukkoihin kronologisiin järjestyksiin (esim. Neovius 1897). Muutamissa teoksissa vaikuttaa tavoitteena olleen yhdistää kronologinen esittäminen ja asioiden järjestäminen teemattisiksi kokonaisuudeksi (esim. Edgren & Gardberg; Luoto 2001). Viimemainitut julkaisut ovat kiinnostavia lukea, sillä ne kertovat tarinoita asioista ja ihmisistä eivätkä yksinomaan esitä varmasti tunnettuja tietoja.

Kaksi "aaltoa" ja muutama "huippu"

Paikallishistoriat vaikuttivat tulleen kirjoitetuksi ja julkaistuksi kahtena "aaltona". Ne kunnat, jotka julkaisivat ensimmäiset paikallishistoriansa varhain 1900-luvun alkupuolella, tuottivat uudet julkaisut 1900-luvun loppupuolella kuten esimerkiksi Pyhtää (Hultin 1927; Oksanen 1991). Erityisesti tämä ilmiö näyttää liittyvän kehittyviin ja kasvaviin kaupunkeihin ja niiden läheisyyteen, mistä Porvoo on hyvä esimerkki (Neovius 1897; Hartman 1906, Allardt 1925; Edgren & Gardberg 1996). Espoo muodostaa kehittyvien kaupunkien kohdalla kiinnostavan poikkeuksen, sillä vanha paikallishistoria julkaistiin uudestaan 1980-luvulla ja uusi paikallishistoria vasta 2000-luvun alussa (Ramsay 1924, 1984; Luoto 2001). Jotkin kunnat eivät välttämättä ole julkaisseet lainkaan paikallishistoriaa sellaisenaan vaan ovat hyödyntäneet muita tapoja paikallisen kulttuurin ja historian esittelyyn kuten esimerkiksi Kirkkonummi (Jansson 1930;

Takolander 1954; Backman & Ihrcke-Åberg 2003).

Samaa aluetta käsittelevän vanhemman ja uudemman paikallishistorian olemassaolo mahdollistaa eri aikana tuotetuissa julkaisuissa esitettyjen tulkintojen ja kirjoittamistyylien erojen sekä samankaltaisuuksien vertailun. Esimerkiksi 1920-luvun ja 1930-luvun julkaisut vaikuttavat sisältävän yleensä runsaasti historiallisia havaintoja, kansantarinoita ja muistitietoa, jotka kaikki on koostettu aluetta kuvaavaksi kertomuskokonaisuudeksi (esim. Rosén 1936). Esitetyt lähteet ja muut havainnot on tulkittu, laitettu historialliseen kontekstiin ja kerrottu jopa kaunokirjalliseen tyyliin. Myös 1980-luvun ja 2000-luvun teokset sisältävät sekä ainakin jossain määrin tarinankerrontaa että esittelevät kansantarinoita historialliseen kontekstiin sidottuina (esim. Favorin 1986; Luoto 2001; Backman & Ihrcke-Åberg 2003).

1940- ja 1950-luvuilla julkaistut teokset vaikuttavat esittävän enemmän viitteitä, lähteitä sekä keskustelua erilaisista tulkinnoista ja niiden sävy pyrkii lähemmäksi tutkimuksen kieltä kuin tarinankerrontaa (esim. Hällström 1948; Hyypä et al. 1950). Tarinankerronnan puuttuminen ja joskus jopa alleviivatun objektiivinen tapa esittää nimiä sekä tarkkoja päivämääriä vaikuttaa olevan tyypillistä myös 1990-luvulla kirjoitetuille julkaisuille. Lisäksi jotkin 1990-luvun julkaisut ovat niin täynnä yksityiskohtaista tietoa, että ne ovat paikoin raskaslukuisia (esim. Rantanen & Kuvaja 1994a, 1994b; Selén 1996).

Jotkin 1990-luvun julkaisut vaikuttavat esittävän vain osan historiatiedosta. Näissä julkaisuissa on aiemmissa aluetta käsittelevissä paikallishistorioissa esiin

tuodut asiat saatettu jättää pois ilman mainintaa tai selitystä (esim. Hultin 1927: 23 -24; Oksanen & Sarvas 1991: 46, 49). Yksi syy tähän voi olla se, että myöhemmissä julkaisuissa käsiteltiin vain tosiasioita ja tapahtumia, jotka oli yleisesti hyväksytty historioitsijoiden piirissä tosiksi tai ainakin todennäköisimmiksi. Vaihtoehtoisesti kyse saattaa olla pyrkimyksestä objektiiviseen tutkimukseen, missä kuvataan ja esitetään faktat, mutta jätetään tarinankerronta ja lähteiden tulkinta syrjään (vrt. Pirinen 1968: 94-95). Näissä julkaisuissa tarinat paikoista tai ihmisistä eivät ole saaneet paljoa huomiota, ja kansantarinat sekä muut kansanmuistot on jätetty käsittelyn ulkopuolelle. Ero 1980- ja 2000-luvun ja toisaalta 1990-luvun julkaisujen välillä onkin kiinnostava. Kyseessä voivat kuitenkin olla paitsi edellä kuvattuun historiankirjoittamisen tavan muuttumiseen, myös resursseihin liittyvät tekijät. Erityisesti 1990-luvulla kunnilla oli lamasta johtuvia rahoitusongelmia, jotka saattoivat vaikuttaa myös paikallishistorioiden tuotantoon (vrt. Jokipii 1968: 14). Vähemmän rahan aikana myös kirjoittajalla oli vähemmän aikaa valmistella työtään ja kustannuksia saatettiin muutenkin säädellä tiukasti.

Mielenkiintoista oli havaita, että kirjoittamiseen on harvoin haettu inspiraatiota paikallisesta traditiosta ja että paikallisen kulttuuriperinnön promootiolla on julkaisuissa vain pieni rooli. Voisi helposti olettaa, että paikallishistorian julkaisut olisivat paikallisen yhteisön työkaluja statuksen vahvistamiseen, mutta vain muutamamat otantaan mukaan tulleet julkaisut ovat sävyiltään tämänkaltaisia (esim. Kivenoja et al 1936; Takolander 1954). Julkaisut eivät yleensä heijasta kotiseutuhengettä, mutta jotkin paikallishistoriat ovat sen inspiroimia, mikä antaa tekstillä koskettavan sävyn. Kotiseutuhengen vaikutus näkyy useammin 1920-luvun

ja 1930-luvun paikallishistorioissa (esim. Soikkeli 1929; Rosén 1936). Tuohon aikaan paikallishistoriat ilmeisesti rakensivat mielikuvia suomalaisuudesta ja kirjoittajat saattoivat helpommin inspiroitua kotiseutuhengestä. Jonkinlainen kotiseutuhengen vaikutus näkyy myös 2000-luvun julkaisuissa. Yksi syy tähän saattaa olla 1990-luvun vaikea taloudellinen tilanne, jota seurannut taloudellinen kasvu on luonut alueellisesti iloisemman ja ehkäpä itsetietoisemman tunnelman. Tämä yleinen menestyksen tunne voi vaikuttaa myös kirjoittajiin ja heijastua heidän teksteissään.

Aineistoa kokonaisuutena tarkastellessa on mahdollista nähdä myös muutamia paikallishistorioiden julkaisemisen huippuvuosikymmeniä. 1920- ja 1930-luvuilla ja uudestaan 1950-luvulla on havaittavissa julkaisujen määrän nousu, samoin yksi nousu on nähtävissä 1990-luvulla (ks. kuva). Ilmiö on selitettävissä joillakin tekijöillä, vaikka läpikäyty julkaisumäärä onkin suhteellisen pieni. Ensinnäkin, kun yksi kunta on julkaissut paikallishistoriansa myös sen lähikunnat ovat käynnistäneet omat julkaisuhankkeensa. Toiseksi, 1920- ja 1930-luvulla oli ilmeisesti tärkeä rakentaa kuvaa Suomesta itsenäisenä maana, jolla on oma historiansa myös paikallistasolla ja ehkäpä tämä maan sekä ihmisten kuvaaminen tuli konkreettisemmaksi paikallishistorioiden kautta. Julkaisut eivät olleet tarkoitettuja vain koulutetuille henkilöille ja sivistyneistölle vaan ne olivat myös työkaluja tavallisten ihmisten valistamisessa (vrt. Jokipii 1968: 11). 1950-luvulla Suomi vaikuttaa taas rakentaneen Suomi-kuvaa sotavuosien sekä sotakorvausajan jäljiltä. Mahdollisesti myös monet ennen sotaa aloitetut hankkeet saatiin vietyä päätökseen vasta tänä aikana (vrt. Jokipii 1968: 10). Kolmanneksi, esimerkiksi kuntien perustamiseen tai varhaisimpiin histo-

riallisiin mainintoihin liittyvät juhlavuodet näyttävät synnyttäneen tarpeen paikallishistorian julkaisemiseen, millä on vahvistettu kunnan ikään, merkitykseen ja jopa hyvinvointiin liittyviä myönteisiä mielikuvia (esim. Jansson 1930; Kivenoja et al. 1936).

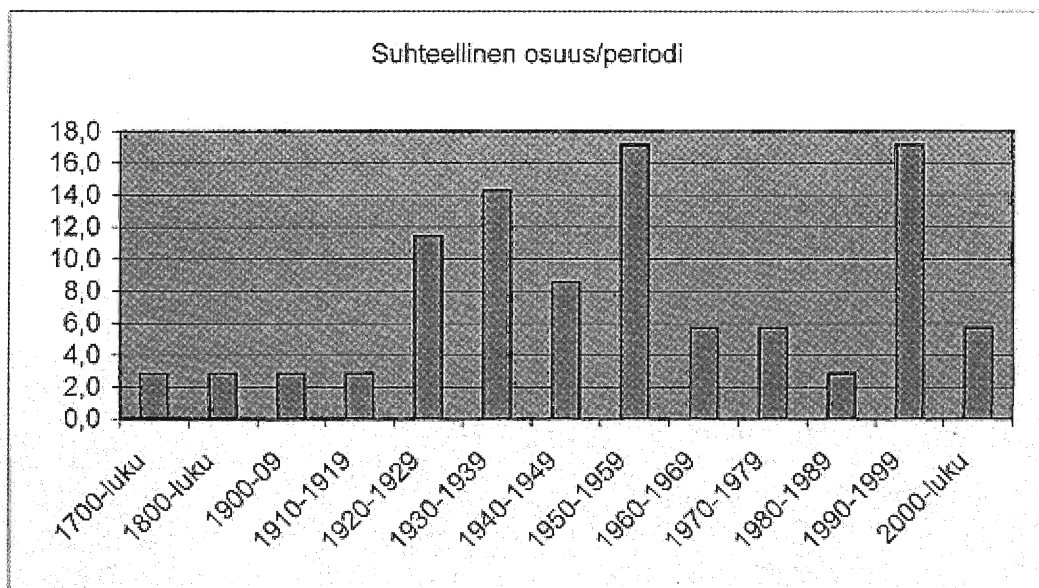
Paikallishistorioiden antia tutkijalle – muutamia esimerkkejä

Kirkollisen ja maallisen vallan manifestoitumista keskiajan maisemassa tarkastelevassa esitutkimuksessa paikallishistoriat tarjoavat monenlaista tietoa hyödynnettäväksi (Maaranen 2004). Tavoitteena oli selvittää, kuinka maallisen sekä kirkollisen vallan edustajat olivat läsnä maisemassa ja kuinka he saattoivat vaikuttaa tavallisiin ihmisiin ja heidän jokapäiväiseen elämäänsä. Esitutkimuksen kohteena oli 19 kirkokirkkoa edeltäjiineen sekä muutamia linnoituksia. Tutkimuksen näkökulmana oli maisematutkimus, jossa maisema nähtiin ihmistoiminnan kontekstina. Koska tutkimuksen perustana olivat arkeologia ja maantiede, nähtiin tärkeäksi täydentää tutkimusasetelmaa historiallisilla lähteillä ja niiden tulkinnolla. Täten tutkimuksessa yhdistettiin historian antamaa tietoa arkeologiseen, rakennushistorialliseen ja maantieteelliseen tietoon vallan visuaalisoinnin pohdinnassa.

Esitutkimuksen yhteydessä paikallishistorioista jäljitettiin mm. niitä tietoja ja tulkintoja, jotka koskivat tunnettuja sekä oletettuja maantieteellisiä kirkonpaikkoja. Erityisesti etsittiin tietoa mahdollisista kirkonpaikkojen siirtymisistä. Aineiston kokonaisanalyysi vahvistikin oletusta siitä, että kirkonpaikat ovat keskiajalla siirtyneet tietyillä alueilla paikasta toiseen. Lisäksi analyysi toi esiin, että kirkonpaikat liittyivät toisaalta tärkeiden liiken-

nerieitten yhteyteen ja toisaalta asutuksen keskusalueisiin. Vaikuttaakin todennäköiseltä, että jos asutuksen keskusalue eli asutuksen painopiste muuttui rautakauden lopun ja keskiajan aikana, myös kirkonpaikka todennäköisesti muutti paikasta toiseen. Tämä ilmiö on selvästi havaittavissa esimerkiksi Perniössä, missä luotettavat lähteet antavat tietoa sekä vanhasta että uudesta kirkonpaikasta (Maaranen 1997: 22). Myös Karjaalla on todennäköisesti tapahtunut sama kirkonpaikan siirtymä, vaikka historialliset lähteet antavat asiasta vain epäsuoraa tietoa (Maaranen 2004). Sinänsä lähteet ja muut tiedot, jotka liittyvä kirkonpaikkoihin olivat vaikeita tulkita, koska alkuperäislähteitä on säilynyt vain vähän ja paikan nimienkin muuttuminen vaikeuttaa paikkojen luotettavaa jäljittämistä. Näiden ongelmien vuoksi paikallishistorioissa esitetyt ajatukset ja tulkinnat osoittautuivat hyödyllisiksi (esim. Soikkeli 1929: 176–177; Ylikangas & Siiriäinen 1973: 91–94; Rantanen & Kuvaja 1994: 189).

Paikallishistorioista pyrittiin keräämään tietoa myös historiallisista linnoituksista ja linnoista. Tässä keskityttiin erityisesti erilaisiin puolustusvarustusten rooleja koskeviin tulkintoihin sekä niiden yhteisöllisen ja valtiollisen merkityksen arviointeihin. Muutamia tunnetuista varustuksista oli vaikea sovittaa keskiaikaiseen kontekstiin, sillä niitä koskeva arkeologinen tieto ja historialliset lähteet ovat hyvin niukat. Näissä tapauksissa oletukset, jotka liittyivät paremmin tunnettuihin varustuksiin, antoivat ajatuksia myös vähemmän tunnettujen varustusten merkityksen pohdiskeluun. Tämän osalta kiinnostavaa materiaalia tarjoavat mm. kirjoittajat, jotka keskustelivat esimerkiksi Porvoon Linnamäen tai Tammissaaren Raaseporin eri rooleista (esim. Edgren & Gardberg 1996; Rask 1991: 47–50; 74). Kiinnostava mutta tuskin

Kuva. Paikallishistorioiden suhteelliset julkaisumäärät eri ajanjaksoina. Kokonaismateriaalina 35 julkaisua Uudeltamaalta ja Itä-Uudeltamaalta.

lainkaan paikallishistorioissa käsitelty asia ovat keskiaikaiset valtakompleksit, joita esitutkimuksen jälkeen tehdyissä jatkoanalyysissä on selvästi tullut esiin joillakin alueilla. Näille komplekseille on tyypillistä se, että niissä yhdistyvät linnoitus, tunnettu tai oletettu markkinapaikka, kirkonpaikka tai joskus myös kartanonpaikka lähellä merkittävää maa- ja vesireittien risteystä. Hyviä esimerkkejä näistä ovat mm. Porvoo (Linnamäki), Tammissaari (Raasepori) and Siuntio (Skällberget) (vrt. Rosen 1936: 127, 135, 273; Kaukiainen 1970: 63–64). Valtakompleksihin liittyvien huomioiden puute on merkillepantavaa, sillä ne ovat kuitenkin selkeä keskiaikaan liittyvä ilmiö; esimerkiksi keskiaikaisessa Englannissa valtakompleksit olivat yleisiä ja ne muodostivat tärkeä osan asutusrakennetta (vrt. Creighton 2002: 110-116; 151-157).

Tulkinnat rautakautisen ja keskiaikaisen asutuksen synnystä ja leviämisestä sekä pohdinnat keskiaikaisten kuntien ja verotusalueiden laajuudesta ja sijainnista ovat

myös mielenkiintoista luettavaa. Paikallishistorioissa on usein käyty laajahkoa keskustelua näistä kysymyksistä ja niissä on pyritty mm. arvioimaan, mistä ensimmäiset asuttajat saapuivat ja mitkä kylistä edustivat vanhinta asutusta (esim. Rosén 1936: 4-40; Favorin 1986: 25-32). Lisäksi on usein keskusteltu siitä, onko asutus mahdollisesti jatkunut esihistorialliselta ajalta keskiaikaan. Näihin kysymyksiin liittyvät tulkinnat luovat taustaa mm. menneisyyden yhteisön sekä ihmisen toiminnallisen kontekstin ja asutuksen keskusalueiden sekä niiden mahdollisen muutoksen tarkasteluun. Yhdistämällä tietoa yhteisöstä, mahdollisista asutuksen painopisteen muutoksista ja luonnonmaantieteellisistä tekijöistä sekä joissakin paikallishistorioissa hyvin esitetyistä rajoista avataan uusia näkökulmia vallan visualisoitumisen mietintään. Menneisyydessä hahmotettavat toiminta-alueet muodostavat mielekkään kontekstin asutuksen muutoksen, kirkonpaikkojen siirtymisen ja yhteisön tarkasteluun yhdistettynä kulkureittejä koskevaan tietoon.

Yhteenveto

Paikallishistorioihin tutustuminen osoittautui antoisaksi, sillä havainnot menneisyyttä koskevien käsitysten muutoksista auttavat ymmärtämään paremmin myös historiallisten lähteiden tulkintoja. Tietyt käsitykset näyttävät säilyvän sellaisenaan vuosikymmenten läpi mutta toiset muuntuvat historiaprosessin muuttuessa. Jotkin paikallishistorian julkaisut tarjoavat lukijalleen kiehtovia tarinoita menneisyydestä toisten esittäessä suuria määriä yksityiskohtaista ja ehkä tärkeimmäksi sekä luotettavimmaksi suodatettua tie-toa. Paikallishistoriat voivat esitellä tavallisia ihmisiä ja heidän elämäänsä, mutta useammin ne tuntuvat nostavan esiin mm. taloudellisten tekijöiden listauksia ja kirjallisista lähteistä kerättyä materiaalia ilman laajempia tulkintoja. Listauksia täydennetään esittelemällä joitakin seutukunnan merkittäviä historiallisia henkilöitä ja heidän saavutuksiaan.

Läpikäytyjen paikallishistorian julkaisujen perusteella on poimittavissa joitakin yksityiskohtia, jotka saattavat kuvastaa laajemminkin paikallishistorioiden monimuotoisuutta. Ensinnäkin, kirjoittajan omat henkilökohtaiset asenteet voivat heijastua julkaisussa joko kirjoitustyylin tai valittujen esiteltävien historiallisten tapahtumien kautta. Tämä on ilmeisesti tyypillisintä julkaisuille, joita ovat kirjoittaneet paikkakunnan historiasta kiinnostuneet koulutetut mutta eivät välttämättä historian alan ammattilaiset. Tähän ryhmään lukeutuvat mm. paikallisten varakaiden tilojen omistajasukujen edustajat (esim. Born 1949). Toiseksi, vanhempien julkaisujen kirjoittajilla on joskus lämpimämpi ja koskettavampi sävy tavassaan käsitellä asioita, sillä he eivät ole niin korostetun objektiivisia tai orientoituneita jo tunnettujen faktojen käsittelyyn

(esim. Rosén 1936). Tämä eroavaisuus voi luonnollisesti historian tutkimuksessa liittyä myös alan kehitykseen, mikä on tuonut esiin uusia tapoja ja konventioita historian kirjoittamisessa (vrt. Jokipii 1968: 15; Tommila 1996: 21-22). Joissakin paikallishistorian julkaisuissa on koti-seutuhengen tuntua, mikä myös muuttaa kirjoittajan tyylin koskettavammaksi ja heijastuu tekstistä (esim. Ramsay 1924). Kotiseutuhengi ei kuitenkaan estä kirjoittajaa harjoittamaan vakavasti otettavaa keskustelua mutta voi jossain määrin rohkaista korostamaan alueen merkitystä menneisyydessä tai joidenkin paikallisten historiallisten henkilöiden mahtavuutta (esim. Antell & Cleve 1956). Useimmat paikallishistoriat esittävät lähteet laajalti ja pohjaavat keskustelunsa ja tulkintansa lähteiden hyvään analyysiin (esim. Kerkkonen 1952, Ylikangas 1973). Julkaisujen tarkastelun perusteella onkin todettava, että eri aikoina julkaistujen teosten välillä on eroja, mutta että nämä erot liittynevät todennäköisimmin historiaprosessiin ja sen muutoksiin.

Paikallishistoriat ovat kiinnostava historiallisten tietojen ja niihin perustuvien tulkintojen lähde henkilöille, jotka eivät ole itse historian tutkijoita mutta jotka tutkivat aihepiiriä, joka edellyttää myös historian tapahtumien jonkinlaista tuntemusta. Julkaisuja tutkimuksessa hyödyntävän kannattaa ottaa huomioon muutamia kriittisiä tekijöitä ja niiden taustalla vaikuttavia tärkeitä seikkoja. Ensinnäkin, alkuperäislähteistön tarkastelua sekundaarilähteen ja siinä esiteltävien tulkintojen kontekstissa voidaan historioitsijoiden näkökulmasta kritisoida alkuperäislähteiden käsittelemättä jättämisenä. Primäärilähteen käsittely sekundäärilähteen kautta voikin aiheuttaa väärintulkinnan vaaran, mutta ei-historioitsijan käyttäessä historiallisia lähteitä väärintulkinnan vaara on joka

tapauksessa olemassa. Sinänsä alkuperäislähteiden tarkastelu eri kirjoittajien luomissa tulkintakonteksteissa asettaa sekä lähteet että tulkinnat testiin, jossa niitä on verrattava toisiinsa. Ei-historioitsijahan tekee harvemmin historiantutkimusta; sen sijaan hän yrittää ymmärtää menneisyyttä historiantutkimuksen tuotamiin tietoihin ja lähteiden tulkintoihin perehtymällä.

Toiseksi, paikallishistorioissa ei aina esitetä kaikkia historian lähteitä ja tietoja, joita aiemmissa julkaisuissa on esitetty tai tieto esitetään hyvin lyhyesti ilman varsinaista asian käsittelyä. Näissä tapauksissa julkaisu esittää vain valikoiman olemassa olevasta tiedosta eikä välttämättä anna lukijalle siitä vihjettä. Kun tiedon suodatus ja valinta tehdään kirjoittajan eikä lukijan toimesta, se vaikuttaa menneisyyden ymmärtämiseen ja sitä koskevien tulkintojen arviointiin ja tekemiseen. Tiedon puute voi jopa harhauttaa menneisyydestä tulkintoja tekevää lukijaa. Tämä heikkous paikallishistoriajulkaisuissa voi toisaalta olla lukijan näkökulmasta vahvuus, sillä se pakottaa ei-historioitsijan keskustelemaan historiantutkijoiden kanssa ja seuraamaan tutkimansa alan ajankohtaista keskustelua. Tätä kautta ei-historioitsija kykenee testaamaan sekä tulkintoja, joita paikallishistoriat esittävät että tulkintoja, joita hän itse tekee aineiston perusteella.

Historioitsijoiden keskustelua kuunnellessa selviää nopeasti, että paikallishistorioita hieman väheksytään historioitsijoiden piirissä. Tämä asenne voi jossain määrin vaikuttaa sekä paikallishistorioiden kirjoittamiseen että niiden lukemiseen ja arvostamiseen. Väheksymisen syyt vaikuttavat ainakin osaksi liittyvän siihen, että historioitsijan on aina tutkittava alkuperäislähteitä ja vältettävä sekundäärisiä lähteitä. Jollain kummalla

tavalla tämä aliarvostaminen tuntuu liittyvän myös itse historian tuottamisen prosessiin. Paikalliset alueet tavallisine ihmisineen ovat usein vaatimattomia ja antavat tuskin mahdollisuutta merkittävien historiallisten tapahtumien tutkimiseen, mikä houkuttaisi historiantutkijaa tai antaisi merkittävän haasteen (vrt. Tommila 1996: 23-24). Toisaalta, paikallishistorian kattamat maantieteelliset alueet saattavat olla liian suuria, jotta syvälliselle aineiston tarkastelulle ja yksityiskohtaiselle alkuperäislähteiden käsittelylle olisi mahdollisuuksia. Tutkimustyypin aliarvostaminen on saattanut vähitellen johtaa myös tilanteeseen, missä paikallishistorioiden laatimistapa ei ole kehittynyt kovinkaan paljoa viimeisten vuosikymmenten aikana. Julkaisuissa heijastuu mm. teoreettisen keskustelun puute, joka antaisi enemmän painoarvoa tulkinnoille ja taustaa menneisyyden kuvaamiselle (vrt. Finberg 1964: 16, quoted in Johnson 2007).

Ei-historioitsija voi lukea paikallishistorioita arvostamatta niitä etukäteen. Tämän vuoksi hän voi myös tutustua ulkopuolisena historiantutkijan tapaan nähdä ja kuvata ihmiselämää. Tärkeää tässä on esimerkiksi erilaisten historiantulkintojen tarkastelu ja vertailu, sillä ne kaikki kuvastavat menneisyyden erilaista ymmärtämistä. Lisäksi voi yrittää ymmärtää sitä, miten menneisyyden rakentaminen tai rekonstruointi tapahtuu historiantutkijan mielessä. Paikallishistoriat eivät vain kuvasta muuttuvaa menneisyyttä vaan myös historiantutkijoiden muuttuvaa ajatustapaa. Ne ovat menneisyyden kuvausten aarrearkku, josta voi ammentaa itselleen sekä tietoa menneisyydestä että tietoa menneisyyden tuottamisesta historiantutkimuksen keinoin. Jos lukija tarkastelee ja määrittelee menneisyyttä eri näkökulmasta kuin historioitsija, hän voi ehkä jopa jalostaa esiin paikallishisto-

rioista tietoa, jota historiantutkija ei välttämättä havaitse. Erityisesti tämä voi toteutua silloin, kun yhdistetään historian-tutkimuksen tuottamaa tietoa ja tulkin-toja muiden tieteenalojen sekä lähteiden avulla tehtäviin tulkintoihin.

Abstrakt: Gammal och ny historia – några uppmärksamheter om lokalthistoriska publikationers användning som material i forskning

På basen den igenomforskade lokalthistoriens litteratur kan man bedömma, att den är en intressant källa av historisk information och dess tolkningar för personer som inte är historieforskare, men som ändå forskar ämneskrets som förutsätter kännedom för händelser i historien. Lokalthistorier avbildar "historieprocessen" som innehåller blottande av källor och faktum och deras bedömningars och betydelsers roll viktade i förhållanden till varandra. Historieprocessen och dess resultat beror dels på historikern och dels på förändringarna i sättet att producera historia därför att olika forskares synvinklar påverkar sättet tolka det förflutna.

Lähteet

Kirjallisuus

Ahlbäck, Ragnar, 1958: *Viisisataavuotias Espoon kunta 1485-1958*. Espoo. Maalaiskuntien liiton kirjapaino, Helsinki.

Allardt, Anders, 1925: *Borgå sockens historia 1: Till freden i Nystad*. Söderström & C:o Förlagsaktiebolag, Helsingfors.

Antell, Kurt & Nils Cleve, 1956: *Pernå sockens historia I. Tiden till år 1700*. Pernå kommun. Freckellska Tryckeri Aktiebolaget, Helsingfors.

Backman, Siggbritt & Ingall Irchke-Åberg, 2003. *Det gamla Kyrkslätt. Kyrkslätt hembygdföreningens skrifter 29*. Kyrkslätt hembygdsförening. Ekenäs Tryckeri Ab, Ekenäs.

Born, Elsa v., 1949: *Pernåboken*. Söderström & C:o Förlagsaktiebolag. Mercators Tryckeri, Helsingfors.

Bränner, Alf, 1936: *Ingå Fagervik Degerby I: En västnyländsk bygdekrönika*. Ekenäs Tryckeri Oy Ab, Ekenäs.

Creighton, Oliver, H., 2002: *Castles and Landscapes. Power, Community and Fortification in Medieval England*. Studies in the Archaeology of Medieval Europe. Equinox, London.

Edelman Nils & Hans Luther & Sven Nordberg & Olof af Hällström & Gunvor Kerkkonen, 1964: *Pohjan pitäjän historia*. Pohjan kunta. Tryckeri- & tidnings Ab, Borgå.

Edgren Torsten & Gardberg Carl J., 1996: *Porvoon seudun esihistoria, keskiaika ja 1500-luku. Porvoon kaupungin historia 1*. Porvoon kaupunki, Porvoo.

Favorin, Martti, 1986: *Siuntion historia*. Siuntion kunta. Ekenäs Tryckeri Ab, Ekenäs.

Finberg, H. P. R., 1964: *Local History in University: An Inaugural Lecture Delivered in the University of Leicester 26 May 1964*. Leicester: Leicester University Press.

Jansson, Algot (toim.), 1930: *Kyrkslätt förr och nu. Till 600-årsfesten 1930*. Kyrkslätt hembygdsförening. F. Tilgmanss Bok- och Stentryckeri, Helsingfors.

Johnson, M., 2007: *Ideas of Landscape*. Blackwell Publishing Ltd.

Jokipii, Mauno, 1968: Paikallishistorian tutkimuksen nykyinen tilanne. Penttilä, Antero (ed.): *Paikallishistoria tänään*. WSOY, Porvoo. pp. 9-17.

Halila, Aimo, 1968: Pitäjänhistorian rakenne. Penttilä, Antero (ed.): *Paikallishistoria tänään*. WSOY, Porvoo. pp. 29-33.

Hartman, Torsten, 1906: *Borgå stads historia I-III*. G. L. Söderström, Borgå.

Hultin, Herman, 1927: *Pyhtään pitäjän historia, kuvaillut Herman Hultin*. Frencellin Kirjapaino Osakeyhtiö, Helsinki.

Hyypä, Esa & Nils Cleve, Väinö Voionmaa & Eino E. Suolahti, 1950: *Helsingfors stads historia, I Delen*. Helsingfors stad. Centraltryckeriet, Helsingfors.

Hällström Olof af, 1948: *Karis socken från forntiden till våra dagar I, Forntiden*. Ekenäs Tryckeri Aktiebolag, Ekenäs.

Hällström Olof af, 1957: *Karis socken från forntiden till våra dagar IV, Karis och Svartå kyrkor*. Ekenäs Tryckeri Aktiebo-

- lag, Ekenäs.
- Kaukiainen, Yrjö, 1970: *Virolahden historia I. 1850-luvulle*. Virolahden kunta. Kansalliskirjapaino Oy, Lappeenranta.
- Kerkkonen, Gunvor, 1952: *Karis socken från forntiden till våra dagar 2, Medeltiden*. Ekenäs Tryckeri Aktiebolag, Ekenäs.
- Kivenoja, Yrjö & Jaakko Lonka & Kauko Suikkanen (toim.), 1936: *Vehkalahden 600-vuotisjuhlan muistojulkaisu 8-9 VIII 1936*. Maaseudun kirjapaino-osakeyhtiö, Hamina.
- Luhon, Ville & Gunvor, Kerkkonen, 1965: *Helsingin pitäjän historia. Helsingin pitäjän 1*. Helsingfors. Tryckeri- & Tidnings Ab, Porvoo.
- Luoto, Reima T. A., 2001: *Espoon aikakirjat - espoolaisten elämää kivikaudelta nykypäivään*. Espoonkaupunki. Karisto Oy:n Kirjapaino, Hämeenlinna.
- Maaranen, Päivi, 1997: Perniön kulttuuri- maisema esihistoriallisella ajalla ja keskiaikana. Niukkanen,
- Marianna (ed.): Perniö - kuninkaan ja kartanoiden pitäjä. *Helsingin yliopiston taidehistorian laitoksen julkaisuja XIV*. pp. 17-27.
- Maaranen, Päivi, 2004: Kirkko keskellä kylää: hengellisen vallan manifestoituminen maisemassa. <http://www.ennensjanyt.net/4-04/index.html>.
- Maaranen, Päivi, 2005: Seascape as multicultural space: medieval seafarers on the shores of Western Usimaa". *The Baltic Sea Region: Nordic Dimensions - European Perspectives Band 4*, 2005
- Neovius, Adolf, 1897: *Anteckningar rörande Borgå stads och sockens historia 1*. Tryckeri- och Tidningsaktiebolaget, Borgå.
- Nikula, Oscar, 1938: *Tenala och Bromarf, Sockens historia I*. Helsingfors.
- Oksanen, Eeva-Liisa & Anja Sarvas, 1991: *Vanha Pyhtää. Pyhtään ja Ruotsinpyhtään historia vuoteen 1743*. Pyhtään kunta. Painoyhtymä Oy, Loviisa.
- Oljemark, Karl. T., 1915: *Blad ur Ingå sockens geografi och historia. Sockensbeskrivningar, utg. genom förmedling av Svenska Folksskolans Vänner, 1*. Söderström & C:o Förlagsaktiebolag, Helsingfors.
- Porthan, Henrik G. & Magnus Alopeus, 1794/1795: *Porvoon lyhyt historia*. Latinankielestä suomentanut ja esihpuheen kirjoittanut Iiro Kajanto. Oy Formato Ab. Kirjansitomo Reijonen, 1985. Askola.
- Pirinen, Kauko, 1968: Kirkkohistorian osuus paikallishistoriassa. Penttilä, Antero (ed.) : *Paikallishistoria tänään*. WSOY, Porvoo. pp. 94-100.
- Rantanen Arja & Christer Kuvaja, 1994a: *Sipoon pitäjän historia vuoteen 1868. I osa*. Sipoon kunta. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Rantanen Arja & Christer Kuvaja, 1994b: *Sipoon pitäjän historia vuoteen 1868. II osa*, Sipoon, kunta. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Rein, Gabriel, 1944: *Lohjan historia I*. Lohjan kotiseudunystävät. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino Oy, Helsinki.
- Selén, Göran, 1996: *Borgå socken genom tiderna 1*. Borgå landskommun. Karisto Oy, Hämeenlinna.
- Ramsay, August, 1924: *Espoon pitäjä ja Espoon kartano 1500-luvulla*. Söderström & C:o Förlagsaktiebolag, Helsingfors.
- Ramsay, August, 1984: *Espoon pitäjä ja Espoon kartano 1500-luvulla*. Espoon kaupunki. Gummerus Oy, Jyväskylä.
- Rask, Henry, 1991: *Snappertuna. En kustbygds hävder. Del I. Forntid - 1809*. Ekenäs Tryckeri Aktiebolag, Ekenäs.
- Rosen, Ragnar, 1936: *Suur-Vehkalahden asutus- ja aluehistoria n. vuoteen 1610, Vehkalahden pitäjän historia I*. Vehkalahden kunta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino Oy, Helsinki.
- Sarvas, Anja & Seija Väärä, 1998: *Kiskon ja Suomusjärven historia I*. Kiskon kunta. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Soikkeli, Kaarle, 1929: *Vihti. Kuvauksia Vihtin kunnan luonnosta, historiasta ja kansanelämästä. Osa 1*. Puomiehen kirjapaino, Helsinki.
- Takolander, Gunnar, 1954: *Historier från Kyrkslätt. Kyrkslätt hembygdföreningens skrifter 8*. Söderström. Ab Lovisa Nya

Tryckeri, Lovisa.

Tommila, Päiviö, 1996: Paikallishistorian tutkimus eilen ja tänään. Jokipii, Mauno (ed): *Paikallishistoria*. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä. pp. 9-25.

Ylikangas, Heikki & Siiriäinen, Ari, 1973: *Lohjalaisten historia I*. Suomalaisen kirjallisuuden Kirjapaino Oy, Helsinki.

Päivi Maaranen
paivi.maaranen@nba.fi

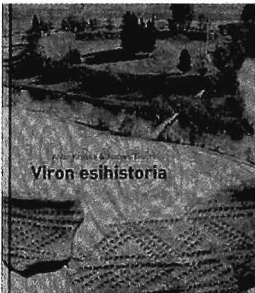
FL Päivi Maaranen on jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa ja työskentelee Museovirastossa arkeologian osastolla tutkijana.

Loppuviitteet:

¹ Tämä artikkeli perustuu konferenssissa *Dies Medievales – The Methods and Medie-valist* 14.10.2006 Jyväskylässä pidettyyn esitelmään ”Old history and new history – some notes concerning local historical works”. Esitelmässä käsiteltiin lyhyesti paikallishistorioihin perehtymisen aikana tehtyjä havaintoja julkaisujen sisällöstä ja tyylistä. Havainnot syntyivät erityisesti tutustuttaessa useisiin samaa maantieteellistä aluetta käsitteleviin mutta eri aikoina kirjoitettuihin teoksiin, mikä johti vertailemaan tekstejä. Ehkäpä lukemisen aikana syntyneet ajatukset osittain johtuivat myös siitä, että ei-historioitsijan näkökulma menneisyyteen oli arkeologiaan ja maisematutkimukseen pohjautuvassa lähestymistavassa hieman toisenlainen kuin historian tutkimuksessa. Tämä vaikutti mm. paikallishistorioiden hyödyntämisessä sellaisenaan ilman ennakkokäsitystä niiden merkityksestä tai arvosta historiallisen tutkimuksen kentässä. Paikallishistorioiden esittämään tietoon ei siten liittynyt samalaista merkittävyyden määrittelyn ongelmaa kuin historian tutkijalla voi joskus olla (vrt. Tommila 1996: 15–18, 23).

Naapurimme etelässä

Eero Muurimäki

Aivar Kriiska & Anders Tvauri. Viron esihistoria. Suomentaneet Hannu Oittinen & Andres Tvauri. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1105. Jyväskylä 2007. 252 s.

Taustaa

Viron esihistorian tuntemus on erittäin tärkeää Suomen arkeologeille, ovathan yhteydet siihen suuntaan olleet hyvin tiiviit useilla esihistorian periodeilla. Kundan kulttuurin ja kampakeramiikan II-tyylivaiheen aikaan olemme kuuluneet jopa samaan kulttuuripiiriin. Aivar Kriiskan ja Anders Tvaurin Viron esihistoriasa tuodaan esiin runsaasti tutkimustuloksia, joita Suomen tutkimus ei ole vielä ehtinyt hyödyntämään. Nämä koskevat sekä löytöjä että teoreettisempaa tasoa.

Edellinen Viron esihistorian suomenkielinen yleisesitys onkin ilmestynyt

pian 40 vuotta sitten, vuonna 1970. Pekka Sarvas käänsi Selirandin ja Tönninonin yleisesityksen "Läbi aastatuhandete" suomeksi. Se ilmestyi ensimmäisenä niitenä Helsingin Yliopiston arkeologian laitoksen monistesarjassa. Esitys oli kuvittamaton.

Viron kieli on kielitieteilijöiden ja virolaisten mielestä hyvinkin lähellä suomen kieltä. Oma kokemukseni on erilainen. Saksan kielen koulussa saamani taito on sangen vaatimaton. Teksteistä on kuitenkin saanut selvää ahkeralla sanakirjan käytöllä. Viron suhteen sanakirjan käyttö on ollut turhauttavaa. Koska sanat ja sanavartalotkin taipuvat, sanakirjasta harvoin löytää etsimäänsä. Niinpä oli ilo havaita, että Aivar Kriiskan ja Anders Tvaurin "Eesti Muinaisaeg" on käännetty suomeksi, tai tarkemmin sanoen kirjoitettu uudelleen suomeksi, koska teksti on myös päivitetty. Tvauri on itse ollut toisena kääntäjänä. Viron esihistorian tuntemus on meille yhtä tärkeää kuin Skandinavian. Päivitys on toki hyvä asia, mutta jostain merkillisestä syystä esitystä on myös huononnettu virolaiseen alkuperäisesitykseen verrattuna. Virolaisessa laitoksessa on mm. havainnollisia diagrammeja, joissa on kuvattu eri lajien luulöytöjen osuutta eri aikojen asuinpaikoilla, mutta suomalaisesta laitoksesta ne puuttuvat. Myös värikuvista on suomalaisessa laitoksessa luovuttu. Tässä ei niin

paljon ole menetetty, virolaisen laitoksen kuvat kun laadusta päätellen oli painettu neuvostoajoilta peräisin olevilla koneilla.

Kirjoittajat ovat opiskelleet arkeologiaa Suomessa. Siinä kun Göran Burenhultin yritys Pohjoismaiden esihistoriasta tukeutuu Kivikosken Suomen esihistorian englanninkieliseen käännökseen ovat Kriiskan ja Taurin tiedot pohjoisen naapurinsa esihistoriasta ajan tasalla, vaikka jokunen pikkuvirhe heidänkin tekstistään Suomen osalta löytyy.

Viron talous ja kulttuuri on monin tavoin yrittänyt ottaa kiinni sitä etumatkaa mitä länsimaat Suomi mukaan lukien saavuttivat aikana, jolloin heidän maansa oli osa Neuvostoliittoa. Kansallisena tieteenä arkeologia on ilmeisesti saanut runsaasti varoja koska tieteellisiä julkaisuja ja korkeatasoisia sellaisia ilmestyy Virossa runsaasti. Eräältä virolaiselta tähtitieteilijältä sain kuulla, että hänen alallaan on käynyt päinvastoin. Niinpä heidän esityksessään on ollut mahdollista saavuttaa oivallinen tasapaino deskriptiivisen osuuden eli aineistokuvausten ja tulkinnallisten aineksen välillä. Tulkinta on pääosin sosiaali- ja taloushistoriaa, joissa rautakauden osalta Virossa ollaan paljon pidemmällä kuin meillä.

Sosiaali- ja taloushistorian vahvuuteen voi vaikuttaa neuvostoaikojen perinne. Marxilainen tutkimus vei huomion esiin talouteen ja yhteiskuntaan, vaikka pakottikin tulkinnat yhteen muottiin. Pohjatyö on ollut tehtynä, kun muotista on voitu luopua. Toki Virosta tunnetaan mm. enemmän asuinpaikkoja ja peltoja kuin meiltä. Ehkä niitä on myös etsitty enemmän.

Väestön alkuperään liittyviä kysymyksiä

Suomessa on pitkään käyty keskustelua maahanmuutto- ja jatkuvuusteoriasta. Kirjoittajat kannattavat Viron suhteen jatkuvuusteoriaa, Viron kieli on syntynyt Viron alueella. Muutamia maahanmuuttoa he erottavat, mutta niissä saapunut väestö on sulautunut maan aikaisempaan väestöön.

Suomen varhaisimman kivikauden jälkeisen asutuksen katsotaan kuuluvan Kundan kulttuuriin, jonka päälevinneysalue on nykyisen Viron alue. Kundan kulttuurin kirjoittajat katsovat perustuvan Swidryn kulttuuriin ja Swidryn puolestaan Brommeen ja Ahrensburgiin. Väestö olisi siten peräisin jääkauden kylmimmässä vaiheessa Koillis-Ranskassa asuneesta väestöstä, ei Mustanmeren pohjoispuolelta.

Neoliittinen kausi alkoi Virossa Narvan keramiikan myötä kulttuurilainana. Sitä seuraa II-tyylivaiheen kampakeramiikka käyttänyt kulttuurivaihe, joka on yhteinen Suomen kanssa. Tämän kulttuurivaiheen kirjoittajat katsovat olevan sekä väestön siirtymisen että kulttuurivaikutuksen yhteistulosta innovaatiokeskuksen ollessa Karjala, jonne oli puolestaan tullut vaikutteita Volgan yläjuoksun alueelta. Kulttuurin he katsovat levittäytyneen Latviaan etelässä. Liettuasta on vain yksittäisiä ko. tyyllivaiheen keramiikanpaloja. Etelärajasta voidaan olla eri mieltä. Äyräpää on selkeästi osoittanut että kampakeramiikan II-tyylin astioita löytyy Veikselin suuseudulta asti. Ainakin Kaliningradin alueen löydöt ovat kiistattomia.

Myös nuorakeraamisen kulttuurin he katsovat tulleen maahanmuuttajien mu-

kana, vaikka painottavat eräiden tutkijoiden olevan sitä mieltä, että kyseessä on uuden kulttuurin omaksuminen.

Pronssi- ja rautakautisissa kulttuurin muutoksissa kirjoittajat olettavat kysymyksessä olevan vaikutteista ennen kaikkea Skandinaviasta, vaikka yksilöitä, lähinnä nuoria miehiä on voinut jäädä pöytästäkin Viron alueelle.

Kansainvaellusajalla Kaakkois-Viroon ilmaantuu kumpukalmistoja, joita on pidetty balttilaisten heimojen rakentamina tai merkkinä slaavien saapumisesta alueelle. Kirjoittajat kuitenkin katsovat varhaiskeskiaikaisista kirjallisista lähteistä käyvän ilmi, että slaavit olisivat saapuneet vasta 900-luvulla Luoteis-Venäjälle, samaan aikaan kun varhaisimmat kaupungit ilmaantuvat. Slaavien hautatyyppi poikkeaa myös näistä virolaista kumpuhautoista. Kansainvaellusajasta alkaen Pohjois-Latvia, jonka kulttuurikuva siihen asti oli ollut samanlainen kuin Virossa, olisi balttilaistunut. Tämän he katsovat johtuvan alueen väestön kielenvaihdosta, ei migraatiosta.

Kirjoittajien kanta Suomen tarhahautojen alkuperään olisi ollut mielenkiintoista löytää kirjasta. He mainitsevat Karjaalta ja Perniöstä löytyneitä yksinäistarhoja, mutta eivät ota kantaa siihen, mitä ne edustavat. Pienenä huomautuksena voisi mainita, että Karjaalta on ns. klassinen, vaikkakin pieni tarhakalmisto. Yksinäistarhoja on Perniön lisäksi mm. Porista. Virolaisille tarhakalmistoille löytyy esikuvia Ruotsista. Toisaalta suomalaisena "keksintönä" pidetty polttokenttäkalmisto on myös Virossa yleinen hautatyyppi, joten voisimme pitää sitä yhtä lailla migraation merkkinä kuin tarhahautoja!

Esineitä ja periodeja

Viron ja Suomen kulttuurikehitys ja periodisaatio ovat hyvin pitkälle rinnakkaisia. Muutama eroihin voi kuitenkin kiinnittää huomiota. Tekstiilikeramiiikka ilmaantuu Viroon 2700 eKr., siis täysin kivikautiseen miljööseen. Se pysyi käytössä aina roomalaiseen rautakauteen asti. Virossa vanhempi pronssikausi on huonosti tunnettu ja vähälöytöinen. Hautoja ei tunneta ollenkaan. Kivirauniohaudat ilmaantuvat myöhemmin kuin meillä, nuoremman pronssikauden alussa vasta vuoden 1000 eKr. vaiheilla. Myös asutuskäytäntö muuttui nuoremmalla pronssikaudella.

Varhaisen rautakauden yhteyksiin, joihin ei Suomen arkeologiassa juuri ole kiinnitetty huomiota, kuuluu myös Morbyn keramiikan esiintyminen Virossa. Kissan-tassupainannetta on nuoremman pronssikauden karkeassa Asvan keramiikassa. Toisaalta kirjoittajat mainitsevat, että esiroomalaisen ajan Ilmandun keramiikka on Suomen Morbyn keramiikan vastine.

Merovingiaika on monesti todettu ongelmalliseksi nimeksi Suomen esihistoriasta puhuttaessa. Kriiska ja Tvauri käyttävät vastaavasta jaksosta nimeä esiviikinkiaika. Perusteena on, että skandinaavinen vaikutus alkoi tuolloin voimistua. Skandinaavit perustivat mm. 650-luvulla siirtokunnan Grobinaan Kuurinmaalle. Myös saagoista löytyy tietoja skandinaavien sotaretkestä Viron rannikolle jo tuolloin. Vaikka merovingiaika on meillä epäonnistunut nimi, en olisi valmis vaihtamaan sitä meillä esiviikinkiajaksi. Esiroomalainen aika on osuva nimi, aika on löytöniukkaa, todellakin eräänlainen esivaihe roomalaiselle rautakaudelle. Merovingiaika on taas omaleimainen ja vauras, ei pelkkä esivaihe viikinki-

ajalle. Kriiska ja Tvauri nimeävät viikinkiajan jälkeisen ajanjakson, vuodesta 1050 1200-luvun alkupuolelle jatkuvan kauden myöhäisrautakaudeksi, mikä on mielestäni huono nimitys, koska sillä viitataan yleensä paljon pidempään ajanjaksoon. Syynä on ehkä se, että ristiretkiä tehtiin vasta aivan kauden lopussa, jolloin ristiretkiäika siten kuten sitä meillä käytetään on myös väärä nimi. Terminologia kaipaa remonttia niin meillä kuin Virossa, mutta eipä hyviä ehdotuksia aiheesta ole näkynyt.

Maanviljely

Varhaisimmat merkit viljan viljelystä ovat Virossa paljon vanhemmat kuin Suomessa, ne ovat samanaikaisia kampakeramiikan ilmaantumisen kanssa (noin 4000 eKr). Maiseman avartuminen tukee ajatusta, että kyseessä ei olisi kaukokulkeutuminen. Vanhimmat karjanhoitoon liittyvät löydöt ovat nuorakeraamisen kulttuurin ajalta. Nuorakeraamikoilla oli ainakin lampaita tai vuohia ja nautoja, mahdollisesti myös sikoja. Kampakeraamisena aikana asuinpaikkojen valinta perustui täysin pyynnin tarpeisiin, nuorakeraamisena aikana maatalous näytti määrävän sijainnin.

Vanhemmalla pronssikaudella pyynti oli yhä tärkeää. Maanviljely perustui ilmeisesti kaskiin. Nuoremmalla pronssikaudella asutuskaava muuttui ja rannikon alvarialueilla siirryttiin pysyvään peltoviljelyyn. Peltosten reunoille muodostui pientareita kohdissa, joissa ristiin kynnettäessä auran kulkusuuntaa käännettiin. Muodostuneita epäsäännöllisen muotoisia peltosaarekkoja kutsutaan Itämeren tyyppin pelloiksi. Esiroomalaisella ajalla tulivat käyttöön säännöllisen muotoiset ns. kelttiläiset pellot. Peltosten säännöllisen muodon ja koon kirjoittajat katsovat johtuneen verotuksen tarpeista. Esiroo-

malainen rautakausi on Virossa niukka-löydöistä kuten meilläkin. Viljasiitepölyjen lisääntyminen todistaa kuitenkin, että väestö kasvoi. Roomalaisella rautakaudella otettiin raskasaita savikoita viljelyyn. Rautaiset maataloustyökalut yleistyivät. Myös sisämaassa siirryttiin kaskesta peltoviljelyyn. Lannoituksen alku liittyy näihin muutoksiin. Asutusyksikkönä oli vielä yksinäistila.

Esiviikinkiaikaan talous muuttui. Kylästä tuli yhteiskunnan perusyksikkö. Maankäyttömalli muuttui, pellot jaettiin talojen kesken. Kirjoittajat puhuvat kaitapelloista. Kyseessä lienee käänkövirhe, Suomessa puhutaan sarkajaosta. Sarkajaon myötä siirryttiin pysyvään kaksivuoroviljelyyn, jossa pelto ja kesanto vuorottelivat. Varsinaiseen viikinkiaikaan liittyi useita muutoksia. Rautakärkinen aura otettiin käyttöön. Syysrukiin viljely mahdollisti kaksivuoroviljelyn sijasta tehokkaamman kolmivuoroviljelyn. 1000-luvun alussa käyttöön otetut länget mahdollistivat tehokkaamman kynnön, härän vetovoima kun on vain neljäsosa hevosen vetovoimasta.

Yhteiskunta

Kivikauden yhteiskunnasta kirjoittajat toteavat olleen egalitaarinen toisin kuin Suomessa, jossa varsinkin kampakeramiikan II-tyylin ajoilta on löydetty todisteita alkavasta eriarvoistumisesta. Nuoremmalla pronssikaudella syntyi maanomistus ja eriarvoisuus. Viroon ilmaantuu linnoitettuja keskusasuinpaikkoja yksinäistilojen lisäksi. Niiden kirjoittajat katsovat olleen ennen kaikkea käsityön ja kaupan keskuspaikkoja. Linnoitetut asuinpaikat häviävät esiroomalaisella aikana, kun Skandinavian pronssikauden korkeasuhdanne on hiipunut.

Kirjoittajat mainitsevan kuningas-sanan lainautuneen germaanisista kielistä ehkä juuri tähän aikaan. Sillä on voitu viitata linnoitettujen asuinpaikkojen päällikköön. Esiroomalaisena aikana syntyneiden kelttiläisten peltojen yhteydessä he puhuvat verotuksesta. Evoluutioantropologia ei kuitenkaan tunne verotusta päällikköyhteiskunnan yhteydessä. Päälliköt ottavat vastaan lahjoja, vasta valtio verottaa, joten ehkä peltojen vakiokoolle on jokin muu syy.

Kirjoittajat puhuvat päälliköistä tai itse asiassa päälliköiden tiloista ensi kerran kansainvaellusajan yhteydessä. Tällöin myös aseet ilmaantuivat hautoihin uudestaan oltuaan poissa useita satoja vuosia. Hieman epäloogista on, että myös esiviikinkiajan yhteydessä mainitaan päälliköiden astuvan esiin ja aseiden hautoihin. Myöhäisen rautakauden yhteiskuntaa koskeva keskustelu käydään Henrik Lättiläisen ja saagojen antamien kirjallisten lähteiden perusteella, ei kalmistoanalyysiin pohjautuen.

Esiviikinkiaikana ryhdyttiin jälleen rakentamaan linnoja. Osa niistä oli ylimysten asuntoja, osa pakolinnoja. Käsityöläiset asuivat vieressä. Viikinkiaikana naisten korut ja lasten lelut ilmaantuivat linnoihin. Kylän väestö siirtyi ilmeisesti vallien suojaan. Myöhemmin, 1000-luvulla linnat näyttävät jälleen olevan vain ylimystön ja heidän piirinsä käytössä. Talonpohjat hajaantuivat kyliin. Muinaismaakunnat eli kihlakunnat syntyivät ilmeisesti 1000-luvulla. Niiden valtakeskuksina oli linnat. 1200-luvun alussa oli syntynyt seitsemän kihlakuntaa suurempaa alueellista yksikköä, maakuntaa. Henrikin kronikka ei puhu kuitenkaan mitään niiden johtajista. Kihlakuntien johtajia siinä sen sijaan mainitaan. Ilmeisesti maakuntia hallittiin käräjillä, joihin pitäjien johtajat osal-

listuivat. Henrik ei käytä näistä nimitystä rex, kuten Länsi-Euroopan kuninkaista, vaan seniores, principes ym. Vaikka yksittäisellä maakunnalla ei ollut johtajaa, ne pystyivät yhdistymään sodankäynnissä. Henrik kertoo 6000 miehisestä virolaisarmeijasta, malevasta, joka muodostui kuuden maakunnan yhdistäessä voimansa.

Viro kuten Suomikaan ei kuitenkaan ehtinyt yhdistyä valtioksi. Niinpä Viro joutui aiemmin valtiosolle ehtineiden Tanskan sekä saksalaisten valtaan vuonna 1227. Suomen ja Viron valloitus oli kuitenkin ilmeisesti erilaista. Suomen arkeologinen aineisto viittaa vähitellen tapahtuneeseen kristillistymiseen. Virosta ei tunneta yhtään kristillistä hautaa ennen valloitusta. Paikallinen ylimystö näyttää kuitenkin ainakin Saarenmaalla säilyttäneen asemansa alistuttuaan uusille valanpitäjille.

Lopuksi

Suomen arkeologian tuntija saa Kriiskan ja Tvaurin esityksestä paljon herätteitä omien sosiaalisten ja taloudellisten olosuhteidemme ja muutostemme tulkintaan erityisesti rautakauden suhteen. Tässä esittelyssäni olen kiinnittänyt huomiota ennen kaikkea esihistorian tulkintoihin. Kriiska ja Tvauri eivät kuitenkaan unohta esineistön ja kiinteiden muinaisjäännöksiä kuvausta. Suomessa niiden kuvaus saa usein ylivallan, jossa esihistoria hukkuu tavaraluetteloihin. "Viron esihistoriassa" molemmat ulottuvuudet ovat saaneet tasapainoisesti tilaa.

Eero Muurimäki
emuurimaki@gmail.com

FL Eero Muurimäki on arkeologi ja projektitutkija.

Naisia rautakautisten kalmistojen rajoilla – mytologista nimistöntutkimusta

Juha Ruohonen

Kaija Mallat 2007: *Naiset rajalla. Kyöpel, Nainen, Naara(s), Neitsyt, Morsian, Akka ja Ämmä Suomen paikannimissä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1122. 232 s.*

Nimistöntutkija Kaija Mallatin väitöskirjatutkimuksen aineistona ovat paikannimet, joiden alkuosana on jokin seuraavista naiseen viittaavista tai naista tarkoittavista sanoista muunnoksineen: *kyöpel, nainen, naara(s), neitsyt, morsian, akka ja ämmä*. Työssä käytetty aineisto sisältää kaikkiaan noin 4000 paikannimeä, jotka on koottu pääasiassa Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen Nimiarkiston kokoelmista ja Maanmittauslaitoksen ylläpitämästä Paikannimirekisteristä.

Allekirjoittaneen kuullessa nyt puheena olevasta väitöskirjatyöstä ensimmäisen kerran keväällä 2001, oli tutkimuksen työotsikkona vielä ”Suomen rautakautis-

ten kalmistojen nimet”. Alkuperäinen tutkimusasetelma osoittautui kuitenkin tekijän mukaan monessa suhteessa mahdolltomaksi. Museoviraston arkeologian osaston arkiston inventointiraporteista kerätyssä kalmistojen nimiaineistossa oli runsaasti myös muita, esimerkiksi lähellä sijaitsevien talojen ja muiden paikkojen kuin varsinaisten muinaisjäännösten nimiä. Tietoja rautakautisten kalmistojen nimistä oli mahdollista poimia vain arkeologisesta lähdeaineistosta, jonka tarkkuus ei Mallatin mukaan ollut nimistöntutkijalle tarpeeksi tarkkaa.

Tutkimusprosessin edetessä nimiaineisto laajeni kattamaan myös kalmistojen lähipaikkojen nimiä. Näillä työssä tarkoitetaan lähinnä tiettyjä kohteen läheisyydessä sijaitsevia sisällöltään tuntemattomia, nimeämisperusteiltaan hämärtyneitä tai uskomusperinteeseen viittaavia paikannimiä. Lisäksi lähiniminä on huomioitu kokoontumispaikkoina pidettyjä kohteita. Aineiston laajentuessa alkuperäisen työn tutkimusaluetta jouduttiin rajaamaan ensin Länsi-Suomeen ja myöhemmin vielä tarkentuen Hämeeseen, Satakuntaan ja Varsinais-Suomeen. Tämä työn tausta-aineisto käsittää kaikkiaan lähes tuhat paikannimeä.

Lopullisessa monografiassa rautakautisten kalmistojen nimet tausta-aineistoinen ovat säilyneet ainoastaan vertai-

luaineistona – ja melko näkymättömänä sellaisena. Toisin sanoen väitöskirjasta on siis turha etsiä selityksiä hunningoille tai muille mahdollisille kalmistojen nimille, sillä työ käsittelee – kirjan otsikon mukaisesti – lähinnä naisiin liittyviä paikannimiä. Uusi tutkimusrajaus sai alkunsa huomiosta, että esihistoriallisten kalmistojen tai niiden lähipaikkojen nimissä esiintyy usein jokin naista merkitsevä ilmaus.

Väitöskirjalla on ollut kaksi laajempaa tavoitetta. Ensinnäkin tarkoituksena on ollut tulkita aineiston naisiin liittyvät paikannimet eli selvittää niihin sisältyvät elementit ja asiatausta sekä erottaa nimiryhmistä eri-ikäiset ja eri perustein annetut nimet.

Varsinaisena päätavoitteena on ollut mytologisten paikannimien tunnistaminen. Mallatin mukaan nimen mytologisuus on olennainen osa monien naista merkitsevillä sanoilla alkavien paikannimien tulkintaa; tätä ei aikaisemmassa tutkimuksessa aina ole huomattu. Väitöskirjatyössä käytetyn aineiston avulla onkin etsitty yleistä tasoa myöten mytologisen nimen kriteereitä, joita ei tekijän mukaan tätä ennen ole juurikaan käsitelty.

Mallatin jo työn alkupuolella esittelemän määritelmän mukaan mytologiset paikannimet sisältävät ja välittävät sellaista sosiaalisesti merkityksellistä tietoa, jonka avulla perustellaan jonkin vakiintuneen käyttäytymistavan tai asiantilan alkuperää ja tehtävää yhteisössä. Tarkemmin ajateltuna määritelmä osoittautuu kuitenkin turhan laveaksi ja olisi kaivannut tarkentamista. Tarkennusta kaipaisi myös mytologisen paikan – ei siis paikannimen – tunnistaminen ja määrittely, sillä nyt mytologisina pidettävien nimien taakse kätkeytyvien kohteiden kriteerejä ei työssä suoraan ole selitetty.

Väitöskirjan laajat mytologisten nimien teoreettiset ja tutkimushistorialliset osuudet ovat kiinnostavaa luettavaa. Vain joitain teoksia nimistöntutkimuksen ulkopuolelta mainitakseni, uhratun palstamäärän perusteella väitöskirjalle on huomattavaa vaikutusta antanut arkeologeillekin tuttu Mauno Kosken teos ”Itämerensuomalaisten kielten hiisisanue I-II”; usein työssä törmää myös Veikko Anttosen uskontotieteellisen tutkimukseen ”’Pyhä’ kulttuurisena kategoriana”.

Perinteisesti paikkojen mytologisuus on paikannimistöissä ilmentynyt mm. sanoina *hiisi*, *pyhä* ja *ukko*. Mytologisiksi tulkitut paikannimet viittaavat usein ympäristöstään selvästi erottuviin merkittäviin luonnonkohteisiin, jotka on nimetty jo varhain. Mallat rakentaa työssä mytologisille paikannimille myös laajempaa selitysmallia.

Nimiä käsitellessään Mallat toteaa, ettei ole olemassa sellaisia tiettyihin paikkoihin liittyviä sanoja, jotka itsessään olisivat mytologisia. Vaikka osa tietyn mytologiseksi tulkitun sanan sisältävistä paikoista osoittautuisi mytologisiksi, on esimerkiksi *Hiisi*-nimiä, joiden nimeämisperuste selittyy muutoin. Toisaalta vaatimattomiinkin paikkoihin viittaavat nimet voivat olla mytologisia, jos niiden tarkoitteet ovat sijainniltaan keskeisiä ja topografialtaan erikoisia – esimerkiksi *hiisi*-sanueessa jyrkkiä tai kivikkoisia.

Kaikki kirjan otsikossa esiintyvät nimiryhmät variantteineen käsitellään tutkimuksessa erikseen. *Naara(s)*-nimet ovat Mallatin mukaan niin vanhoja, ettei niihin sisältyvää sanaa *naara* enää yleisesti ymmärretä naista tarkoittavaksi, vaan se on usein nimistöntutkimusta myöten tulkittu väärin liittämällä sana vesistöni-

missä naarakseen ja maastokohteissa ansoihin. Vesistönimien lisäksi tutkimusaineistosta tulee esille jonkin verran kallistoja (mm. Lempäälä Naarankalmanmäki) ja uhripaikkoja.

Aineiston ambivalenssi luonne käy ilmi erityisesti *Nais-*, *Neitsyt-*, *Akka-* ja *Ämmä* -alkuisissa nimissä. Niissä on sekä vanhoilta vaikuttavia huomattavien luonnon- ja rajapaikkojen nimiä, että nuoria pienten asumusten, viljelysten ja suolampien nimiä. Tosin suuri osa jälkimmäisenä mainittuun kategoriaan liitetystä nimistä saattaa heijastella maakappaleiden nautintaa ja omistusta. Tekijän mukaan mainittujen nimien jakauma heijastaa kulttuurista muutosta, jonka seurauksena naisen asema yhteiskunnassa olisi muuttunut. Ekskursioluonteisesti *neitsyt*-sanon yhteydessä esitellään myös *Jungfru* ja *Impi* -nimiä.

Morsian-nimet puolestaan vaikuttavat Mallatin mukaan nuorehkoilta. Suuri osa nimistä perustuu melko myöhään lännestä saapuneeseen varoitustarinaan, jossa morsiamelle tai muulle hääväelle tapahtuu traaginen onnettomuus. Nimiryhmän mytologisuuteen viittaavat tietyt raja-, uhri- ja kokoontumispaikkojen nimet, jotka kuvaavat joko morsiamen liminaaltilaa tai kognitiivisten kategoriarajojen ilmentymä.

Naisiin liittyvien nimien mytologisesta näkökulmasta johtuen Mallat tarkastelee myös noitiin ja naimattomiin naisiin yhdistettyjä *Kyöpelin*-nimiä. Nimet liittyvät useimmiten vaikeakulkuisiin ja jyrkkärinteisiin maankohoumiin, kuten Mauno Kosken tutkimat *Hiisi*-nimetkin; lisäksi ne sijaitsevat usein vesistöjen läheisyydessä. Keskeisten ja vanhimpina pidettävien *Kyöpelin*-nimien kummitusta, paholaista tai noitaa merkitsevä kompo-

nentti viittaa paikkojen mytologisuuteen, johon nimiaineistossa yhdistyy naissukupuoli. Nimen muita selityksiä Mallat pitää myöhäsyntyisinä tarkoituksina, kuten myös *Kyöpelin*vuoreen liitettyä vanhaa piikatradiitiota.

Käsiteltävä nimiaineisto on työssä esitelty perusteellisesti. Jokaisen nimiartikkelin yhteyteen on lisätty yhteenveto, joka aineiston suuri koko huomioiden on lukijaa kohtaan pelkästään kiitettävää. Nimien yhteydessä esitellään myös paikkoihin liittyviä tarinoita ja nimiselityksiä sekä kohteiden topografista luonnetta.

Varsinaisen nimiaineiston esittelyn jälkeen väitöskirjassa käsitellään kohteiden rinnakkais- ja lähinimiä. Rinnakkaisnimillä ja -muodoilla Mallat pyrkii osoittamaan alkuperäisiin nimiin liittyviä piirteitä, tulkintoja sekä kadonneita merkityksiä. Tutkimuksen kohteena olevien paikkojen mytologiseen taustaan voivat taasen viitata lähialueella sijaitsevat paikannimet; näistä tutkimuksessa on otettu mukaan mm. mytologiaan, kirkolliseen toimintaan, kuolemaan ja kokoontumispaikkoihin liittyviä lähinimiä.

Naiseen viittaavan sanan sisältävät paikannimet ovat odotuksenmukaisesti tulkinnaltaan monilähtöisiä. Kaiken kaikkiaan Mallat luokittelee käsittelemänsä naisiin viittaavat paikat kolmeen laajempaan ryhmään. Suuri osa nimistä liittyy louhikkoisiin tai jyrkkärinteisiin paikkoihin. Toiseen ryhmään kuuluvat vetiset, kosteat tai muuten veden läheisyydessä sijaitsevat paikat. Kolmantena ovat mytologisiin paikkoihin liittyvät nimet. Osassa aineistoa nämä kaikki kolme piirrettä yhdistyvät.

Monet naisiin liittyvistä paikannimistä ovat tutkimuksen mukaan vanhojen raja-

paikkojen nimiä - tähänhän väitöskirjan pääotsikko osaltaan viittaa. Rajan syväliisempi merkitys tosin voidaan yhdistää naisiin kohdistuneeseen sosiaaliseen normistoon ja kulttuuristen tilakategorioiden ylittämiseen. Mytologisoidusta asemasta johtuen naista merkitseviä paikannimiä on liitetty myös territoriaaliin rajoihin; Mallatin mukaan osa paikoista ilmaisisekin rajoituksia naisten kulkemiselle.

Mallat tulkitsee nimistöaineistossaan ilmenevän kaksijakoisuuden osoittavan naisen yhteiskunnallisessa asemassa tapahtunutta muutosta. Vaikka tätä muutosta ei työssä tarkemmin ajoitetaakaan, kyse saattaisi tekijän mukaan olla kristinuskon vaikutuksesta. Aikaisemmin naisiin liittyvät paikannimet heijastuivat merkittävinä luonnonkohteina tai raja-paikkoina, myöhemmin vaatimattomina, toisarvoisina ja jopa halveksuttavina paikkoina. Kulttuurisesta jatkuvuudesta johtuen myös jälkimmäisiä voidaan Mallatin mukaan kuitenkin pitää osaltaan mytologisina.

Aineistoa koottaessa pääpaino on luonnollisesti jo työergonomiankin kannalta ollut Nimiarkiston omissa kokoelmissa. Tästä on työhön aiheutunut tiettyjä rajoituksia jo yksin arkiston rakenteellisten seikkojen vuoksi. Tutkimuksessa on huomioitu vain paikannimet, joissa naista tarkoittava sana on nimen alkuosana. Koska nimilappujen tiedot kohteista ovat pääasiassa varsin suppeita, saavat yksittäistenkin informanttien antamat tiedot työssä varsin huomattavaa painoarvoa. Tämän olisi voinut korjata täydentämällä aineistoa esimerkiksi Kansanrunousarkiston materiaalilla.

Vanhoja paikannimiä ei systemaattisesti ole haettu kuin painetuista lähdejulkaisuista. Historiallista asiakirja-aineistoa,

lähinnä isojakoasiakirjoja, on käytetty alkuperäisen tutkimusaineiston osalta. Aineiston laajuudesta johtuen eri paikannimistä saatavaa kokonaiskuvaa on kuitenkin pidettävä hyvin kattavana.

Työssä on hyödynnetty kartta-aineistoa, mutta järjestelmällisesti vain alkuperäisen kalmistoaineiston osalta. Olisikin ehkä kohtuutonta edellyttää kaikkien tutkimuksessa mukana olleiden tuhansien paikannimien tarkastamista lähinimiseen painetuilta kartoilta. Kuitenkin peruskarttatasoisen kartta-aineiston saatavuus on viime vuosien aikana helpottunut huomattavasti esimerkiksi Internetin kautta toimivien sovellusten ansiosta, joten täysin mahdollonta ei aineiston läpikäyminen nykypäivänä olisi ollut. Joka tapauksessa kohteiden topografisten piirteiden tarkastelu kartoilta olisi ollut selvästi nimilappujen sijainti- ja kuvailutietoihin tukeutumista luotettavampi vaihtoehto.

Monitieteellisen tutkimuksen vaarat, mm. helposti syntyvät kehäpäätelmät, on Mallatin mukaan vältettävissä sillä, että tutkija ei työssään sotke roolejaan. Jo väitöskirjan alussa tekijä painottaa omaa kielentutkijan rooliaan; työn perusteella Mallat pitää nimistöntutkimusta kuitenkin selvästi sekä kielen- että kulttuurintutkimuksena.

Tutkimuksen aiheen takia työssä on nimistöntutkimuksen lisäksi hyödynnetty myös muiden tieteenalojen, kuten uskontotieteen ja folkloristiikan aineistoa ja lähestymistapoja. Työn arkeologiaa käsittelevä osuus jää lähes kokonaan tausta-aineistona kummittelevan kalmistoaineiston varaan. Alkuperäisestä kysymyksenasettelusta ja tutkimusaineistosta huolimatta tutkimuksessa on käytetty vain vähän arkeologista kirjallisuutta hyödyksi: lähdeluettelosta löytyy muu-

taman perusteoksen ja kenttätyömetodiikkaa valaisevan julkaisun lisäksi vain Lempäälän Naarankalmanmäkeä käsittelevä artikkeli.

Väitöskirjan teksti on moitteetonta ja kaikessa asiallisuudessaan väliin jopa tahattoman huvittavaa erityisesti pejoratiivisen luonteen omaavia nimiä käsitellessään. Luettavuutta eivät edes haittaa lukemattomat kulttuurintutkijalle vieraat kielentutkimuksen termit, sillä ne on - yleensä - selitetty varsin kattavasti tekstin yhteydessä.

Koska kyseessä on perinteinen nidottu väitöskirjatutkimus, on siltä turha odottaa runsaita värikylläisiä kuvaliitteitä. Tästäkin huolimatta kuvien puute on silmiinpistävää. Yhteensä työssä on parisenkymmentä nimistöllistä levikkikarttaa sekä kuusi kuvaa rinnakkais- ja lähinimistä. Tekstin havainnollistamiseksi lukija jää kaipaamaan karttaotteita esimerkkikohteiden topografisista piirteistä ja lähinimistä. Eri nimiryhmiin liittyvien elementtien, kuten lukumäärän ja paikan lajin, esittely onnistuisi myös diagrammeihin ja taulukoihin.

Väitöskirjaan on jäänyt jonkin verran myös puutteita ja epätarkkuuksia. Esimerkiksi Museoviraston esihistorian toimistolla tarkoitettaneen nykyistä arkeologian osastoa. Myös Naarankalmanmäkeä käsittelevä osio olisi kaivannut joitain tarkennuksia, sillä nyt kyseinen kohde mm. näyttäytyy ainoana röykkiökalmistona, johon olisi haudattu lapsivainajia. Tutkimuksen nimiaineiston sisältävät liitteet olisivat myös kaivanneet viimeistelyä. Olisi lisäksi ollut kiinnostavaa saada selville työn taustaaineistona toiminut kalmistonimistö lähinimiseen - kohteet olisi voinut esittää esimerkiksi liitteissä muiden nimiryhmien ohella.

Työssä käsiteltyihin paikannimiin liittyvissä tarinoissa ja selityksissä on runsaasti mainintoja mm. aarre-, uhri-, palvonta-, raja- ja hautapaikoista. Näitä voitaneen pitää myös arkeologisesti mielenkiintoisina, sillä nimet saattavat kätkeä taakseen ennen tuntemattomia muinaisjäännöksiä, lähinnä historialliselta ajalta. Omien tutkimusteni perusteella vaikuttaa siltä, että varsin usein paikkojen väitetty luonne - ja usein myös nimeämisperuste - selittyisi tai ainakin tarkentuisi maastotarkastusten tuloksena.

Nähdäkseni arkeologinen tutkimus voisi toimia monenkin lähitieteen suhteen virkistävänä myytinmurtajana. Inventointien ja kohteiden tarkastusten yhteydessä on joka tapauksessa syytä käydä läpi myös tutkimusaluetta koskeva Nimiarkiston aineisto. Kokeilemisen arvoista olisikin huomioda Mallatin esittämien mytologisten paikannimien kriteerejä tarkastettavia paikkoja valittaessa.

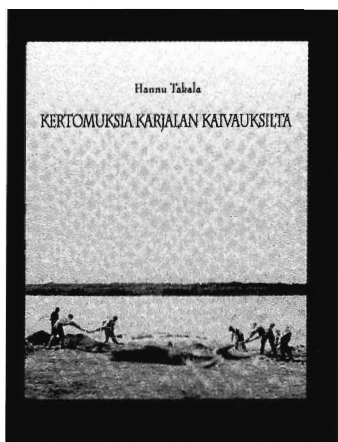
Kaiken kaikkiaan "Naiset rajalla" edustaa nimistöntutkimuksen perinteistä etymologista suuntausta. Tutkimus valottaa kiinnostavalla tavalla menneiden aikojen naiskuvaa ja esittää kattavasti sanojen merkitysvivahteita eri ajoilta. Mytologisista nimistä kiinnostuneille teos tullee olemaan peruskirjallisuutta jo yksin tutkimushistoriallisen osionsa ansiosta.

Juha Ruohonen
Kulttuurin tutkimuksen laitos
Arkeologia
20014 Turun yliopisto
jukaru@utu.fi

FM Juha Ruohonen on jatko-opiskelija Turun yliopiston arkeologian oppiaineessa

Kertomuksia Karjalan kaivauksilta – mitä arkeologi haluaa muistaa

Christian Carpelan

Vuoksen Vartio

Hannu Takala 2007: Kertomuksia Karjalan kaivauksilta. Kustantaja Vuoksen Vartio. 291 s.

Arkeologiaa Karjalankannaksella

Karjalankannaksella on Suomen arkeologiassa huomattava merkitys useasta näkökulmasta tarkastellen. Siellä ovat ajankohtaistuneet aineiston hankinnan, arkeologisen metodin sekä monitieteisen tutkimuksen kysymykset, ja tehdyt ratkaisut ovat vaikuttaneet maasamme sovellettuun arkeologiseen tutkimusprosessiin. Th. Schvindt (1893) hahmotteli kuvan ristiretkiaikaisesta / varhaiskeskiaikaisesta karjalaisesta kulttuurista, jota Hj. Appelgren (1891) täydensi muinaislinnatutkimuksillaan.

Vuoteen 1915 mennessä J. Ailion johdolla toteutettiin kaksi laajaa kivikauden kenttätutkimushanketta, joista toinen (Kaukolan Riukjärvi ja Piiskunsalmi) johti yhden väitöskirjan julkaisemiseen (Pälsi 1915) mutta toinen (Viipurin Häyrynmäki) jäi käsittelemättä (Soikkeli). Ailio itse julkaisi laajan Laatokka-tutkimuksensa (1915), jossa hän kytki arkeologisen aineiston alueen ympäristöhistoriaan. Käsitteilyyn ehti mukaan S. Pälsin (1920) vuonna 1914 tutkima nk. Antrean verkkolöytö, joka aktualisoi kysymyksen Suomen varhaisimmasta asuttamisesta. "Antrean löytö" kirvoitti lähes kaksikymmentä vuotta kestäneen kansainväliseksikin levinneen väittelyn sen ja laajemmin Itämeren alueen varhaisasutuksen ikäasemasta (Carpelan tulossa).

Vuonna 1923 Aarne Europaeus (vuodesta 1930 Äyräpää) hahmotteli "muinaistutkimuksen tehtäviä Karjalassa". Kuitenkaan 1920- ja 1930-luvulla ei aikaisempia vastaavia tutkimushankkeita Karjalankannaksella enää toteutettu mutta kylläkin monia yksittäisiä kaivauksia sekä kivikauden (pääasiassa Äyräpää ja Pälsi) että rautakauden (Cleve ja Voionmaa) kohteissa. Varhaismetallikauteen (pronssikauteen ja esiroomalaiseen rautakauteen) kohdistuneita kaivauksia ei edellä esitettyjen jaksojen aikana toteutettu kuin kaksi (Tallgren 1914; Cleve, ks. Meinander 1954). Karjalan ja Kannaksen

arkeologia oli osa valtakunnan arkeologiaa, eikä Schvindtin jälkeen Suomessa ollut tutkijaa, joka olisi kiinnittänyt nimenomaan Karjalan arkeologiaan. Kokoavaksi katsaukseksi Karjalankannaksen arkeologiaan jäi painettu esitelmä, jonka Äyräpää (1935) piti museopäivillä Viipurissa 1934.

Vuonna 1939 alkoi sota-aika, jolloin arkeologinen tutkimustoiminta alueella oli lähes (Pälsi 1944) keskeytyksissä, ja sota johti mm. Karjalankannaksen luovutukseen Neuvostoliitolle vuonna 1944. Suomalaiset arkeologit eivät enää päässeet tutkimaan aluetta, jonka arkeologinen hallinta siirtyi Neuvostoliiton tiedeakatemian arkeologian instituutille. Neuvostoliittolaisten kiinnostus Karjalankannaksen arkeologiaan oli pitkään vähäistä ja hajanaista. Se suuntautui aluksi kivikauteen mutta pian painopiste siirtyi myöhäisrautakautteen ja keskiaikaan. 1970-luvun lopulta alkaen Kannaksen arkeologia on paljolti henkilöitynyt Aleksandr Saksaan.

Vuonna 1988 ensin Pirjo Uino ja sitten Jussi-Pekka Taavitsainen saivat tilaisuuden tutustua A. I. Saksan Käkisalmen ympäristössä tekemiin tutkimuksiin. Nämä vierailut käynnistivät uuden vaiheen suomalaisten arkeologien Kannaksen tutkimuksessa. Näiden pioneerien vanavedessä ovat 1990-luvulta alkaen Helsingin yliopiston arkeologian oppiaine ja Turun yliopiston arkeologian oppiaine toteuttaneet monipuolisia monitieteisiä tutkimushankkeita yhteistoiminnassa venäläisten arkeologien ja instituuttien kanssa. Uusina tutkijoina Karjalankannakselle ovat sitten suunnanneet Hannu Takala Lahden museon ja Timo Jussila Riihimäen museon nimissä toimien.

Karjalan tutkimuksen uuden aallon tieteellisen julkaisemisen aloitti varsinaisesti Pirjo Uino väitöskirjallaan vuonna 1997. Sen jälkeen kaikki asianosaiset ovat julkaisseet artikkeleita ja Takalalta on valmistunut monografian ensimmäinen osa (2005). Kattava esitys luovutetun Karjalan arkeologiasta on saatu julkaistuksi Viipurin läänin historiahankkeen osana (Saarnisto, toim., 2003). Teokseen sisältyy Uinon (2003) katsaus alueen tutkimushistoriaan, josta tietysti puuttuvat tiedot tutkimuksista, joita on vuoden 2002 jälkeen toimeenpantu Kannaksen lisäksi ainakin Laatokan-Karjalassa (Joensuun yliopiston nimissä, ks. Forsberg 2006), sekä uusimmista julkaisuista. (Sanotun lisäksi Oulun yliopistolla ja Kainuun museolla on ollut arkeologista yhteistoimintaa venäläisen osapuolen kanssa Karjalan tasavallan pohjoisosassa; suomalaisia on osallistunut myös yhteispohjoismais-venäläisiin hankkeisiin Karjalan tasavallassa ja Murmanskin oblastissa.)

Karjalan-tutkimuksia tehneet arkeologit ovat esitelleet tuloksiaan myös populaareilla foorumeilla. Tällä saralla Hannu Takala on äskettäin edennyt muita pidemmälle – hän on julkaissut edellä mainitusta tutkimushankkeestaan kertovan muistelmateoksen, *Kertomuksia Karjalan kaivauksilta* (2007), jonka sisältöä seuraavassa tarkastelen.

Suunnittelusta tositoimiin

FT Hannu Takala (jäljempänä HT) on 'Karjalan poikki' – hänen juurensa juontuvat Vuoksen varrelta, Äyräpään Paakolasta. Hän osallistui kotiseutumatkalle 1997. Se tarjosi elämyksen, joka avasi hänen silmänsä näkemään tarkemmin ja sielunsa tuntemaan syvemmin. Hän valaistui, heräsi ja ajan myötä koki Karjalan kohtalokseen. Tästä hän tekee selkoa käsillä olevassa kirjassaan, joka

on tutkimushankkeesta, siitä johtuvista matkoista sekä tekijän henkilökohtaisista tuntemuksista ja sielunliikkeistä kertova kuvaus. Se pohjautuu matkapäiväkirjan yksityiskohtaisiin muistiinpanoihin.

Kotiseutumatkan jälkeen HT alkoi suunnitella Karjalankannakselle arkeologista tutkimusprojektia, jonka hän hyvin perusteiden kohdaksi entiseen Äyräpään kihlakuntaan ja painotti kivikauteen. Hankkeen toteuttaminen alkoi syksyllä 1998, kun hän pienen iskuryhmän kera teki Äyräpään pilottimatkan, jolloin tarkoituksena oli yrittää paikallista eräiden kiviesineiden löytökohtia ja samalla kartoittaa mahdollisuuksia tehdä arkeologista kenttätöitä alueella. Saamansa kokemuksen pohjalta HT alkoi suunnitella varsinaista tutkimushanketta. Työskentely jakautuisi kolmeen vaiheeseen: (1) systemaattiset tarkastuskäynnit kaikille tunnetuille esineiden löytöpaikoille, (2) uusien kohteiden etsinnät ja (3) uusien kohteiden kaivaukset. Käytännössä vaiheita toteutettiin osaksi päällekkäisesti. Kirjassa esitettyjen tietojen perusteella päätellen, että projekti tehti kuuden vuoden aikana (1999–2004) kuusitoista tutkimusmatkaa, joihin käytettiin yhteensä 104 työpäivää. Tulokset todistavat, että työteho ja tuottavuus on ollut melkoinen.

Kuten todettu, ensimmäisen tutkimusvaiheen tulokset on jo julkaistu (Takala 2005). Myös kolmannen tutkimusvaiheen, siis kaivausten tuloksista, on julkaistu artikkeleita sekä mainintoja (Takala 2004a; 2004b; Takala & Sirviö 2003). On syytä olettaa, että myös kakosvaiheen tulokset ovat pian tutkijayhteisön käytettävissä.

Hankkeen toteuttamisessa erottuu myös eri vaiheita. Tieteellinen valmistelu, ra-

hoituksen ym. sponsoroinnin ja varustelun hankinta sekä tutkimusryhmän kokoaminen ovat kaikki olleet vaivannäköä vaatineita osahankkeita, joiden lisäksi tulee itse kenttätö. Kokematon saa HT:n kirjasta hyvää osviittaa. Näyttää, että nimenomaan rahoituksen hankinnassa HT ei ole jättänyt yhtään kiveä kääntämättä. Tutkimusryhmä, jonka hän kokosi joka kerta erikseen, koostui tavallisesti muutamasta arkeologista sekä parista 'siviilistä'. Kaivauksia varten ryhmää lisättiin niin, että mukana saattoi joskus olla lähes 20 henkeä. Kerrasta toiseen osa ryhmän jäsenistä vaihtui, mutta jatkuvuuttakin oli: HT:n lisäksi muutama lienee osallistunut jokaiseen matkaan.

Arkeologille topografiset kartat ovat olennainen työväline sekä valmistelussa että kentällä. Kirjassa HT jaksaa valittaa siitä, että karttojen saanti oli kohtuuttoman vaikeaa 1990-luvun lopulla, jolloin hän käynnisti projektiaan. Oman kokemukseni mukaan tarvittavan kartaston kokoaminen ei ollut tuolloin lainkaan vaikeaa. Sota-arkistosta oli mahdollista saada kaikista topografikunnan vanhoista Karjalan 'topoista' kopioita normaaliin kopiohintaan. Sen lisäksi alkuperäislehtiä oli myynnissä useassa Helsingin antikvariaatissa. Nykyisinhän kartat ovat saatavilla digitalisoituina, kuten HT:kin toteaa.

Itse kenttätö jakautuu varsinaiseen arkeologiseen työhön sekä tutkimusmatkojen käytännön toteutukseen. Ensikermaiselle kenttätutkimusmatka Venäjälle on aina varsin erikoinen kokemus, ja se ilmenee hyvin myös HT:n kuvauksesta. Kulttuurishokin ainekset alkavat kertyä jo raja-asemalla, jossa vierailta tuntuivat käytännöt 'rassaavat'. Sama koskee viranomaistoimintaa perillä tutkimusalueella. Räsistynyt elinympäristö ja

sosiaaliset ongelmat, kuten alkoholi-soituminen sekä elintasokuilu rikkaiden ja tavallisten maalaisten välillä, vaikuttavat käsittämättömiltä. Kaiken tämän näkeminen kauhistuttaa ja herättää kysymyksiä venäläisyyden outoudesta ja poikkeavuudesta verrattuna järkevään, suomalaiseen, normaalitilaan. Majoituksen hankkimiset, rekisteröitymiset, ostosten teko, kaikki olisi ummikkosuomalaisille lähes mahdotonta, mutta onneksi mukana on Vadim Adel, arkeologi, joka osaa tulkata ja tuntee venäläiset tavat. Kuvaukset kaikesta tästä sekä liikkumisesta Äyräpään kihlakunnan eri osissa "kovan luokan" maastureilla ja arkeologisesta työskentelystä ovat kiinnostavasti kirjoitettuja. Ne edustavat kirjan parasta sisältöä. Siihen kuuluvat myös turmelutumattoman luonnon kauneuden miltei lyyriset ylistykset.

Mutta, kun HT pysähtyy kuvailemaan venäläisiä ja venäläisyyttä, hän sortuu triviaaleihin, usein toistettuihin stereotypioihin, tyyliin "ei venäläisyyttä voi ymmärtää". Siinä kirjoittaja kyllä antaa pahasti periksi epä-älyllisille ennakkoluuloille, joille hän varmaan on saanut demonisoivaa ja mystifioivaa vahvistusta kaikenlaisten Venäjän-tuntijoiden kirjoista. Siltä pohjalta ei voi toivoa saavuttavansa minkään kansan - oman enempää kuin vieraan - ymmärtämistä. Vähitellen kuitenkin asenne antaa tilaa oikealle pohdinnallekin ja päättyy siihen, että "... meillä suomalaisilla olisi yksilöinä mitä parhaimmat edellytykset tulla toimeen venäläisten kanssa pitkän yhteisen historiamme ja kulttuureissamme olevien samankaltaisten piirteiden ansiosta". Silti, vuosien kuluttuakin, HT on juuttunut triviaalitason kysymykseen, voiko Venäjää sittenkään ymmärtää? Luulen sen johtuvan siitä, että hän on rajoittunut tarkastelemaan Venäjää lähes yksinomaan maasturistaan ja arkeolo-

gisesta toiminnastaan käsin. Tiedän, että moni asia alkaa näyttää aivan toiselta, kun alkaa osallistua sikäläiseen todelliseen elämään.

Karmaiseva, lohduton, uskomaton, epätoivoinen, ikimuistoinen, kaoottinen, epätodellinen. Näitä ja muita vastavia adjektiiveja, usein superlatiivisia ilmaisuja, HT käyttää kuvaillessaan kulttuurishokin vallassa nähtyä ja koettua. Adjektiivit ovat runsaina käytössä myös kun hän kuvaa elämää tutkimusryhmässä ja sen liepeillä. Niiden käyttö kertoo tässäkin voimakkaasta tunteesta, ja ne lyövät leimansa hänen kirjalliseen tyyliinsä.

Muuten tekstissä erottuu kaksi usein käytettyä sanaa, joita en voi kommentoida sivuuttaa; ne ovat *jäänn* ja *kasa*. Muinaistutkijassa on kiinnitetty huomiota jäänn-sanan käyttöön arkeologiassa (Carpelan 2005), ja HT:n lisäksi muidenkin kannattaisi kerrata, mitä jutussa tuosta sanasta sanotaan. Mitä kasaan tulee, on selvä, että aktiivi-iässä oleville nykyarkeologeille ym. nykysuomalaisille on yritettävä selvittää, että kasaamalla voidaan saada aikaan vain kasa eikä mitään sellaista, jolla on selkeä rakenne kuten esimerkiksi hyllyköllä, jonka osat ostetaan kaupasta. Siis: huonekalu kootaan osista tai rakennetaan mutta kasa kasataan. Kielenkäyttöön tai oikeammin kirjoitusasuun liittyy vielä eräs seikka. Koska kyse on Venäjästä, jossa arkeologinen kirjallisuus on voittopuolisesti kirjoitettu venäjäksi kyrillisin aakkosin, sanat joudutaan translitteroimaan latinlaiseen kirjoitusasuun. Tämä ei ole kirjassa täysin onnistunut. Muistutan, että Muinaistutkijassa on kiinnitetty huomiota myös kyrilliikan translitterointiin (Carpelan & Uino 2006).

Unelmia ja todellisuutta

Entä sitten itse arkeologinen työskentely? Tekstistä sekä HT:n muista julkaisuista samoin kuin hänen tutkimusryhmänsä jäsenten julkaisuista päätellen, että hänen johdollaan kokeneiksi tunnettujen kenttämiesten arkeologinen työ on epäilemättä tuottanut laadukasta tulosta. Sanomalehtimiehelle asia kerrotaan näin: "Me olemme keränneet porukkaan huippuammattilaisia, joilla perustieto on jo olemassa. Meidän ei tarvitse harastaa hakuammuntaa, vaan me voimme mennä suoraan asiaan." Näin voivat havaintojeni mukaan koulutetut ja kokeneet suomalaiset arkeologit keskimäärin toimia. Mutta kyse onkin siitä, että juuri *hän*, HT, on "... kuin jääkiekkjoukkueen manageri ..." koonnut iskurityöläisistä koostuvan voittajaryhmän.

HT:n mielessä oli välkkynyt "... mahdollisuus päästä johtamaan kaivausta Karjalan kannakselle – teko, johon juuri kukaan suomalaisarkeologi ei ollut pystynyt alueen menettämisen jälkeen, vaikka yhteisprojekteissa suomalaisia arkeologeja olikin vastuutehtävissä mukana ollut jo aikaisemmin". Sentään vastuutehtävissä! Asia on kyllä niin, että Venäjällä kaivaukset tehdään aina venäläisen arkeologin tutkimusluvalla, jonka haltija on kyseisen kaivauksen johtaja. Tämä ei muuksi muutu, vaikka HT nimittää venäläistä kaivauksenjohtajaa "valvojaksi". HT:aa ja muita vastaavassa "vastuutehtävässä" toimineita suomalaisia voinee nimittää kenttäjohtajiksi (Field Director).

Uho kasvaa ja itsekehu tiivistyy tasaisesti kirjan loppua kohti: Jääsken Papinniemen kaivaus "... toteutui vasta parin vuoden päästä, mutta se toteutuikin tavalla ja sellaisella kokoonpanolla, ettei sellaista oltu Karjalassa ennen nähty". Kaikki

tietävät, että kaivaukset ovat erilaisia, ja näin oli ollut siihen mennessä myös Kannaksella. Papinniemen kaivaukseen mennessä oli Räisälän Juoksemajärvellä jo toteutettu mittavampikin kaivaus eikä nk. huippuasiantuntemusta ollut puuttunut. Lisäksi osa tutkimusryhmästä oli työskennellyt siinä kohteessa kokonaisen kuukauden yhtä mittaa tietämättä, että HT:n mukaan paria viikkoa pidempään kaivaukseen ei olisi ollut varaa henkisesti, sillä Venäjällä "... olosuhteet olivat sen verran rankat". On muitakin, jotka ovat työskennelleet Venäjällä pitempään (ja lukuisina päivinä vieläpä kellon ympäri kuten HT:n hankkeessa) vammautumatta.

Hyvistä työntekijöistä huolimatta kaivaukset ovat tuottaneet HT:lle mielipahaa, vaikka tulokset ovat olleet erinomaiset. "Valvojilla", jotka työn edetessä käytännön syistä vaihtuivat, on ollut omiakin käsityksiä kaivauksen tekniikasta, havainnoinnista, tulkinnasta ja dokumentoinnista. HT on joutunut "vääntämään kättä", jopa "ajautumaan konfliktiin", sillä omassa näkemyksessään hän ei ole halunnut antaa periksi. Neuvottelut ovat tasoittaneet tunnelmaa, mutta "... rattaissa oli rahinaa kaivauksen loppuun asti". Tämä on varmasti ollut vaikea tilanne, joka on voinut johtua yhteensopimattomista henkilökemioista. Olen kuitenkin saanut sen vaikutelman, että HT on ollut kyseisissä tilanteissa tulkinnoissaan oikeassa.

Yhteensopimattomista henkilökemioista kenties myöskin johtui, että HT halusi "vapauttaa" hankkeesta kaksi arkeologian opiskelijaa ja yhden harrastajan, jotka "... olivat osoittaneet selvää keskittymiskyvyn ja motivaation puutetta työtä kohtaan". Tosin ennakkoluulotkin ovat voineet vaikuttaa asiaan: "Erityisesti arkeologian opiskelijoissa olin vuosien ai-

kana nähnyt jos jonkinlaisia päämäärätiedottomia ajelehtijoita ja hienohelmoja, jollaisia en halunnut mukaani Kannakselle.” Asianomaisia oli kuitenkin suositeltu. Oli miten oli: ”Tunnettu tiimityöhön liittyvä opetushan on, että jos omenakorissa on yksikin mätä omena, se pitää heittää pois, sillä muuten se mädättää kaikki muutkin korissa olevat omenat.” Kotiin palattuaan HT kirjelmöi ”... kyseisen yliopiston henkilökunnalle, josta ongelmalliset opiskelijat olivat ...”, mutta kirjeeseen ei liene vastattu. Hankkeesta vapautettu Oula Seitsonen (2003) on kuvaillut omia kokemuksiaan Telkkälän kaivaukselta. Tästä ei HT mainitse.

Pahan luettelo ei pääty tähän. Vuosien aikana HT oli ”... joutunut useaan otteeseen kokemaan sen, miten tunneherkkää Karjalan tutkimus Suomessa oli. Ikävän sivumaun tähän toivat omaan ryhmäämme kohdistetut aiheettomat parjaukset ...”. Osa kollegoista olisi HT:n mukaan pitänyt tunnettujen löytöpaikkojen tarkastuksia tieteellisesti merkityksettömänä toimintana. Merkillinen väite, sillä siltä pohjaltahan kaikki olivat lähteneet liikkeelle. Sen sijaan HT itse antaa aasinpotkun kollegoille Ailiosta alkaen, kun hän esittää, ettei neoliittisten kohteiden etsintä tuota kiinnostavia tuloksia sillä perusteella, että ”... missä tahansa ... rantaviiva oli ollut neoliittisella kivikaudella, siellä löytyi merkkejä kivikautisesta asutuksesta”. Silloista väitöskirjan tekijää (Takala 2004a) kiinnostivat vain varhaiset mesoliittiset kohteet; niitä toiset eivät eristäneet kokonaiskuvasta.

”Aikaansaavat miehet ovat aina niiden hampaissa, joilla on samat pyrkimykset, mutta vähemmän kykyjä.” Tästä lauseesta HT sai voimaa ollessaan (kuvitteellisen) parjaukskampanjan kohteena. Mutta jospa juuri hän onkin ollut se, jonka on täytynyt jauhaa toisia hampaissaan?

HT mainitsee, että eräät suomalaiset arkeologit olivat aloittaneet systemaattiset kenttätutkimukset Karjalankannaksella jo 1980-luvun puolella ja myöntää, että heille kuuluu siitä kiitos ja kunnia. Nimiä hän ei kuitenkaan kerro tekstissä eikä mainitse heitä referensseissä. Katson, että tämä puute on korjattava tässä kollegoille suunnatussa kirjaesittelyssä. Uuden Karjalan-tutkimuksen todellinen uranuurtaja on Pirjo Uino, joka (työskenneltyään useana kenttäkauteina Staraja Ladogassa professori A. N. Kirpičnikovin kaivauksilla) alkoi 1988 ensimmäisenä suomalaisena arkeologina toisen maailmansodan jälkeen työskennellä *yhtäjaksoisesti* Karjalankannaksella. Silloin alkoivat yhteistyö Aleksandr Saksan kanssa kaivauksilla sekä Museoviraston arkistotietoon perustuvat, talvisotaan mennessä tunnettujen muinaisjäännöspaikkojen tarkastukset. PU teki kuvausretkiä muinaisjäännöspaikoille liikkuen omin päin julkisilla liikennevälineillä sekä jalan. Monivuotisen työskentelyn aikana kertynyttä tietovarantoa PU on julkistanut lukuisissa tieteellisissä ja populaareissa artikkeleissa sekä hyödyntänyt tunnetussa väitöskirjassaan (Uino 1997). Kuinka moni suomalainen arkeologi olisi pystynyt tähän?

HT vaikenee systemaattisesti PU:n toiminnasta ja siitä, miten tämä auttoi häntä alkuun neuvoillaan ja vielä siitä, miten HT itse jossakin vaiheessa lopetti yhteydenpidon. Ryhmässään työskennelleiden lisäksi HT nimeää Karjalassa toimineista suomalaisista arkeologeista vain yhden, Jussi-Pekka Taavitsaisen. Hänen panostaan Kannaksen tutkimuksessa ei ole aihetta aliarvioida, mutta HT ei selvennä asiaa. Mitä venäläisiin tulee, Telkkälän ensimmäisen kaivauksen ”valvojana” ollut Vladimir Timofeev, pitkän linjan kokenut ja kansainvälisesti tunnustettu kivikauden tutkija (sittemmin tapaturmassa

kuollut), nimetään. Seuraavana vuonna, jolloin hän ei sairastumisen aiheuttamien seuraamusten takia voinut osallistua Telkkälän toiseen kaivaukseen, Timofeev on vain "kaivauksen valvojaksi lupautunut venäläisarkeologi". Saksa järjesti väliaikaiseksi sijaiseksi Stanislav Belskin, josta oli hyötyä, koska hänellä oli auto. Sitten paikalle ilmaantui "... Pietarista tullut arkeologi, jonka alunperin valvojaksi lupautunut henkilö oli lähettänyt kaivaukselle sijaisekseen". HT:lle tämä nimeämätön arkeologi (jonka kanssa siis syntyi konflikti), on kaivauksen loppuun asti vain "kaivauksen venäläinen valvoja". Myöhemmin, Heinjoella ja Antreassa olleella neljännellä venäläisellä "valvojalla" on taas nimi, Sergej Lisicyn. Outoa piilotteluleikkiä.

Antreassa HT vieraili useaan kertaan. Hän kävi tutkimassa Timo Jussilan löytämiä varhaismesoliittisia kohteita sekä katsasti toistamiseen Vuoksenrannan Korpilahdella nk. Antrean verkon löytöympäristöä, joka kuuluu olevan "... lähes pyhiinvaelluspaikka kaikille maamme varhaisinta jääkauden jälkeistä asutusta tutkiville arkeologeille". Niin, olenhan minäkin käynyt siellä, vaikka olenkin arkeologisesti melko kaikkiruokainen.

Mutta mistä kertoo se, että HT:n väitöskirjasta löytyy Antrean verkon lankanäytteestä tehdyn AMS-ikäyksen tulos (Hela-404; Takala 2004a: 151, 161)? Ikäys liittyy Helsingin Yliopiston arkeologian oppiaineen hankkeeseen, jossa mm. tutkitaan verkon löytöpaikalta kairattuja sedimenttipylväitä ympäristöhistorian selvittämiseksi. HT on samassa yhteydessä julkaissut myös näistä sedimenttinäytteistä saadut ikäykset. Lähteenä HT mainitsee geologian ja paleontologian alan pro gradu-työn (Ylikoski 2004), joka keskeneräisen tutkimushankkeen

luonnostekstinä ei tietenkään voinut olla julkisesti käytettävissä. Muistelmissaan eräänlaisena Ritari Nuhteettomana esiintyvä HT on ollut kovin ymmärtämätön, kun ei ole arvannut kääntyä arkeologian oppiaineen puoleen keskustellakseen materiaalin käytöstä. Omalla tavallaan toimien hän on hankkinut itselleen ikäysten julkaisijan aseman, ja tästä löytyy jo ainakin yksi esimerkki (Pesonen 2005: 8). Kun tutkijaryhmä pian julkaisee artikkelinsa (Carpelan tulossa; Miettinen *et al.* tulossa), niissäkin normaalin rehellisen käytännön mukaan joudutaan kyseisten ikäysten osalta viittaamaan teokseen Takala (2004) ...

Ymmärtämättömyyttä HT lienee osoittanut jo sitä ennen toimiessaan Kannaksella Venäjän arkeologisista toimintatavoista välittämättä. Tällainen käsitys oli nähtävästi saatu ainakin Venäjän tiedeakatemian arkeologian instituutissa Moskovassa, joka oli asiassa kirjelmöinyt Suomeen, Museovirastoon. Vuonna 2002 suomalais-venäläisen arkeologisymposiumin yhteydessä asian tiimoilta pidettiin virallinen kokous, jossa ongelma kyettiin selvittämään parhain päin eikä jälkipuheita ole kuulunut.

Lopputulema: hyvää, kyseenalaista ja huonoa

Palaamatta edellä esitetyn mietelauseen ("Aikaansaavat miehet...") kuvaamaan henkilöön haluan lopuksi todeta, että joskin Hannu Takala epäilemättä on pätevä kenttäarkeologi, kirjassa esitetty arkeologinen yleistieto ei edusta ainkaan huipputasoa - virheitä löytyy aivan liikaa. Virheet koskevat sekä Vuoksen että Laatokan vesistöhistoriaa (Vuoksen synty, Suvannon lasku, Kiviniemen perkaus, Laatokan lasku-uomat jne.), Antrean verkon löytöhistoriaa, Jääsken

Papinniemen korulöytöä (pronssia, ei hopeaa) ym.

Kaikesta kritiikistä huolimatta kirja sisältää mielenkiintoisen ja opettavankin kuvauksen tuntemattomaan maahan tehdyistä tutkimusmatkoista ja siellä hyvin suoritetusta arkeologisesta työstä. Selviää, että HT on luonteeltaan päätäväinen, järjestelmällinen ja sinnikäs ja monin tavoin osaava. Hän on lisäksi kovin tunneherkkä mutta silti nähtävästi paineita sietävä. Näiden muuttujien leikkauspisteessä on syntynyt tunnelmaltaan erikoinen kooste informaatiota ja disinformaatiota, jolla epäilemättä on oma mielenkiintonsa arkeologisesta tutkimushistoriastamme kiinnostuneelle. Historian tutkijat alleviivaavat, että henkilökohtaiset muistelmat ovat tutkimuksen lähteinä ongelmallisia siksi, että esityksiin on voitu valikoida tietoa mielivaltaisesti, usein tarkoitushakuisesti. Juuri tällainen on tarkasteltava kirja, johon tekijä on purkanut voimakkaan tunnelatauksen. Tämä koskee sekä tapahtumia että ihmisiä, jotka merkittävällä tavalla ovat vaikuttaneet hänen uransa etenemiseen Karjalan tutkijana. Sellaisena Takalan kirja on kuin neuvostoliittolainen Stalinin ajan ryhmävalokuva, josta syystä tai toisesta epämuikaviksi käyneet henkilöt (ja heidän kauttaan tapahtumat) on retusoitu pois.

Lähteet

- Ailio, J., 1915: *Die geographische Entwicklung des Ladogasees in postglazialer Zeit und ihre Beziehung zur Steinzeitlichen Besiedlung*. Fennia 38:3. Helsingfors.
- Appelgren, Hj., 1891: *Suomen muinaislinnat*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja XII. Helsinki.
- Carpelan, C., 2005: Reliikki, relikti - jäännös, jäännös. Arkeologeilla sanat sekaisin. *Muinaistutkija* 1/2005: 50-51.

- Carpelan, C., tulossa: On the history and recent studies of the 'Antrea Net Find'. *Iskos* 15. Helsinki.
- Carpelan, C., & Uino, P., 2006: Peurasaa-ria ja outoja kirjaimia. *Muinaistutkija* 4/2006: 37-42.
- Europaeus, A., 1923: Muinaistutkimuksen tehtäviä Karjalassa. *Kalevalaseuran vuosikirja* 3 (1923): 61-75.
- Forsberg, O., 2006: Jänisjoen reitin varhaisin asutus - inventointituloksia Laatokan pohjoispuolelta. *Muinaistutkija* 1/2006: 2-16.
- Meinander, C. F., 1954: *Die Bronzezeit in Finnland*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 54. Helsinki.
- Miettinen, A., Sarmaja-Korjonen, K., Sonninen, E., Jungner, H., Lempiäinen, T., Ylikoski, K., & Carpelan, C., tulossa: The palaeoenvironment of the 'Antrea Net Find'. *Iskos* 15. Helsinki.
- Pesonen, P., 2005: Sarvingin salaisuus - Enon Rahakankaan varhaismesoliittinen ajoitus. *Muinaistutkija* 2/2005: 2-13.
- Pälsi, S., 1915: *Riukjärven ja Piiskunsalmen kivikautiset asuinpaikat Kaukolassa*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja XXIII:1. Helsinki.
- Pälsi, S., 1920: *Ein steinzeitlichen Moorfund*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja XXIII:2. Helsinki.
- Pälsi, S., 1944: Tulilinjoiilla rauhan töissä. *Suomen Kuvalehti* 37/1944.
- Saarnisto, M., toim., 2003: *Karjalan synty*. Viipurin läänin historia 1. *Sine loco*: Karjalan Kirjapaino Oy.
- Schvindt, Th., 1893: *Tietoja Karjalan rautakaudesta ja sitä seuraavilta ajoilta*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja XIII. Helsinki.
- Seitsonen, O., 2003: Hannu Takala: Muolaa Telkkälä - kivikautisen asuinpaikan kaivaus 18.-31.8.01. *Fiba* 1/03: 17-21.
- Takala, H., 2004a: *The Ristola Site in Lahti and the Earliest Postglacial Settlement of South Finland*. Lahti City Museum.
- Takala, H., 2004b: Archaeological research in the former jurisdictional district of Äyräpää and excavations at the Telk-

- kälä site in Muolaa, Russia. *Museoviraston arkeologian osaston julkaisuja* 10 ('Fenno-Ugri et Slavi 2002. Dating and chronology', ed. by P. Uino): 117-123. Helsinki: National Board of Antiquities.
- Takala, H., 2005: *Äyräpään kihlakunnan esihistoria. I. Muinaislöydöt 1847-1944. Sine loco: Vuoksen Vartio Oy.*
- Takala, H., 2007: *Kertomuksia Karjalan kaivauksista. Sine loco: Vuoksen Vartio Oy.*
- Takala, H., & Sirviö, T., 2003: Telkkälä, Muolaa - a multi-period dwelling site on the Karelian Isthmus. *Fennoscandia archaeologica* XX: 55-77.
- Tallgren, A. M., 1914: Den östeuropeiska bronsålderskulturen i Finland. *Finskt Museum* XXI (1914): 11-22.
- Uino, P., 1997: *Ancient Karelia. Archaeological Studies - Muinais-Karjala. Arkeologisia tutkimuksia.* Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 104. Helsinki.
- Uino, P., 2003: Karjalan arkeologiaa 150 vuotta. *Teoksessa Saarnisto, toim., 2003: 117-150.*
- Ylikoski, K., 2004: *Antrean kivikautisen verkolöydön iänmäärittäminen.* Pro gradu geologian ja paleontologian osastolla. Helsingin Yliopisto.
- Äyräpää, A., 1935: Etelä-Karjalan esihistorian pääpiirteet. *Suomen museoliiton julkaisuja* 5 (= Neljännet museopäivät Viipurissa 1934, toim. A. Äyräpää, E. Aaltonen & O.-I. Meurman): 37-63. Helsinki.

Christian Carpelan
 Kulttuurien tutkimuksen laitos
 Arkeologia
 PI 59
 00014 Helsingin yliopisto
 christian.carpelan@kolumbus.fi

FL Christian Carpelan on arkeologi ja vapaa tutkija.